

SÁROS LÁSZLÓ MUNKÁI

BESZÉLGETÉS SÁROS LÁSZLÓVAL

Hogyan jött létre a SÁROS és Társa iroda?

Mikor a Szövetség már szétbomlóban volt, felajánlották, hogy szervezzek egy kft-t, akkor már amúgyis terveztem, hogy egy önálló céget indítok, csak azt is megnevezték, hogy kikkel együtt nem dolgozhatom. Így nem vállaltam a dolgot. Akkor keresett meg Ertsey Attila, hogy az Ungár Péter halálát követően egyedül maradt társaság szeretné, ha elvállalnám az ügyvezetői tiszteletet a Kör kft-ben. Lekötelező és megtisztelő volt a felkérés, tiszteletreméltó volt, hogy a társaság Péter halála után együtt akart dolgozni. Kerestek mást is, Turányi Gábor néhány hónapig csinálta is, Csomay Zsófia viszont csak afféle tanácsadói szerepet vállalt. Én két évnél valamivel tovább vezettem a Kört, akkor rájöttem, hogy ez a vállalat nem vihető tovább. Az összes korábbi szocialista irodai lét kötöttségével és az új vállalkozói lét összes buktatójával kellett volna fennmaradni, és a társaság, ezt vettem észre, egyre kevésbé állt mögöttem.

Úgy döntöttem, hogy eljövök és egy anyagilag is nagyon nehéz helyzetben, erős mínuszról indulva otthon, két székre rakott rajztáblával kezdtük el önálló ügyködésünket. Azóta a harmadik helyen vagyunk és december végén volt hat éve, hogy létezik a SÁROS és Társa Építésziroda. A legelső munkánk egy pócsmegyeri tűzoltószertár tetejére építendő rendőrlakás volt, amiből persze nem lett semmi, de legalább a tervezési díjat kifizették. Nagyon kis lépésenként jutottunk előbbre. Az első iroda Borzák Lilla lakásában volt az Ecsery úton. Telefon nem volt, béreltem egy kofferméretű rádiótelefont, a baj csak az volt, hogy a panelházban nem működött, telefonálni csak a lépcsőház ablakából kihajolva lehetett, télen elég kínos volt. Azalatt lett számítógépünk, fénymásológépünk, amíg ott dolgoztunk. Aztán egy újabb baráti lakásbérlettel kerültünk a Bem József utcába, ott már volt telefon is. Onnan is el kellett jönnünk és most újra egy bérlakásban vagyunk, de ez hosszú távra megoldást jelent.

Közben főépítész voltál; először Madocsán, később Vecsésen, most pedig Jászberényben. A vecsési megbízásokat december 31-vel visszaadtad. Miért?

Beleborzadok, ha végiggondolom, hogy hogy lehet az, hogy semmi nem valósult meg abból, amit Vecsésre terveztem, ahol hat és fél évig voltam főépítész. (Az Országépítő 93/3 száma mutatott be írásban és képben néhányat ezekből a tervekből) Egyetlen átalakítás indult el, az viszont valami olyan mérhetetlenül megalázó színvonalon, hogy azt az ember csak kikérheti magának. Egy helyi kivitelező csinálta, ez a rendőrség épülete, a tervnek csak néhány részét építették meg, gyanítom, hogy torzó is marad.

Az ember persze először magában keresi a hibát, de nem találtam meg az igazi választ a kudarcokra, a folytonos ellenállásra. Az egészet egy igen keserű levélben leírtam a polgármesternek, aki engem annak idején Vecsésre hívott, aki azóta is polgármester, de lehetetlen, a testülettel szemben izolált helyzetben. Hogy velem is ez történt, az annak következménye, hogy én mindig hitet tettem a polgármester mellett. Most, hogy eljöttem Vecsésről, abszolút vereségnek könyvelem el a távozásomat, mindazonáltal az otlétem nem volt dicstelen, csak hiábavaló. Ezzel együtt rettentő sokat tanultam és az a munka nagyon sokat jelentett nekem.

Hála Istennek, azért sok jó dolog épült Vecsésen ebben az időben, például Laczkovics László iskolája, ami jó példa arra, hogy hogy lehet egy ilyen nagy házat elhelyezni a meglévő beépítési rendbe illesztve. Állítom, hogy nagyon fontos a főépítésznek a környékre dolgozó építészekkel történő korrekciós célú kapcsolata, ezáltal sok minden jobb lett, talán megértették azokat a szempontokat, amelyek az adott helyen követendők. Ezenkívül próbáltam odavinni olyan tervezőket, akik az általános színvonalon javítottak.

Mások terveit könnyebben elfogadták, mint a tiedet?

A helyzet ennél sokkal faramucibb. Az 56-os emlékművön kívül egyetlen tervemet sem elleneztek, azt mondhatom, hogy mindig csont nélkül mentek át a tervek az engedélyezésen. Amikor azonban eljutott valami az első téglarealitásáig, akkor azonnal megfagyott minden. Ez volt a furcsaság; tulajdonképpen soha nem szembesülhettem azzal, akivel szembekerültem. Példát kellene erre mondani. A *falu* – így hívják Vecsés magját, ahol kiszélesedik a főútca – közepén kettős eperfasor húzódik, ezért Epresnek is emlegetik. Vásárra, piacra, búcsúra használják, egyébként rendezetlen, használatlan terület, holott ez a főútca, a központ és a vállalkozók szeretnének ide jönni, mert nagy az átmenő forgalom. Ezt felismerve adódott a feladat, hogy rendezzük a területet. A rendezési tervet egy lakossági fórumon mutattuk be a kapcsolódó területekre vonatkozó elképzelésekkel együtt. Nagyon sokan eljöttek, nagy tetszés fogadta a tervet és elhatározták, hogy a nagy területre kiterjedő koncepció egy kis részének azonnal neki is látnak. Ez volt az úgy nevezett *fejépiület*, az ide-oda letett, borzasztó kinézetű árusító bódék helyett terveztem egy pavilont a már üzlettel rendelkező kereskedők és szolgáltatók részére egy nyilvános vécével az őszi búcsú, piacozás alkalmával összegyűlő tömeg részére. Az érdekelt vállalkozók benne voltak az építkezésben, vállalták a vécé megépítését és üzemeltetését is annak fejében, hogy megtúrt pozícióból elismert helyzetbe kerülnek. Ezek után az önkormányzat meghirdette a létesítendő üzleteket, holott mindegyik helyiségre megvolt már a konkrét jelölt. Ahogy az várható volt, jelentkezett a meglévő üzletek üzemeltetőin kívül néhány új vállalkozó. Innen elindult a békétlenség, kezel-

hetetlenné vált a kérdés. Elkezdték kritizálni a tervet, ami odáig ment, hogy egy újabb lakossági fórumon, amelyre alig jöttek el az emberek, néhány feltűzött öregasszony azt kiáltozta, hogy nem engedjük elvenni a szent búcsú helyét, nem engedjük kívágni az eperfákat, miközben a terv célja az volt, hogy a búcsúhoz méltó környezetet teremtsen és kiszolgálja az egybegyűlteket. Lehet kutatni, hogy miféle ösztönzésre alakult így, de minek. Az eredmény az, hogy marad a régi állapot. Még ki is vették a rendezési tervből a fejépiletet, szó szerint lefejezték. De nem épült meg a zenepavilon sem, az emlékkápolna sem, nem lett semmi a Hősök parkjának rendbetételéből.

Ha egységes volna a testület, talán másképp folynának a dolgok, de az igazi ok a személyes és a közérdek összekéthetlensége, ami, úgy látom, súlyosabb probléma itt, mint másutt.

Hogyan kerültél Jászberénybe?

Jászberénybe dr Magyar Levente polgármester hívott főépítésznek. Négy évvel ezelőtt úgy, hogy teljes munkaidőben ott legyek; azt nem tudtam elvállalni, aztán két éve azzal, hogy heti egy napot töltsék a városban. Ezt elvállaltam olyan feltételekkel, hogy az építési osztály irányítását és a főépítési munkakört teljesen szét kell választani, beruházási és üzemeltetési kérdésekkel én nyilván nem foglalkozhatom. Ez egyébként is olyan lenne, mintha valaki magával sakkozna. A főépítész most közvetlenül a polgármesterhez és a testülethez tartozik. Az új építési törvény még mindig tisztázatlanul hagyja a települési építési feladatok egymáshoz való viszonyát. A végrehajtási rendeleteknek csak egy része jelent meg, például a főépítészekre vonatkozó rendelet még nem, pedig a törvény már érvénybe lépett. A tervezetét azt láttam, fűztem is hozzá észrevételeket, amelyekre eddig nem kaptam választ. Nem is nagyon számítok érdemi válaszra, pedig a szöveg jelenlegi formájában azt a fiskális szemléletet tükrözi, amely az egész építésigazgatásban eluralkodott. Én nem hiszem, hogy mindent csak jogi szempontból kell végiggondolni. Az a baj, hogy a személyes felelősség, amelyet a főépítésznek vállalnia kellene, kimarad az egészből. Állhasson ki a főépítész teljes személyes felelősségével a településért! Ki határozza meg a település arculatát, ha nem ő? Abból elég volt, ahogy ez az ország kinéz. Ez a megépült OÉSZ! Elég volt az arcnélküliségből, az egyforma városszéli lakótelepekből, a rendezetlen központokból. Nem nagyon hiszem, hogy bárminek mű választ kapok, de nem is a válasz érdekel, mert ugyanez történt az OÉSZ helyére lépett OTÉK fantázianevű torzóval is, megküldték, véleményeztem én is, mások is, aztán ezek a vélemények úgy eltűntek, mintha soha sem lettek volna. Ami rossz volt az OÉSZ-ben, az benne maradt, de nem került bele az arányok kérdése és egyáltalán az életminőség kérdése, ami persze nem is szabályozható, abból csak az következik, mint eddig, hogy szó szerint megépítik a szabályt. A minőség csak a személyes felelősségre bízható. A jogalkotók nem foglalkoznak azzal, hogy megnevezhető legyen valaki vagy valakik, akik felelősek azért, hogy egy település utcái, házai hogy néznek ki. A főépítésznek legyen beleszólása, hogy amit meg tud indokolni a testü-

letnek, azt el is fogadják. Azt azonban nem fogadom el, hogy nincs pénz. Mindig *valamire* nincs pénz. Az a kérdés, hogy azt a pénzt, ami megvan, hogyan osztják el.

Én Jászberényben születtem, ott nőttem fel, ott él Édesanyám, nővérem; Apám nevét egy alapítvány őrzi, ez engem mind kötelez. Ez a vonzódásom személyes oldala. A másik, hogy nagyon érdekel a város, mert kimaradt a nagy szocialista átalakításokból. Ezt a hatvanas években sokan fájlalták, úgy érezték, Jászberény alulmaradt a Szolnokkal vívott küzdelemben, most kivételes szerencsének látom, hogy Jászberény elkerülte a szolnoki típusú fejlesztés sorsát. Megmaradtak olyan értékei, amelyek másutt a „fejlesztés” áldozatául estek. Ha ebben a városban valamiből ki kell indulni, akkor az az, hogy mintaszerűen megmaradt a tipikus alföldi városszerkezet, azon belül is a jász települések hagyománya. Nemcsak a szerkezet maradt meg, hanem a főtér épületei is, amelyek közül egyik se a világ csodája, de mint együttes, a nagyon ritka példák egyike. Az egyik legszebb.

Megmaradt-e a társadalmi struktúra is, legalábbis inkább, mint másutt, érezhető-e a helyi kultúra folyamatossága?

Éppen a múlt héten kaptam egy megyei statisztikai füzetet, amely elképesztő adatokat tartalmaz Jászberényről. Én nem tulajdonítok nagy jelentőséget a statisztikáknak, de nyilván érzékelteti a város kulturális helyzetét is, hogy a 30.000 lakosra 28.000 lakoszoba jut és körülbelül 500 lakás áll üresen, persze a nem lakható állapotúakkal együtt. A valószínű kép nem ilyen szép, van tényleges lakáshiány is. A lényegre térve, vannak olyan polgári szerveződések a városban, amelyek aktívan dolgoznak a város érdekében, elsősorban a Városvédő és Szépítő Egyesület. Nem minden akciójukkal értek egyet, de csak azért, mert a meglévő energiát még hatékonyabban kellene felhasználni. Nem hiszem, hogy olyan rettenetesen megváltozott volna az élet egy ilyen városban, nyomon követhető az értékváltozások (például a régi képeslapokon, amelyekből jónéhányat újranyomattunk) és felmérhető, hogy mit kell tenni a régi értékrend helyreállításához.

Édesapád mivel foglalkozott Jászberényben?

Tanult mestersége és hivatása: tanár. Rajzot, ábrázoló geometriát tanított és ahogy az az ő korosztályának a rajztanáraitól általában elmondható, lehetett volna festőművész vagy grafikus is, aki csak a saját művészetének él. Úgy gondolom, hogy művészek is voltak, csak – mert a mai napig tanári diplomát is adnak a Képzőművészeti Főiskolán – elmentek tanítani, hogy eltarthassák a családjukat – és mert szerettek tanítani. Kétségtelen, hogy közben *vasárnap-i festők* lettek, de ettől még nagyon fontosak a magyar kultúra számára. Hogy egy másik példát mondjak, Tokajból: a Tenkács Tiborok nélkülözhetetlenek ebben az országban. Az az irtózatosan szívós jelenlét, amellyel maguk körül nemzedékeket neveltek fel, helyi művészeti közéletet szerveztek a kultúra egésze szempontjából döntő jelentőségű.

Apám visszahúzódo ember volt, a közéleti szerepet nem kereste, nem törekedett az első vonalba, de mindig jelen volt. Egész festészete a városról és a Jászságról szól és ennek a vidéknek a legjelesebb festői közé tartozik. Sokat tett a városi értékmentés, a vizuális nevelés, a műemlékek ügyében, ez nem is volt mindig problémamentes, a hatvanas évek rémtörténetei ma már csak anekdoták.

Számodra a mesterségbeli tudás, a precizitás minden területen fontos. Épületeidre jellemzők a rendkívül gondosan megtervezett egyedi részletek. Hogyan sikerül ezeket kiviteleztetni?

A tapasztalatok nagyon változóak, tekintve, hogy sokféle megrendelőnek dolgozunk, általánosságot mondani nincs értelme. Nekem fontos, hogy az anyaghasználatban nem ismerem el semmilyen tabut. A műanyag ablakokat például én is gyűlölöm, de hogy például fémmel nem lehet dolgozni, mert az nem organikus, ez egy marhaság. Hogy az ember ismerje, amivel dolgozik, az fontos, de az csak a minimum. Ha gátol az, hogy nem tudok profi módon bánni egy anyaggal, az baj. Kedves példám, hogy a teniszezőknek van egy világrangsora. Aki a századik helyen áll, az a teniszről mindent tud, amit tudni lehet. Ugyanúgy, mint a tizedik vagy az első. Mi a különbség közöttük? Hogy az első mindig nyer. Mi a helyzet a századikkal, aki irtózatosan tud teniszezni és mégis csak a századik? Én az ilyen embereket nevezem *kismestereknek*. Roppant fontos a szerepük, mert nélkülük első vonal sem lenne, és ha valaki nem tud mindent, amit a szakmájáról tudni lehet, arról sok mindent el lehet mondani, de azt, hogy például *jó építész*, azt nem.

Mi az, ami miatt az organikus építészethez tartozónak vallod magad?

Az, hogy vannak reális ismereteim az életről, a magaméről, meg azokéiról, akiknek dolgozom. Meg lehet kérdezni: miért, a többieknek talán nincs? Aki naprakész internacionális stílusban ad elő vagy bármilyen divatos modorban, annak nincs? Annak is van talán, de valami mégis hiányzik. Arra gondolok, hogy az egyensúly roppant fontos. Hogy ne mehessen el az egész valami felé, ne élvezhessen semmi kiváltságot a többi rovására. Az élet legyen a középpontban, az élet úgy, ahogyan az abban a házban élhető. De hogy formai, technikai vagy technológiai vagy egyéb szempontok legyenek meghatározók, azt nem tudom elfogadni.

Azon kevesek közé tartozol, akiknek kialakult egy személyes, jól felismerhető formanyelve. Az egyensúly, amiről beszéltél, hogyan kapcsolódik a te saját formavilágodhoz? Mindig kifejezhető a saját nyelveden a másik élet harmóniája?

Amikor elkészül egy ház, elég jó gyakorlat és kontroll végiggondolni, hogy mi az, ami nekik szól és róluk szól, akik ott laknak, és mi az, ami rólam. Ha az utóbbi több, akkor baj van, akkor valamit elrontottam, amitől a ház még vállalható, de döntő az, hogy mit válaszolnak, amikor megkérdezem: szeretnek-e benne élni. Talán ez a legfontosabb.

A házaidra jellemző, hogy a belső mozgást szigorú rend szabályozza, az alaprajzokban látványosan megjelenik egy kristályos geometria, ami segíthet az élet belső rendjét is megtalálni.

Nem gondolod, hogy ez fordítva is működhet? Hogy én a megbízómmal való kapcsolat során rájövök arra, hogy az ő élete milyen és azt próbálom formailag megfogalmazni. Mert lehet, hogy ezt a rendet ő nem ismerte fel korábban. Ha rákényszerítem, akkor biztos, hogy ki akar bújni alóla és majd átalakítja a házat. Azt hiszem – bár soha nem vizsgáltam ezt – hogy sokkal több időt fordítok a megbízóimra, mint más kollégáim. Egy megrendelőm, most csinálom a kiviteli tervet neki, 96 nyara óta jár ide és most éppen úgy ment el, hogy kétségbe volt esve, hogy milyen újabb feladatok elé állítom. Biztos, hogy a feltett kérdéseim számára nagyon fontosak és használhatóak. Ha nem így van, akkor nem fogja szeretni a házat.

Minden építész beleesik abba a skizoid állapotba, hogy az építető adta lehetőség által saját magának tervezzen házat. Ez letagadhatatlan; volt olyan megbízóm, aki azt mondta, hogy ez a ház közös, mégis nagyon szeret benne lakni. Nagyon könnyű volna engedni a csábításnak és Sáros-féle kelléktárral megrajzolni a terveket. Ennél sokkal fontosabb élni a lehetőséggel, hogy ha valakinek megadtott az életben, hogy saját háza legyen, akkor azt segíteni tényleg a saját képére formálni, hogy ne *konfekció* legyen. Ez a lehetőség általában egyszer adódik, akkor gondolja végig a saját életét, a családjáét, ez irtózatos felelősség. A Vörös Október Ruhagyár öltönye is állhat majdnem jól, de nem erről beszélünk.

Megdöbbenően sok családi ház-tervedről mondtad el, hogy nem valósult meg családi problémák, feszültségek miatt. Ez egyszerűen a mai családi élet átlagos képét mutatja vagy az építkezés által ösztönzött szembenézés kényszere is kiélezheti az elhallgatott problémákat?

Szeretném azt hinni, hogy nincs ilyen kapcsolat. Isten őrizzen attól, hogy a tervezés természetes következménye legyen a család szétbomlása. Ugyanakkor egészen biztos, hogy családi házat építeni az emberek többsége számára eron felüli vállalkozás. A legtöbben, akik belevágnak, nincsenek ezzel tisztában. Ha nem így volna, a legtöbben bele sem vágnának. Emellett nem hiszem, hogy lényeges szerepet játszhat az, hogy én milyen módon igyekszem az életüket megismerni.

Az sem mindegy, hogy hány évesen kezd bele valaki. Valaha milyen fontos volt az élet eseményeinek időzítése, hogy valaki mikor katona, mikor építkezik, mikor házasodik. Milliószer hivatkozom arra, hogy ebben a szóban: *házasság*, benne van a ház; az önismeret, önépítés, házépítés, ezek összetartoznak. (A magyar nyelv fantasztikus, mostanában több helyen is megjelent az a múlt századi angol leírás, ami ezt igazolja.*) Gondold meg, hogy ma valaki milyen korban, milyen anyagi feltételekkel kénytelen építkezni! A legtöbb esetben nem normálisak a feltételek. Nem a maga kiszabott idejében történik, és ezért szinte minden

esetben vannak súlyos következményei. Ha pedig a maga idejében épít házat, akkor vagy a szülei nagyon gazdagok vagy ő maga egy sikeres bróker, egyik esetben sem valószínű, hogy reális képe van a világról és magáról. Én mindenestre azért teszek meg mindent, hogy ha már nem idejében és optimális feltételekkel kerül rá a sor, amikor megtörténik az építkezés, a megbízó legalább akkor legyen szinkronban önmagával, ehhez pedig nekem kell a megfelelő áttekintéssel rendelkeznem.

* SIR JOHN BOWRING, *neves angol nyelvész és államférfi sok nyelvet beszélt, többek között magyarul is. Sok magyar költeményt fordított angolra s egy irodalmi szöveggyűjteményt is kiadott. Könyvének előszavában a következőket írja:* A magyar nyelv messze áll magában. Egész sajátos módon fejlődött és szerkezete olyan időkre nyúlik vissza, amikor a legtöbb most élő európai nyelv még nem is létezett. Önmagában, következetesen és szilárdan fejlődött nyelv, melyben logika van, sőt matézis is, az erő, a hangzatok minden hajlékonyságával és alakíthatóságával. – Az angol ember legyen büszke arra, hogy nyelve az emberi történelem eposzát tünteti fel. Ki lehet mutatni az eredetét, kivehető, szétválaszthatók benne az idegen rétegek, melyek a különböző népekkel való érintkezés során rávakolódtak. – Ezzel szemben a magyar nyelv egyetlen darabból álló terméskő, melyen az idő viharai karcolást sem ejtettek. Nem az idők változásától függő kalendárium. Nem szorul senkire, nem kölcsönöz, nem trafikál, – nem ad és nem vesz senkitől. Ez a nyelv a nemzeti felsőbbrendűségnek, szellemi függetlenségnek legrégebb, legdicsebb műemléke... Amit a tudósok nem tudnak megfejtetni, azt mellőzik. A régi egyiptomi. templomok egyetlen kőből készült padozatát sem tudják megmagyarázni. Senki nem tudja honnan jött, melyik hegyből vágták ki a csodálatos tömeget. Miként szállították oda, miként emelték fel a templomok tetejéig...

A magyar nyelv eredetisége még ennél is csodálatosabb tünemény, sokkal csodálatosabb!

BESZÉLGETÉS TENKÁCS MÁRTÁVAL, A SÁROS és Társa TÁRSÁVAL

A diploma után úgy nevezett társadalmi ösztöndíjjal Miskolcra mentem, amiből két és fél évet ledolgoztam a megyei tanácsban, a másik két és fél évet megváltottam pénzen, így jöttem Pestre. A Metró Beruházási Vállalatnál dolgoztam nyolc évig, azután mentünk el Vácra, mert kellett egy lakás, miután a jó kis pestszentlőrinci albérletünkéből el kellett jönni. Vácra egy tanácsi értékesítésű öröklakást vásárolhattunk kifizethető áron, aminek fejében öt éven át dolgoztam a váci Városgazdálkodási Vállalat tervező csoportjának vezetőjeként. Lakásfelújításokat, korszerűsítéseket, felméréseket csináltunk. Mikor már úgy éreztem, hogy nem megy tovább a dolog, visszajöttünk Pestre, én az *Artunion* nevű cégnél dolgoztam, ami nem kis részben Makovecz Imre ösztöklésére felvállalta – akkor ez másképpen még nem volt lehetséges –, hogy építészeti tervezést közvetítsen. Így az építészek magánemberként, a saját nevükben végezhetek családi háznál nagyobb léptékű tervezési munkát, amelyért az *Artunion* vállalta a felelősséget, nevükben szerződést kötött. 1984-től voltam ott, a SÁROS és Társa cég alapításáig. Az *Artunion* segített Makovecz Imre, Török Ferenc, Nagy Ervin és sok más építész terveinek megvalósításában; nagyon sokan fordultak meg ott. Volt egy építészeti zsűri, amit Jánossy György vezetett, ez adta meg a formáját a dolognak. Én ott olyan sürgő-forgó mindenese voltam, mint azóta is.

Sáros még a Szövtervben csinált egy tervező gm-et, ez volt a *Fríz*, ott csináltam felméréseket, felújításokat újra. Amikor aztán megalakult a saját cég, azt mondtam, miért ne lehetnék én itt mindenese, inkább, mint másutt. Egy ideig aktívabban dolgoztam, mint építész, akkor Borzsák Lillával hárman csináltunk mindent, kisebb tervezési feladatokat is vállaltam a felmérések meg a rajzolás mellett. Amikor Sáros elvállalta a Kós Károly Alapítvány kuratóriumának elnöki posztját, akortól kezdve már annyira megnőtt az adminisztratív tennivalók mennyisége, hogy másra egyáltalán nem jutott idő. Egy hajszállal talán több volt ez mindig, mint adminisztráció, talán érdemileg is hozzájárultam az ügyekhez, amiket intéztem és intézek. Hogy levegyem olyanok válláról a gondot, akiknek fontosabb teendőik voltak; ezt nem az adminisztrálás iránti szeretetből csináltam, hanem az ügyek és az azt vállaló személyek iránti tiszteletből és szeretetből. Mindig megkérdezik tőlem, hogy hogy bírom csinálni, feltételezik, hogy ez nagyon nehezen elviselhető, hogy borzasztó lehet, de nekem nem volna jobb olyasmivel kínlódnom, amit nem tudok olyan szinten végezni, ahogy szeretném. Szerintem nagyon sok építész van a szakmában, aki ha rendelkezne annyi önismerettel és önkritikával, mint én, nem tervezéssel foglalkozna, ami jót is tenne a szakmának. Ugyanakkor nagyon szeretek az építészet közelében lenni, mert nagyon sok közöm van hozzá, ahogy az *Egyesülés* és az *Alapítvány* ügyeinek intézését is azért csinálom szívesen, mert nekem is fontosak.

Amikor megalapítottuk a céget, nem nulláról indultunk, hanem kicsit lejjebből, akkor elhatároztuk, hogy nem lesznek alkalmazottaink, mert nem tudjuk hosszú távon garantálni a munkát, munkatársakat pedig tudunk találni, ha szükséges. Ezt az elhatározást a mai napig nem változtattuk meg, bár a helyzet javult nyilván. Vannak állandó munkatársaink, akik azonban nem alkalmazottak, ennyiben különbözik a cég szervezete az Egyesülés más irodáitól. Általában négy ember dolgozik kettőnkön kívül és a négy emberből kettő rendszeresen vándoriskolás, azaz fél évenként változik a munkatársak fele. Ez azt jelenti, hogy nagyon sok figyelmet kell fordítanunk az újak segítésére, de nemcsak nekünk, hanem azoknak a társ-tervezőknek is, akikkel régóta együtt dolgozunk és akik ezt az oktatói szerepet velünk együtt vállalják. Elsősorban mégis Sárosra hárul a tanítói szerep. Ugyanakkor nagyon jó dolog, hogy folyamatosan új fiatalokkal dolgozhatunk. Lehet, hogy ez az ötven százalékos arány kicsit súlyos, nehéz megszervezni az ehhez igazodó munkát, másfelől ez a folytonos változás, az új és tehetséges emberek jelenléte nagyon jó.

Nálunk általában reggeltől estig folyik a munka, nem éjszaka dolgozunk, nappal meg mindenki együtt van.

Az Alapítvány rengeteg papírmunkát ad, hogy egy példát mondjak, többszáz számlát kell megírnom az *Ország-építő* miatt, de az, hogy sokan jönnek ide, megint jó is, mert személyes kapcsolatot jelent sok emberrel, akiket érdekel az Egyesülés, az Alapítvány, a munkánk, az egyes írások szerzői. Hogy mivel megy el az idő, azt elmondani annyira bagatell, a valóságban meg hihetetlenül sok. Van még tennivaló a konferenciákkal, kiadványokkal, a kuratóriumi és igazgatótanácsi ülésekkel. Kampis Miklóssal készítjük elő a költségvetést, de a pényszerzéssel is van elég tennivaló, pályázatbeadás, örökös körtelefonok. Én örülök, hogy van miért csinálni, mert a dolog az nagyon fontos és hogy menjen, ezeket is el kell végezni.

Tokaj szálló, Tokaj, belsőépítész; Nádai Tibor; textil: Szabó Marianne

Postás gyógyüdülő, Hévíz, 1983, kültéri termál medence

Áruház bővítés, Nagykovács, 1982

Skála áruház, Tokaj, 1983

MUNKÁK JEGYZÉKE

Krokodilház - IV. évf. komplex terv 1968-69.

Csillagvizsgáló Pizskéstetőre, diplomaterv 1970-71.

Hotel Tokaj, Tokaj 1979.

Halászcsernye átalakítása, Tokaj 1980.

Postás Gyógyüdülő, Hévíz 1980. (új szárny és étterem)

ABC áruház, Tiszavasvári 1980.

Áruház, Nagykovács 1982. (bővítés)

SKÁLA áruház, Tokaj 1983.

Üdülészövetkezet, Gyula 1983-1990.

Zsinagóga rekonstrukció, Vác 1980-83. (kiv. terv)

Gábor István (emlék)ház, Vác 1983.

Tanácsház bővítés, Vác (tanulmány) 1983.

Postás Gyógyüdülő, Hévíz 1984. (kültéri medence)

SZOT Étterem és konyha felújítás, Parádafürdő 1984.

SZOT Gyógyüdülő, Szeged (ajánlat) 1984.

Hatlakásos társasház, Vác (elvi eng. terv) 1985.

SZOT Bungaló-telep, Zalakaros 1985.

Grafikai alkotóház, Vác 1986.

Mikrohullámú átjátszó központ,

Budapest (Szabadság tér) 1987.

ABC kisáruház, Paks 1987.

Kerti pavilon, Visegrád (SZOT szálló) 1987.

Hotel Corvinus, Visegrád 1989.

Árusító pavilonok, Pásztó 1987-1991.

Macellum Húsáruház, Paks 1987.

Sátorhegy áruház, Sátoraljaújhely 1988.

IGA Solar lakótelep, Stuttgart 1988.

(pályázat Vincze Lászlóval)

1989

FLÓRA Hotel, Eger

Általános iskola, Madocsa (konyha és étterem bővítés)

Erdős Béla családi háza, Vác

1956-os emlékműpályázat, Budapest

Raábné péksége, Madocsa

ifj. Szabó Ferenc gazdaboltja, Madocsa

Sulák Jánosné virágboltja, Madocsa

Vörös János háza, Madocsa

ÓZON Hotel, Mátraháza (bővítés és felújítás)

Nyugat-magyarországi bevásárlóközpont, Győr/Abda

(tanulmányterv)

Orosházi Üveggyár szociális blokk, Orosháza (ajánlat)

1990.

Dr. Kollár Ágnes nyaralója, Magyarokút

Magyari Géza nyaralója, Gyöngyös

II. Világháborús emlékmű, Madocsa

Zsebesi Zsolt háza, Budapest (Hegyalja út)

Dr. Bárány György háza, Tiszaladány

dr. Végh Károly háza, Szentendre

Márkus Zsolt háza, Budapest (Nemesbükkt utca)

dr. Beretky Kázmér présháza, Balatonfőkajár

Tetőterbeépítés, Budapest, II. Alvinczi u.

1991.

Rendőrlakás terve, Pócsmegyer
Református templom, Csillaghegy (pályázat)
Műemlék tanya átalakítása, Heusden (Belgium)
Közösségi ház, Vecsés (Bővítés és felújítás)
dr. Városi László háza, Budaörs (Fodros utca)
Mótusz György nyaralója, Nagymaros
Városi Gábor háza, Budaörs (Naphegy)
Családi ház, Csobánka
Lakóház három lakással, Budapest (Hunyadlejtő)
Református templom, Leányfalu

1992.

Lakóház négy lakással, Budapest (Ágnes utca)
Lakóház három lakással, Budapest (Kázmér utca)
Lakóház két lakással, Budapest (Edvi Illés utca)
Falusi templom, Vecsés (Toronyépítés terve)
Bevásárlóudvar, Vác (Széchenyi utca 17.)
Dr. Rozsnyai Árpád háza, Budapest (Tátra utca)
Pintér Árpád háza, Vác
Altziebler László háza, Hollókő
Encsi István préháza, Balatonakali
Kovács László háza, Budapest (Szent István u. 17.)
Kiállítási interieur, Visegrád (Fellegvár)
AEROKING Nemzetközi Kisrepülőtér és Szabadidő-
központ, Alsónémedi (beépítési tanulmányterv)

1993

Községháza, Vecsés (bővítés és felújítás)
Rendőrség, Vecsés (bővítés és felújítás)
Faluközpont, Vecsés (beépítési tanulmányterv)
Temető, Vecsés (fejlesztési tanulmányterv)
„Lanyi”, Vecsés (beépítési tanulmányterv)
56-os emlékharang, Vecsés
Vörösház, Vác (hasznosítási tanulmányterv,
Krizsán Andrással és Kiss Róberttel)
Olasz-Szabó Mihály háza, Tokaj
Vadas Tamásné nyaralója, Dunabogdány (átalakítás)
Vadászház, Tolnanémedi
Városi Piac, Vác (teljes rekonstrukció) 1993-1994.

1994.

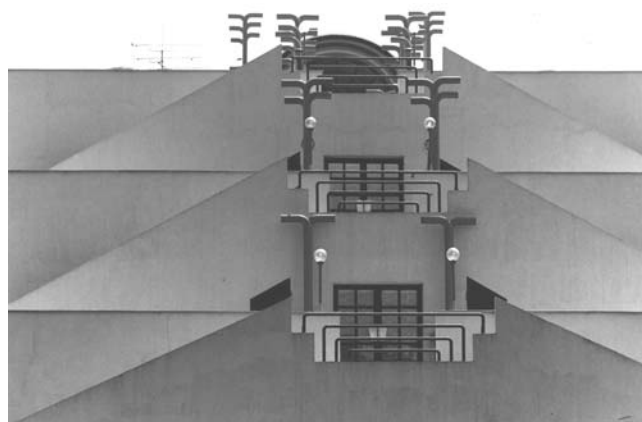
Bevásárlóudvar, Vác (Széchenyi utca 33.)
dr. Városi László háza, Budaörs (Pántlika utca)
Lakás és iroda, Heusden (Belgium)
II. Világháborús emlékmű, Vecsés
Üzletház, Vác (Széchenyi utca 19.)
Sebestyén Gyula műteremháza, Alsóörs (Kiss Róberttel)
Háromlakásos református parókia, Budapest
(Pestszentlőrinc)
Kovács Imre háza, Szigetszentmiklós
Porcelánbolt, Vác (Páricsy Zoltánnal)

Sátorhegy Áruház, Sátoraljaújhely, 1988; munkatárs: Hayde Tibor

Flóra hotel, Eger, 1983-89; Belsőépítés: Tóth Lajos; Szabó Marianne és Makovecz Benjamin műveivel

Üdülőszővetkezet, Gyula, 1983-1990

(Az oldalpár képein szereplő épületek tervei a SZÖVTERV-ben készültek.)

Zsebesi-ház, Budapest, Hegyalja út, 1990; munkatárs: Borzsák Lilla

Végh-ház, Szentendre, 1990; munkatársak: Borzsák Lilla és Tenkács Márta

1995.

Városi Gábor (sor)háza, Budaörs (Fodros utca)
Stadionszálló beépítési terve, Vác
Lencz Géza háza átalakítása, Budapest, Fürj u.
(Páricsy Zoltánnal)

Mai Manó Fotógaléria, Budapest, Nagymező u.
(Kiss Róberttel)

Cserny Gáborné műhelye, Vác (Páricsy Zoltánnal)
Karátsony Tibor házának átalakítása, Budapest,
Szent István u. 17.

AIRLINE Disco Club, Vecsés (Kiss Róberttel,
ifj. Lőrincz Ferencsel, Páricsy Zoltánnal
és L. Balogh Krisztinával)

II. Világháborús emlékmű, Alsónémedi
Mezőgazdasági géptároló (Kuli Lászlóval)

1996.

A Heller, Löber, Bahn & Partner ügyvédi iroda irodaháza,
Budapest, I. Szalag u. 19.

Társasház a Barackfa utcában, Budapest

Társasház a Gereben utcában, Budapest

Családi ház a Brassó úton, Budapest

Földi Sándor tanyája, Alsónémedi
(L. Balogh Krisztinával)

Családi ház, Telki

MVSZ székház, Magyarok Háza (tanulmányterv,
elvi eng. terv, Makovecz Imre munkatársaként,
Kravár Ágnessel)

Repülő klubház hangárokkal és műhelyekkel
(tanulmányterv, Kuli Lászlóval)

1997.

MVSZ bankportál, Budapest (Czégány Sándorral)
Pavilonüzletek beépítési terve, Siófok, Bimbó u.
(Czégány Sándorral és Révai Attilával)

Családi ház műteremmel, Törökbálint
(Czégány Sándorral)

Piac, Budafok (Beépítési tanulmányterv)

Iroda és lakóépület, Budapest, Szalag u. 19.
(eng. terv módosítása; Páricsy Zoltánnal)

Négylakásos lakóépület, Budapest (Gereben u. 8.)

Lillafüredi Palotaszálló nyugati szárny rekonstrukciója (Mezei Gábor belsőépítésszel)

Lillafüredi Palotaszálló (Rekonstrukciós tanulmányterv)

Családi ház, Budaörs, Árvácska u. 25.

Ötlakásos lakóépület, Budapest, Diósárok u. 51.

'56-os emlékmű, Jászberény

Képviselőtestületi ülésterem, Jászberény
Családi ház bővítés, Budapest, Ügyész u.

1998.

Családi ház, Budakeszi

(A **vastag** betűkkel szedett tervek megépültek, vagy építés alatt állnak.)

SZAKTERVEZŐ PARTNEREK:

Statikusok: Molnár Imre, Kovách Levente, Mertha Gusztáv, Gát Géza, Pongor László, Zoltán Katalin

Épületgépészek, közműtervezők: † Ottmár Béláné, Goy Gabriella, Földes László, Hrustinszky György, Fenyves Tamás, Flüch Róbert, Seres Edit

Elektromos tervezők: Dobó Vilmos, Balázs Lászlóné, Prepeliczay István, Tóth Zoltán

Kerttervezők: Börcsök Jánosné, Dékány Margit, Zentai Katalin

Talajmechanikusok: Mitók Béla, Bogár Sándor

Geodéták: Bükky Attila, Kajtár László, Kleszky Gyula

Műemlék tanya átalakítása, Heusden, Belgium, 1991

PUBLIKÁCIÓK:

II. Világháborús emlékműpályázat; *Művészet*, 1989/10

Revue Slovenskej Architektúry; *Projekt*, 1989/9

Doboz – Makovecz Benjamin kiállításának megnyitó szövege; *Hitel*, 1991/9

Országépítő; 1991/1, 1993/3

Privát Profit; 1992/3

Szép Házak; 1994/3, 1996/1

Magyar Iparművészet; 1996/4

Architectus – International Journal of Theory, Design and Practice in Architecture; 1996/9-10

21 fotográfus; *JAK füzetek* 26, 1987

A+U 1993/03

Architectura, 1987/3

Minimáltér pályázat, 1971

Mozgó Világ, 1976/3, 1976/6

Nagy Ildikó – Szabó Marianne; Mai Magyar Művészet sorozat, 1979 (fotók)

Frank János: Makovecz Imre; Corvina, Műterem sorozat, 1980 (fotók)

Beke László: Sáros László képei – kiállítás a váci Madách Galériában; *Fotóművészet*, 1983/4

Sáros László – Váli Dezső: *Tanú ez a kőhalom*; fotóalbum, Új Mandátum Kiadó, 1993

Szegő György: *Teremtés és átváltozás – a századforduló budapesti építészete*; (Gerle János, Lugosi Lugo László és Sáros László fotóival); 1996

Gerle János: *Makovecz Imre műhelye*; 1996 (fotók)

Telepy Katalin: *Tenkács Tibor*. Kismonográfia, 1988 (fotók)

Egry Mária: Sáros András. Kismonográfia, 1992 (fotók)

ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK:

Építészeti tendenciák Magyarországon 1968-1981;

Óbuda, Zichy Galéria, 1982

Organische Architektur in Ungarn; München, 1984

Magyar Élő Építészet; Budapest, 1985

Tölgyfa Galéria, 1990

Magyar Organikus Építészet; Velencei Biennálé, 1991

Organikus Magyar Építészet – a Kós Károly Egyesülés kiállítása; Budapest, Poznan, Krakkó és további tíz lengyel város, 1996-97

Városi ház, Budaörs, Naphegy, 1991; munkatárs: Borzsák Lilla

Családi ház, Csobánka, 1991; munkatárs: Borzsák Lilla

Városi piac, teljes rekonstrukció, Vác, 1992-94; Krizsán Andrással, Kiss Róberttel, Tenkács Mártával, Páricsy Zoltánnal és Mártonffy Gáborral

Városi-ház, Budaörs, Fodros u.; munkatársak; Pintár Balázs, ifj. Lőrincz Ferenc

FOTÓKIÁLLÍTÁSOK:

Miskolc, Libresszó; 1972
 Tokaj, Művelődési Ház; 1972
 Tokaj, Művelődési Ház; 1973
 Vác, Könyvtár Galéria; 1982
 Vác, Madách Galéria; 1982
 Nagykovács, Arany János Művelődési Központ, 1985
Temetők, sírjelek, személyes emlékművek; Gödöllői Galéria, 1985 (csoportos)
Tanú ez a kőhalom; fotókiállítás és könyvbemutató, Vízivárosi Galéria; Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét Váli Dezsővel, 1993
 Jászberény, Lehel Vezér Gimnázium Iskolagaléria; 1994
Teremtés és átváltozás – a századforduló budapesti építésze; Budapest Galéria Lajos utcai kiállítóterme. 1996

FOTÓMURÁLIÁK:

Budapest, Hotel Thermal, konferenciaterem
 Sopron, Pedagógus üdülő
 Hévíz, Vasas üdülő
 Veszprém, Vár áruháza

DÍJAK:

- SZOT-díj, 1989
- II. világháborús emlékmű pályázat, 1989

RÉSZLET SÁROS LÁSZLÓNAK AZ 1997-ES JÁZSÁGI ÉVKÖNYVBEN MEGJELENT ÍRÁSÁBÓL

Mi az amit tudnom kell a megbízómról? Röviden mondhatnám: mindent. S azonnal ideírom, ez lehetetlen. De tudnom kell, hogyan él. Mi fér az életébe. Hogyan megy végbe egy napja, egy hete, egy éve? Milyenek a nappalai és milyenek az éjszakái? Vannak-e ünnepei és azok mennyire fontosak? Tud-e pihenni, s azt mikor és hogyan teszi? Melyik a legfontosabb napszak? Melyik a legkedvesebb? Melyik évszak a kegyelt, ha van ilyen? Van-e különös jelentősége a hazaérésnek, s az miben lényegű? Szán-e fontosabb szerepet házában az alapelemeknek? A tűz, a víz, a föld s a levegő. (Kandalló, medence, kert, légtér!) Csak tárgy-e a háza, egy jól (rosszul) működő eszköz, vagy ennél lényegesen több? S az miben mutatkozik? Kötődik-e helyhez, tárgyhoz, hangulathoz? És persze hogyan? Mit hiányolt eddig életéből, amit itt végre feltétlenül látni, tudni – s még ez is megengedhető – birtokolni szeretne? De igaz ez a fordítottjára is. Már mint, hogy van-e olyan, aminek soha többé nincs helye az élet(ter)ében?

És persze a színek? Óriási terület. Mert minden, mi látható. Okozhat nyugalmat, jelenthet egyensúlyt, de tehet beteggé. Mit tud a környezetéről? Miért ott épít, ahol? (Jól tudom az esetek zömében ott van lehetősége, mert ott örökölt, mert ott volt olcsó, mert ez adódott.) De azon túl, mit tud a helyről, ismeri leendő szomszédait? Befolyásolják-e őt valamennyire is? És a körülmények, azokat mennyire tiszteli?

S a leglényegesebb fejezet: a család. Kik alkotják a családot? A közvetlent, meg a tágabbat? És ne finomkodjunk: ki a családfő? Talán a legintimebb kérdés? Ezért aztán feltehető úgy is: ki tartja össze a családot? Vagy még barátságosabban: ki birtokolja a kohéziót? Jóllehet így már akár három különböző válasz is adható. És persze mindahány őszintén.

Ha családi házról beszélünk, én a ma többgenerációs-nak mondott házra esküszöm. Ami valójában nem ház, hanem családmódel. Kellően vén vagyok ahhoz, hogy tudjam mikori találmány az öregek napközije. Pontosan tudom azt is, hogy mennyire nem jó, ha az unoka ritkán látható csodabogárnak ismer(het)i nagyszüleit, akik az ünnepek táján tűnnek látókörébe, mert „ugye a családi szeretet”. Amikor meg kell látogatni a nagyit, vagy – ami még feszélyezőbb – ők jönnek oda. Amikor az együttlét egyben produkció is. Valamiféle próbatétel. Minden, csak nem természetes. Ami pedig a legnagyobb csoda. A természetesség, a magátólértetődöttség. A folytatás. Az élet folytonossága. Meg a barátok. Nem csak a szülők baráti körére gondolok. A gyerekekére is. Férjen az is bele. Legyen helye annak is. S hogy ez változik? Az csak természetes. De a lényeg, az együttlét öröme konstans.

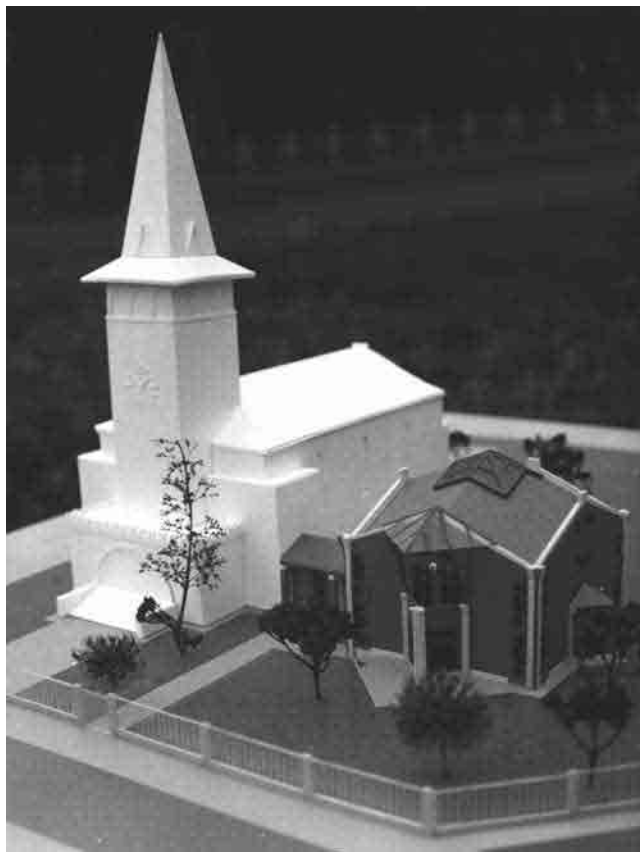
Nos eddig nem beszéltem semmiféle házról. Ezek valójában csak az okok, a körülmények. Azok az ismérvek, amelyek nélkül persze lehet épületet, lakóházat, lakást tervezni, de testreszabottat aligha. Még azt sem tagadom, hogy az nem lesz jól működő. Nem, az konfekció lesz. Annyira személyes, mint egy blue jeans. Amiért nem kell szabót fogadni.

Amiről eddig beszéltem, az mind-mind a tervező felelőssége. Lelkiismerete, Tisztessége, szakmai (vagy nem csak szakmai) becsülete. Remélem mindebből talán kiderült egy másik – ha tetszik mélyebb, vagy rejtettebb – síkja a tervező építész igazi válllásának. Azt is remélem, hogy talán világosabb, miért neveztem intimnek ezt a kapcsolatot, miként talán az is belátható, miért tartom munkánkat ilyen módon erőfeszítésnek? Csodálatos erőfeszítésnek.

De ez az oka annak is, vagy úgy is mondhatnám, innen táplálkozik az a feneketlen ellenérzésem is, ami akkor fog el, ha egy kolléga – mintegy felmentő magyarázatul – arra hivatkozik, hogy hiszen a megbízója akarta ezt. Miként az is ebből eredeztethető kérdés, hogy miért nem építhet az ember olyan házat, vagy azt, amit szeretne? Tudniillik óriásian egyszerű az okokat kivetíteni. Mindig kivetíteni. Külsőként megmutatni, lehetőleg megváltoztathatatlanként, fátumként megnevezni. Amiről mindenki más igen, vagy talán igen, de én magam semmit sem tehetek. Mi jők vagyunk, én jó vagyok, csak hát ugye a körülmények.

Másfelől: tessék végiggondolni, micsoda lelketlen kívülállás. Mert nem elég, hogy az építeni szándékozóknak kétségei vannak. Tele kérdésekkel, kételyekkel, bizonytalanságokkal. Magára vessen. Még ebben is. Ő akarta így, hát akkor vigye végig, ha tudja. Miféle lelketlenség ez? Hol a tisztesség? Hol a szakma? Hol az építész? Az akiről beszéltem?

Ugye érthető a felháborodáson? Van egy másik megközelítem is. Gyakorta mondom, kérdem, hogy ha egy ház még csak nem is működik, akkor mit tud? Nos, én eddig, eddig itt csak arról beszéltem, amitől egy ház működik, működhetik. És ez a világ legtermészetesebb dolga. Mert az építészet csak itt kezdődik. Itt és ekkor még csak esélye van arra, hogy létrejöhön. hogy létrejöhessen.

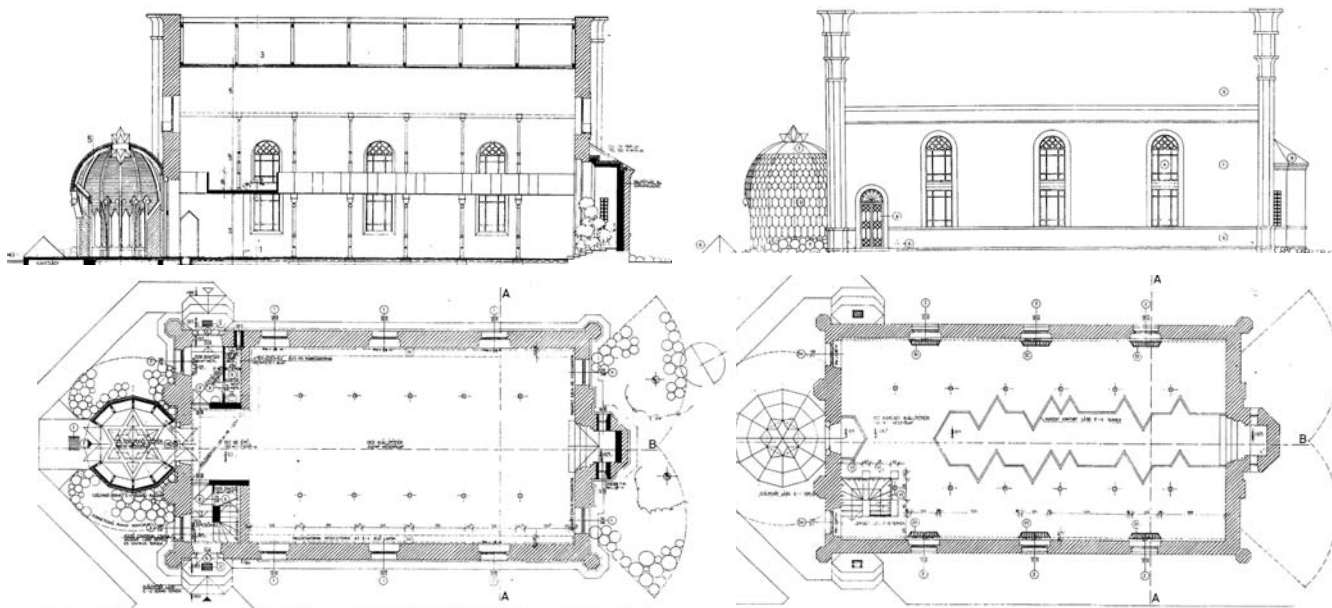

Református parókia, Pestszentlőrinc, 1994; munkatárs: Kess Róbert

Társasház, Budapest, Barackfa utca, 1996; munkatársak: Jakab Csaba, Szólik Krisztina, Gulybán Ede

Zsinagóga rekonstrukciója, Vác, 1980-83
 Belsőépítész: Borsfay Tamás, SZÖVTERV
 hosszmetset, délkeleti homlokzat, földszint és galéria alaprajza

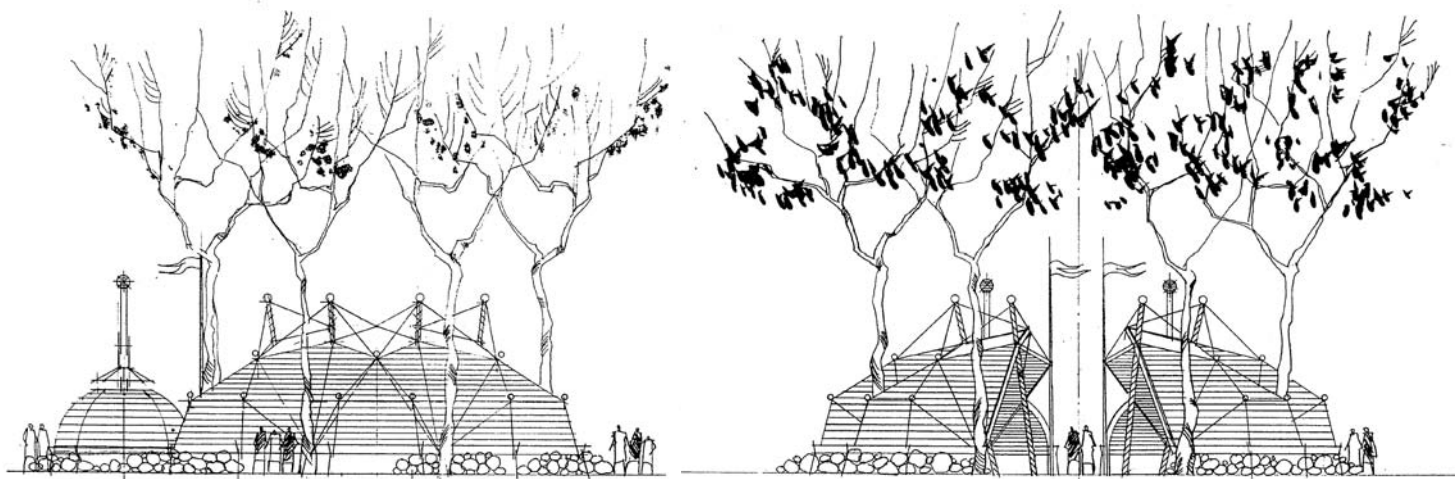
Mi nyolc és fél évig laktunk Vácon és úgy jöttem el onnan, hogy elhatároztam: oda semmit nem tervezek többé, annyi hiábavaló tervet csináltam. (Azóta Vecsés ezt bőven felülmúlta.) A rendszerváltás időszakában megkerestek több munkával, ezek közül a piac majdnem maradéktalanul és szépen megvalósult, a többi nem. A zsinagógával kapcsolatban most mégis felcsillant a remény.

Még ott laktunk, amikor megbízták a Cacciari által tervezett, használaton kívül álló zsinagóga hasznosítási tervének elkészítésével. Abban az időben Vác még erősen a zene fellegvárának számított és azt találtam ki, hogy emellett egy képzőművészeti központot is létre kellene hozni. A templomtér, mint kiállítóhely körül bizonyos bővítésekkel alakult volna ki ez a vizuális nevelési együttes, oktató és találkozóhely. Ebből nem lett semmi, de új megbízást kaptam csak a templom galériává történő átalakítására. Elkészült a kiviteli terv, amellyel aztán több helyen is találkoztam váci irodákban tapéta formájában. Az épület közben rohamosan pusztult, a telkéből újabb és újabb részeket vettek el, lakóházakat építettek köré, a környezetével már nincs mit kezdeni.

Most – nagy örömmre – újjászerveződött a váci zsidó egyházközség és a célkitűzéseik között szerepel a zsinagóga megmentése. Visszavásárolták a várostól, most már csak a pénzszerezés van hátra. Azt javasoltam nekik, hogy a korábbi tervem szerinti bejárati előteret, amely toldalékként kerülne a főkapu elé, meg kellene építeni és üzemeltetni lehetne, mint kegyhelyet, irodát, szervező központot, egyszerűen, mint személyes jelenlétet. Ez élő és nyugtalanító kapcsolatot is jelentene a romló épülettel. Ez a pikkelyekkel fedett kupola, amely sok, a vallásra vonatkozó szimbolikus formai utalást tartalmaz, lehetőséget adna az adakozók számára, hogy például megvegyék az egyes pikkelyeket, ahogy az a Dohány utcai emlékmű leveleivel történik.

Ez a ház a legkisebb sérülés nélkül vészelt át a második világháborút, utána kifosztották, széthordták, az ember csak bámul, hogy mikre képesek ebben a gyalázatban, előbb ellopták a padló kőlapjait, aztán kibányászták alóla a fektetőhomokot is egy olyan városban, amelyen átfolyik a Duna, ahol homokért olyan nagyon messzire menni nem kell. Remélem, hogy most megfordítható ez a folyamat.

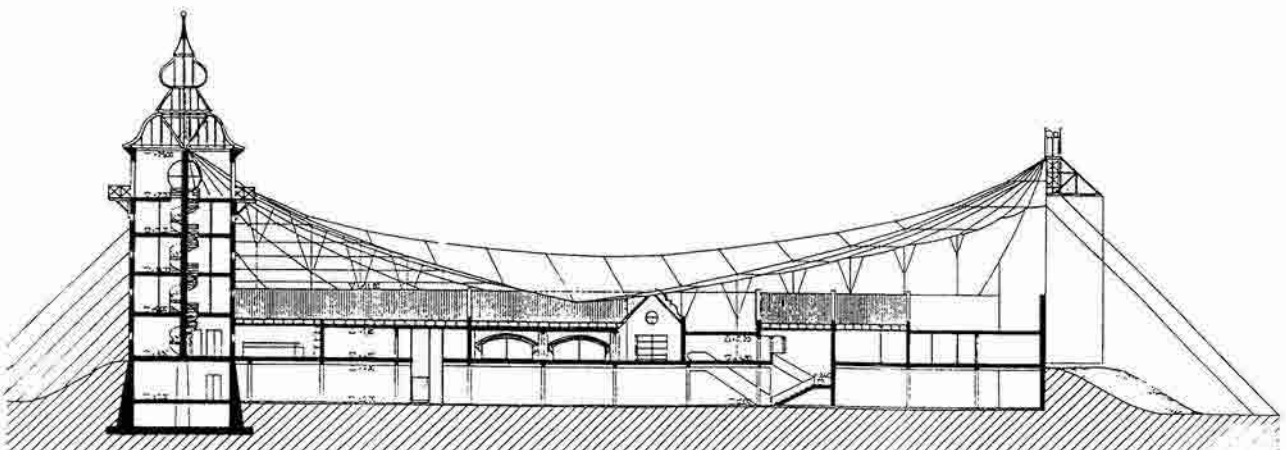
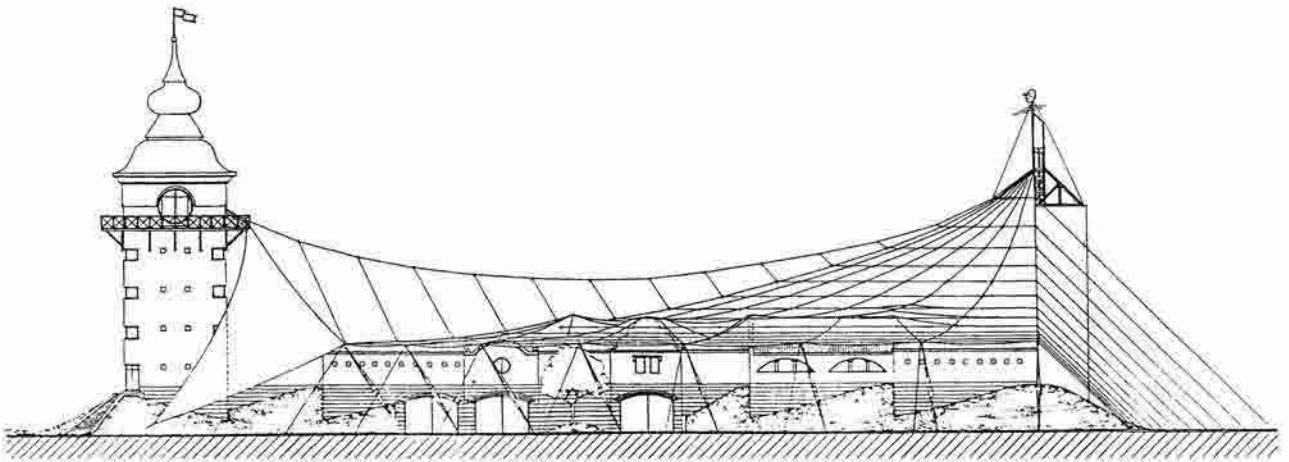
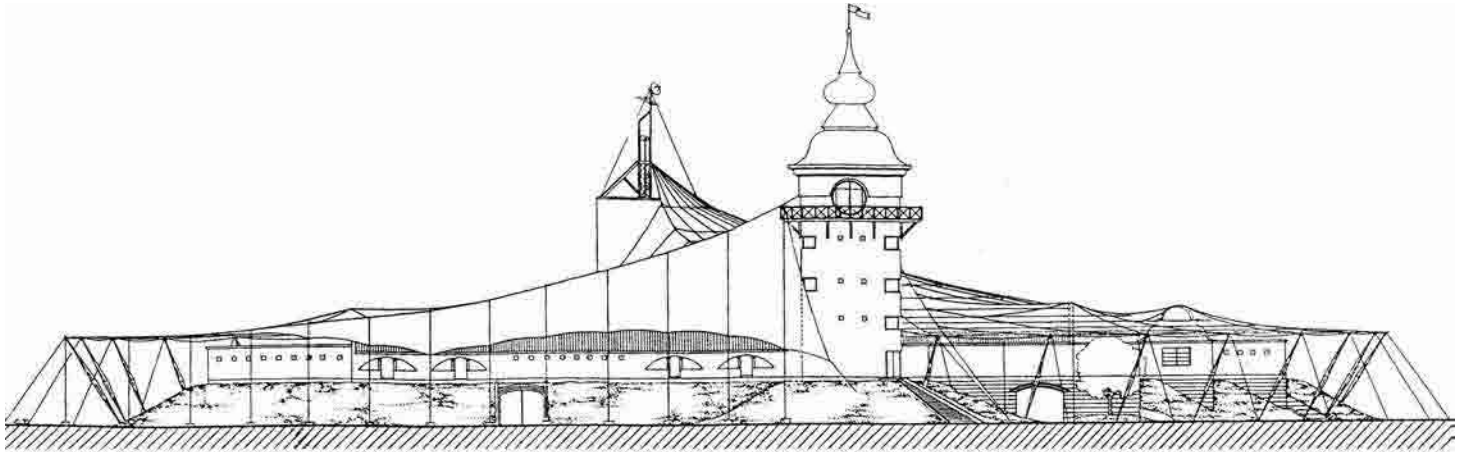
Kerti pavilon a visegrádi SZOT szállóhoz, 1987
 Déli és nyugati homlokzat

Nyugat-magyarországi bevásárlóközpont, Győr (Abda), 1989

Munkatárs: Tőös György, SZÖVTERV;

tanulmányterv, északkeleti és északnyugati homlokzat, és metszet

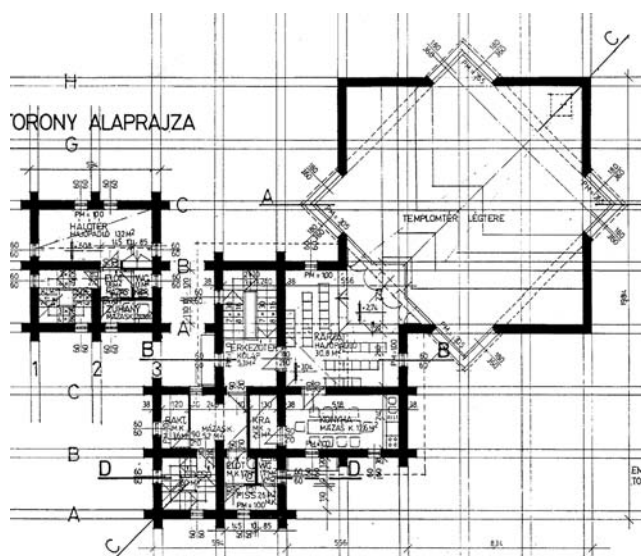
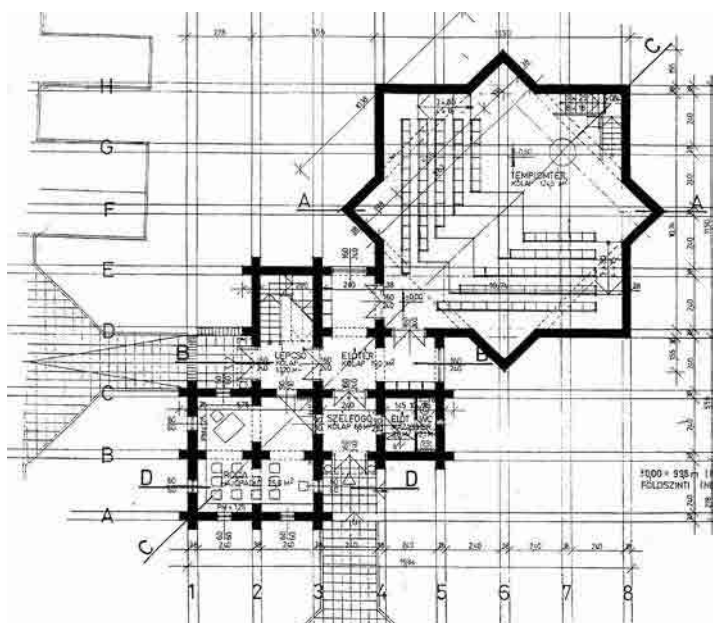
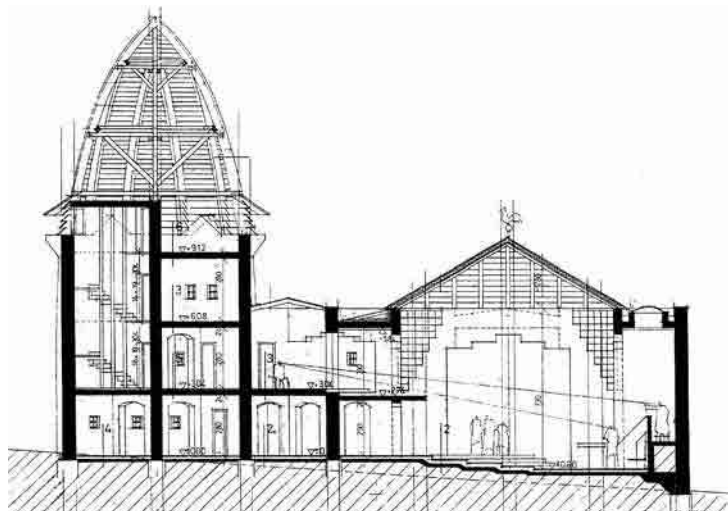
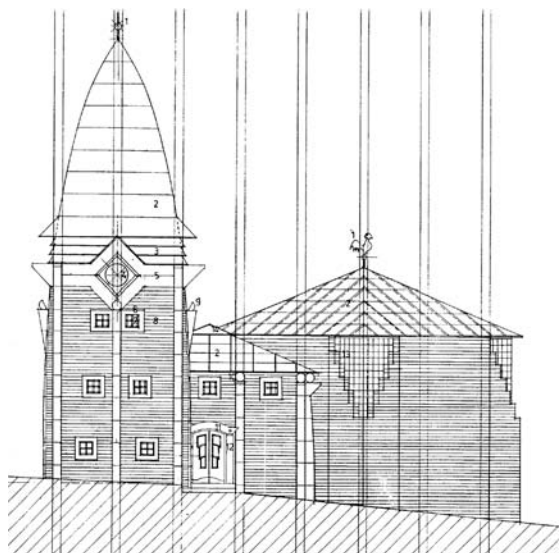
Református templom, Leányfalu, 1991

munkatárs: Borzsák Lilla

földszinti és emeleti alaprajz, déli homlokzat és átlós metszet, modellfotó: Krucsay József

Említettem már Borzsák Lillát, ő a SZÖVTERV-ből jött velem a Kör kft-be, együtt dolgoztunk, amíg a szülei miatt el nem költözött Pócsmegyerre. Eddigi szakmai létemben a legjobb kolléganőm volt, abszolút megbízható, soha olyat le nem rajzolt, amit nem értett vagy amivel nem értett egyet. Ez olyan kontroll volt, amire nyugodtan rábízhattam magam. Az ő apja református lelkész volt Pócsmegyeren, és a hozzá tartozó Leányfalun, így került hozzám a református templom tervezése, ami iszonyatos történetbe torkollt. Amikor Borzsák lelkész úr nyugdíjba ment, egy fiatal lelkész került a faluba és sokadik alkalommal újra fölmerült a templomépités iránti igény, mert nyáron nagyon sok nyaralónak volna rá szüksége, a helybeliek mellett persze. A telek meg is volt a Móricz-család jóvoltából, éppen a református szeretetott-

honnal szemben, fontos is volt az élő kapcsolat, hogy az öregek ide átjárhassanak istentiszteletre és egyéb egyházi szolgáltatásokra. Elég sokat beszélgettem Borzsák Sándor tiszteletes úrral meg az új lelkésszel, mire pontosan kialakult a program, elkészült a terv, amelyet természetesen jelképes összegért csináltam meg abban a hitben, hogy a gyülekezetet segítem. Miután a tanulmánytervet elfogadták, elkészült az engedélyezési terv, és elindult a gyűjtés. Ehhez tartozott, hogy pénzt kérjenek az egyház országos központjától is, de ott valakinek nagyon nem tetszett a terv. A bizottság elutasító véleményét ma is csak azzal tudom magyarázni, hogy kevés volt a pénz, nem akartak adni, de az már nagyon furcsa, hogy ezt úgy adták elő, mintha a terv volna használhatatlan.

...A tervezett templom sem megjelenésében, sem praktikumban nem látszik kedvezőnek. A terv nem takarékos ... Nem felel meg a terv a presbitérium által megadott tervfeladatnak ... Belső elrendezése sem felel meg ... A Bizottság nem javasolja megvalósításra.

(Részletek az Egyházkerületi Építési Operatív Bizottság gazdasági előadójának leveléből)

Felkerestem a püspök urat, hogy megtudjam, mi tisztázhatna szerinte az igaztalan bírálat vádjai alól. Abban maradtunk, hogy véleményt kérek teplotépítésben jártas, elismert kollégáktól.

... meggyőződtem arról, hogy a tervezett épület a megrendelőnek megfelel ... építészeti szempontból ritka szépségű, érett alkotás... olcsón, magániparosokkal és kömunka igénybevételével is könnyen és jól építhető ... Véleményem szerint rá kellene bízni a gyülekezetre saját jövőjének megvalósítását.

(Részletek Makovecz Imre szakvéleményéből)

... a tervezett templom ... környezetéhez jól kapcsolódik. Kedvezően választja szét a templom, illetve a szolgálati helyiségek forgalmát ... Stílusjegyeiben a történeti magyar református templomépítés jellegzetes hagyományait őrzi ... Toronymegoldása kimagasló építészeti értékkel bír ... A nemzetközi normák egy férőhelyre 1 m² alapterületi igénytel számolnak... A bemutatott terv 24 m²-rel nagyobb, amely többlet szükség esetén a terv koncepciójának megváltoztatása nélkül csökkenthető, vagy betudható a szociális ott-hon felől érkezők többletigényeként. A gyülekezeti terem karzatként történő csatlakoztatása egyértelműen szellemes megoldás ... A toronyépületet ... a tervező funkcionálisan jól használja ki a betervezett turista jellegű vendégszobával ... A „bírálat” berendezésre vonatkozó pontja kétségessé teszi számomra a bírálók kompetenciáját ...

(Részletek Török Ferenc szakvéleményéből)

A püspök urat újra megkerestem; ígérte, hogy a bizottság véleményét felülvizsgálják. Egy évig nem történt semmi, akkor újabb kihallgatást kértem, amelyen már, azt mondhatom, követeltem a korábbi vélemény módosítását. Meg is érkezett a válasz.

... Az Ön templomterve mint építészeti alkotás nagyon kiváló ... A mi vizsgálati szempontunk a ... gyülekezet igénye volt, és úgy láttuk, hogy az Ön építészeti igen kiváló terve túl nagy költséget jelentene a gyülekezetnek ... nekünk az abszolút takarékos és praktikus szempontokat kellett figyelembe venni. ... Azóta megkeresték már Püspök urat a gyülekezetből olyanok, akik nem látják szükségesnek ... a templom építését ... Terve kiváló építészeti elképzelés, de bizottságunk a fenti anyagi szempontok miatt nem látta megvalósíthatónak. Természetesen, ha a helyi gyülekezet úgy dönt, hogy az Ön tervét megvalósítja a maga erejéből, ennek mi csak örülni tudunk. Remélem sikerült a félreértést eloszlatnom...

(Részletek az Egyházkerületi Építési Szakértői Bizottság gazdasági előadójának /ugyanaz a személy/ újabb leveléből)

Akkor én már készen voltam az alapozási tervvel és ennek alapján az önkormányzattól is sikerült pénzt kapni engedélyezett tervem megvalósításához. Ezután derült ki, hogy már régen ter-

vezi valaki az új változatot. Személyesen és levélben is megkerestem az új tervezőt, aki kitérő és elég különös válaszokat adott; annyi mindenesetre kiderült, hogy ő tud külföldről pénzt szerezni az építkezéshez és ennek fejében kapta a megbízást.

... Tudomásom szerint Ön építési engedélyezési tervet nem nyújthatott be, mivel ... telekkönyvi kivonattal az időben nem rendelkezhetek ... tervéből szinte semmit nem kívántam és nem is akartam felhasználni ...

(Részletek Hamerli György építész leveléből)

Ezt követően a lelkész szólított fel rá, hogy én számoljak el, a részletes elszámolásomat viszont, amelyet tértivevénnyel küldtem, nem volt hajlandó átvenni. Nem sokkal ezután váratlanul bejelentette a gyülekezetnek, hogy ő ezután nem lesz, mert máshová megy innen.

...Előre figyelmeztetem, hogy az Ön munkájának nálunk minden mozzanata regisztrált, minden nyilatkozat jegyzőkönyvben van, minden számla rendelkezésre áll és minden levél íktatott. Így az Ön viselkedésének ellentmondásos volta hamar nyilvánvalóvá lesz... Nem gondolja, hogy nem mi tartozunk Önnek, hanem Ön tartozik nekünk?

(Részletek Németh Tamás lelkész leveléből)

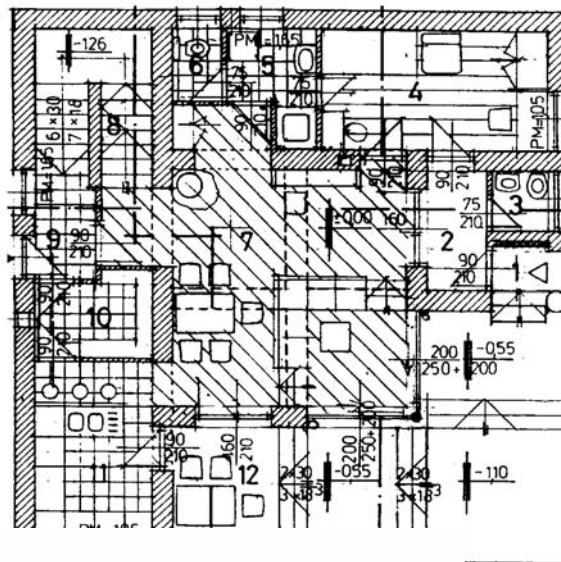
Az új tervet én nem akarom bírálni, de több, mint feltűnő az én eredeti tervemhez való hasonlósága. Miután a Kós Károly Egyesülés igazgatója és az Építészkamara területi elnöke is hiába sürgetett állásfoglalást az ügyben a püspök úrnál, az ügy lezárásaképpen én írtam neki anélkül, hogy arra választ vártam volna. Mégis érkezett egy válasz.

...Önnek hivatása és művészete szempontjából nyilván igaza van. Az evilági dimenzióban azonban, az egyáltalán nem mindig tökéletes viszonyok közt ezen igazságon túl más erők is érvényesülnek. Ezeknek egyházi részről lehet irányt mutatni, de nem lehet erővel támadni rájuk a mi részinktől. Van, ahol lelki, művészi, történeti igazság helyett egy időre valamilyen jog érvényesül: például 40 éves diktatúra vagy 4 éves ilyen-olyan választások joga. Ilyenkor lelki fenntartások mellett is le kell zárni jogilag egy ügyet, amit az élet lezárt ...

(Részlet Dr Hegedűs Loránt, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke leveléből.)

Minden, az ember kezéből kicsúszó munka nyomasztja az embert és ezen alig tudja túltenni magát. Most van Pócsmegyeren egy új, fiatal lelkész, ő már kész helyzetet örökölt. Az új templom költségvetése már túlhaladta az enyémet. A modellt sikerült visszavásárolnom a gyülekezettől, azon a kedvezményes áron, amelyen ők kapták meg annak idején. Most jó szolgálatot tesz karácsonykor, mint Betlehem a fa alatt.

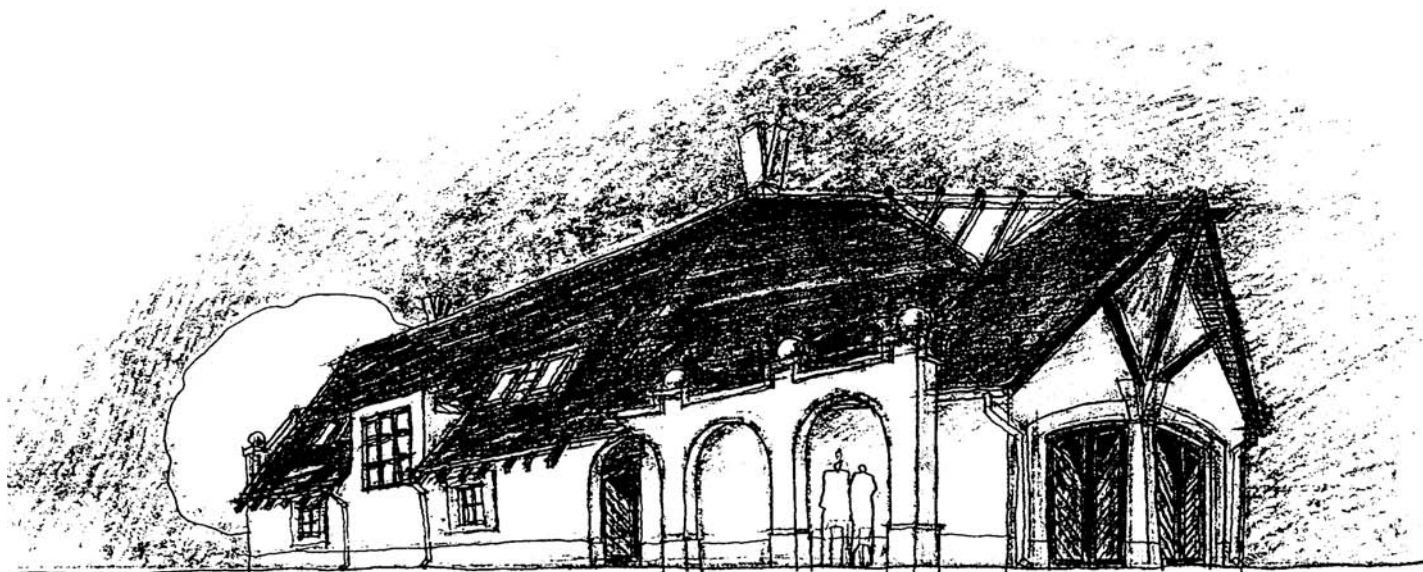
Az egyháztól kaptam aztán egy másik megbízást a háromlakásos pestszentlőrinci parókiára. Oda sikerült néhány gondolatot átmentenem, például a leányfalui templom gyülekezeti terének főmotívumát, a Kálvin-csillagot. Ha nagyon lassan halad is az építkezés az anyagi szükség miatt, nagyon szépen és pontosan építik azt, amit nekik terveztem.

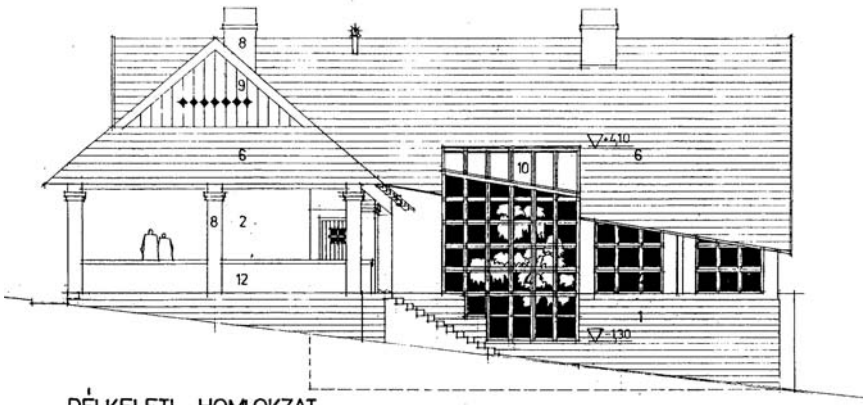

Családi ház, Csobánka, 1991; munkatárs: Borzsák Lilla
földszinti alaprajz, és utcai homlokzat

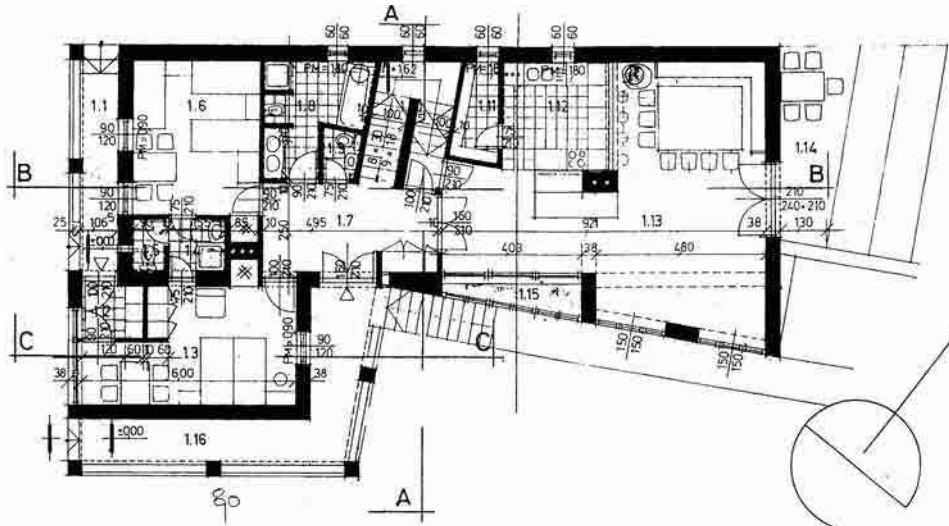
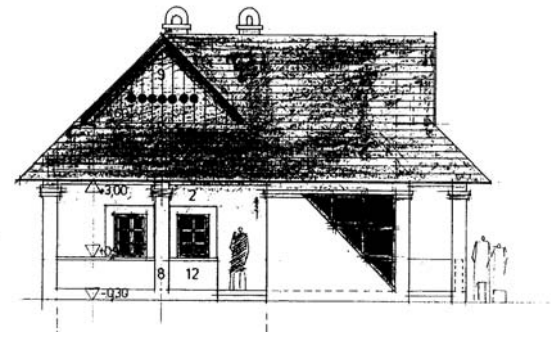

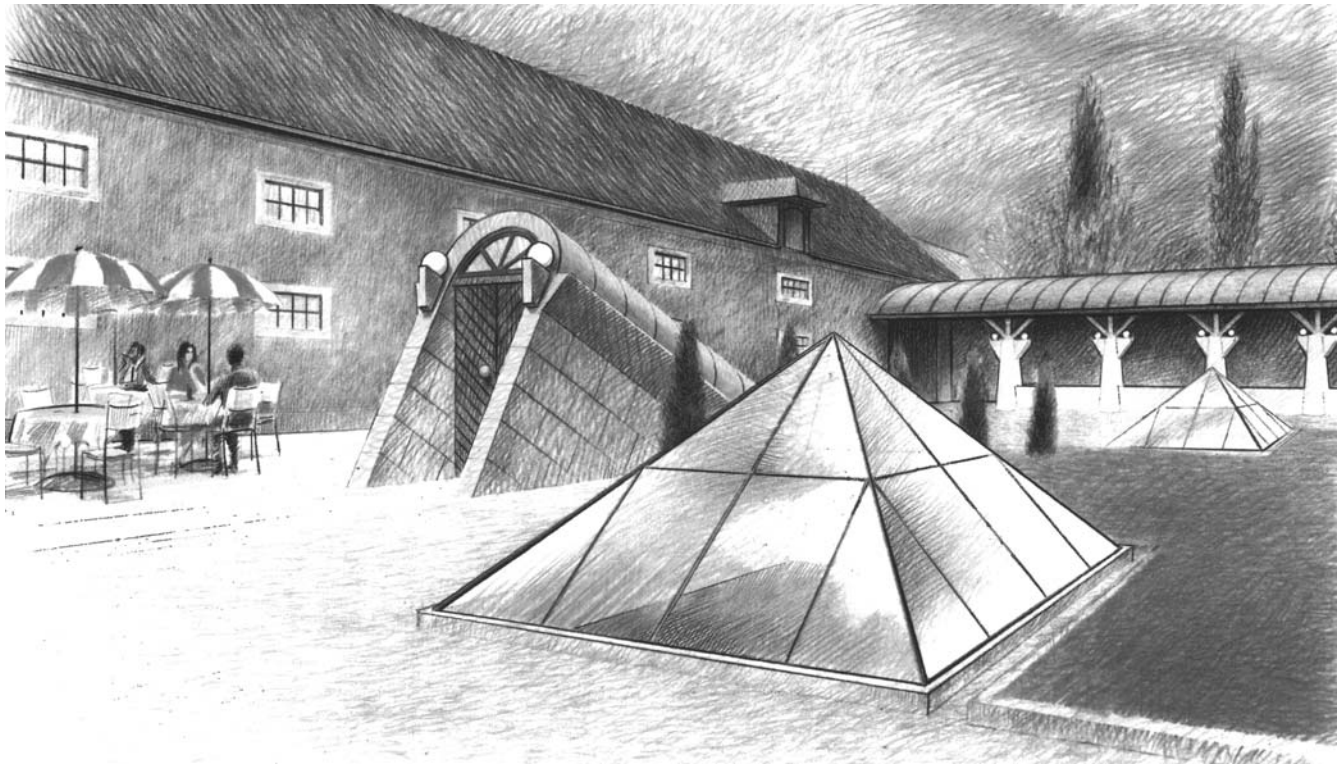
Pintér Árpád háza, Vác, 1992; munkatársak: Tenkács Márta és Borzsák Lilla – távlati kép

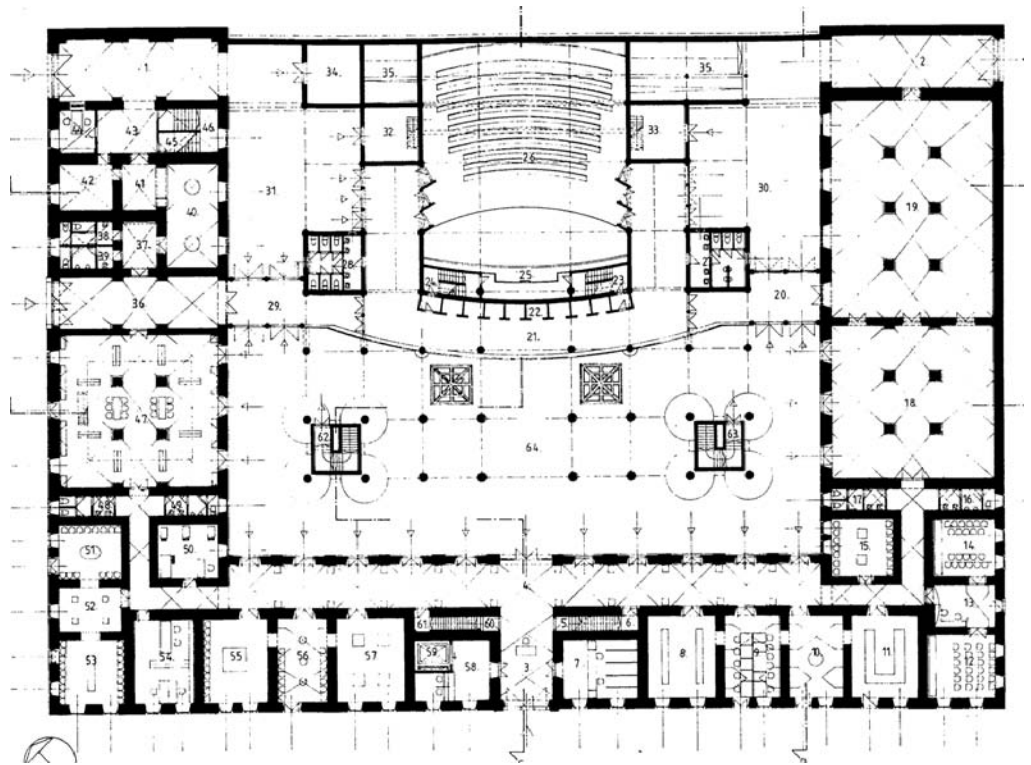
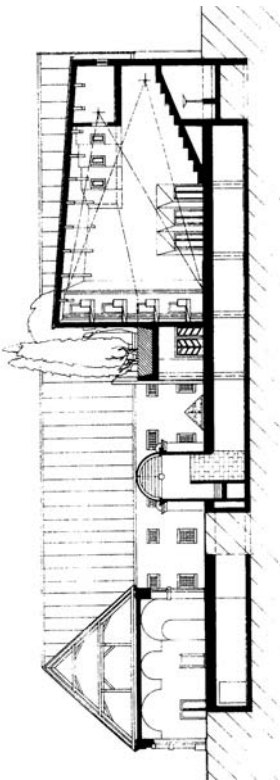
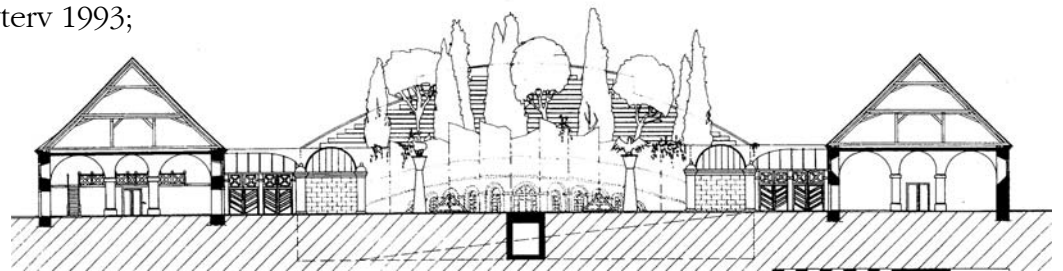

DÉLKELETI HOMLOKZAT

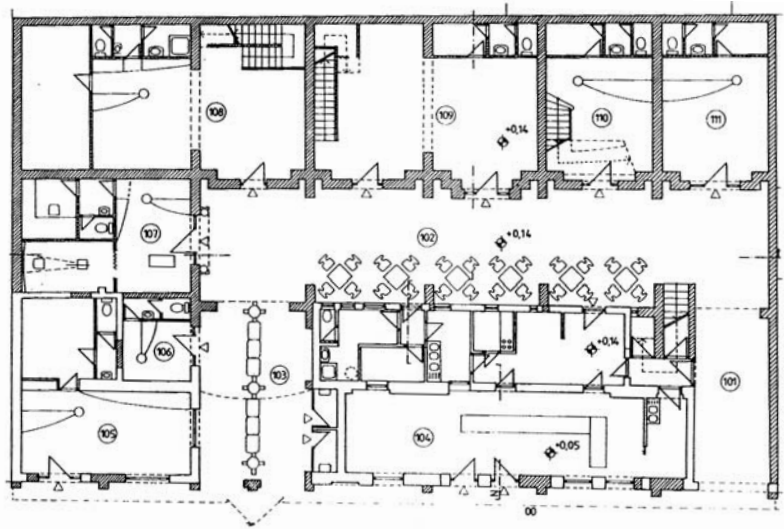
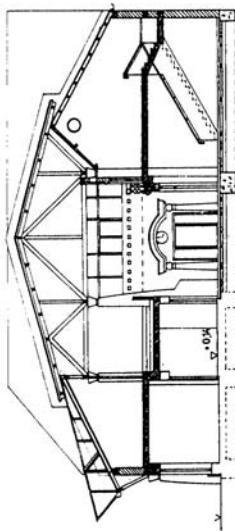
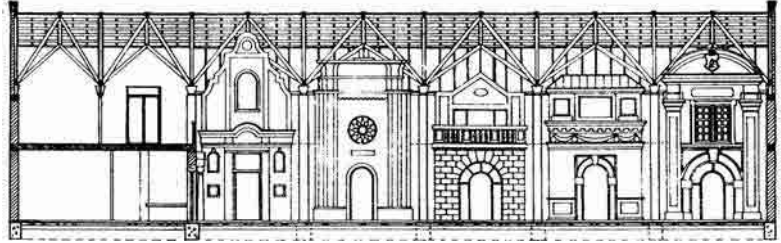
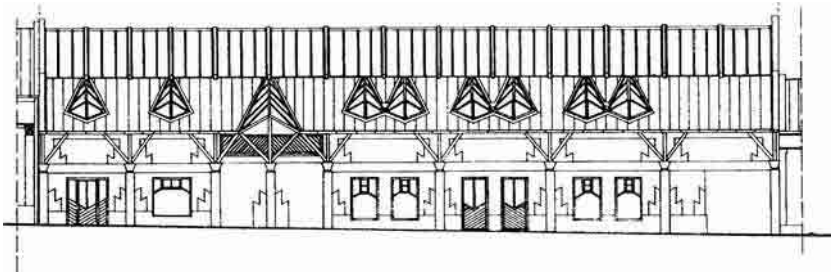
Vörösház, Vác,
 hasznosítási tanulmányterv 1993;
 Krizsán Andrással
 és Kiss Róberttel,
 grafika:
 Sáros András Miklós

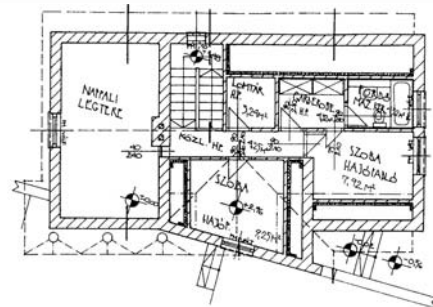
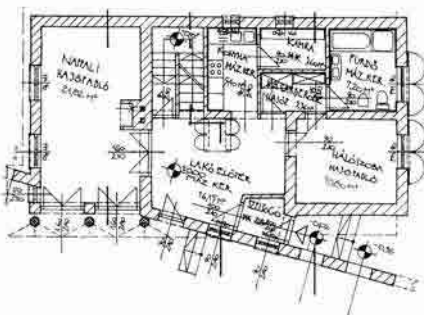
Bevásárló udvar,

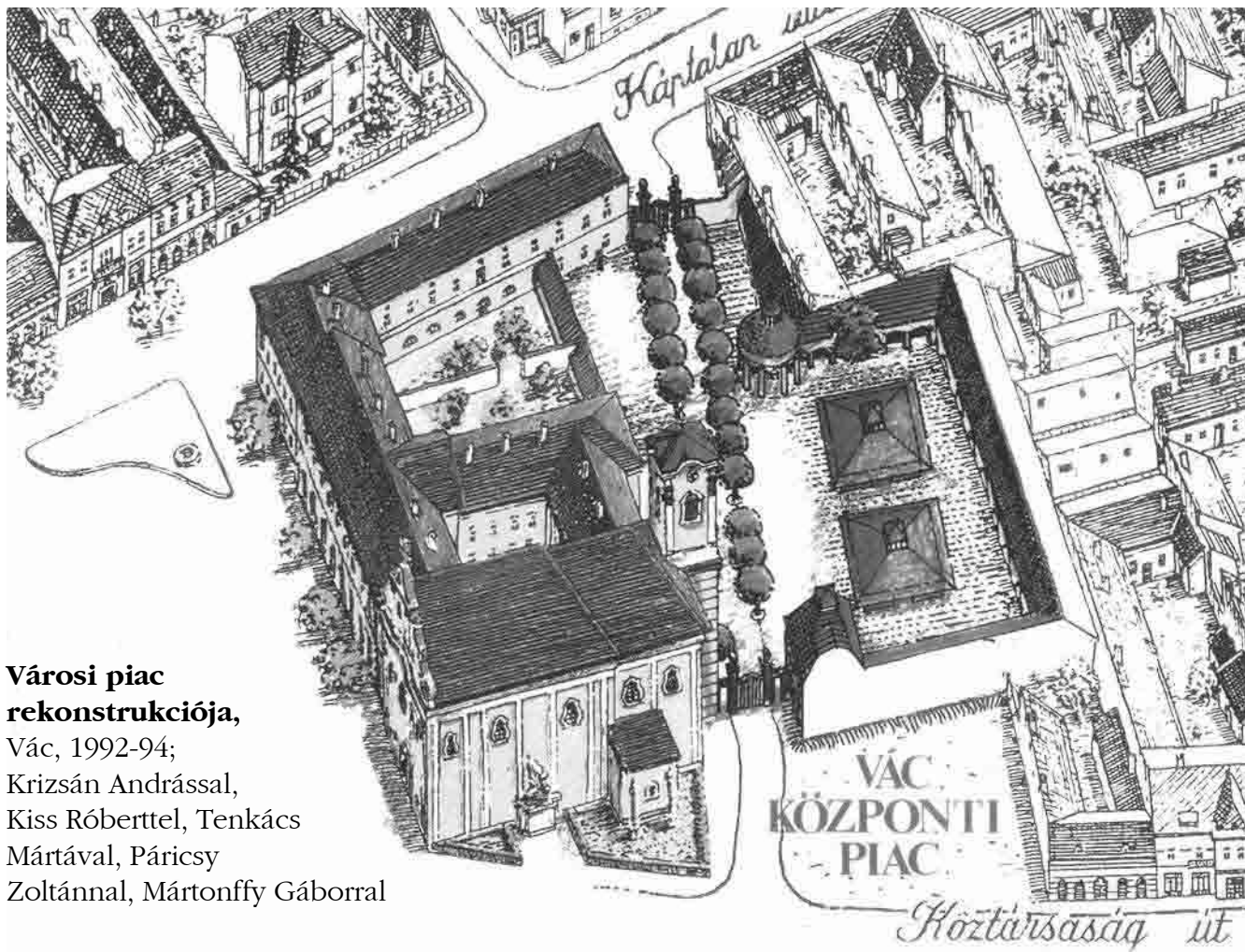
Vác, Széchenyi u. 33., 1994;
 munkatárs: Kiss Róbert, Mártonffy
 Gábor, Páricsy Zoltán, Nagy Dániel

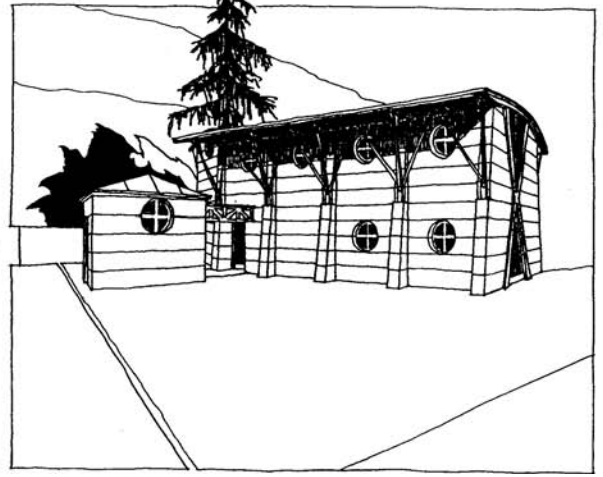
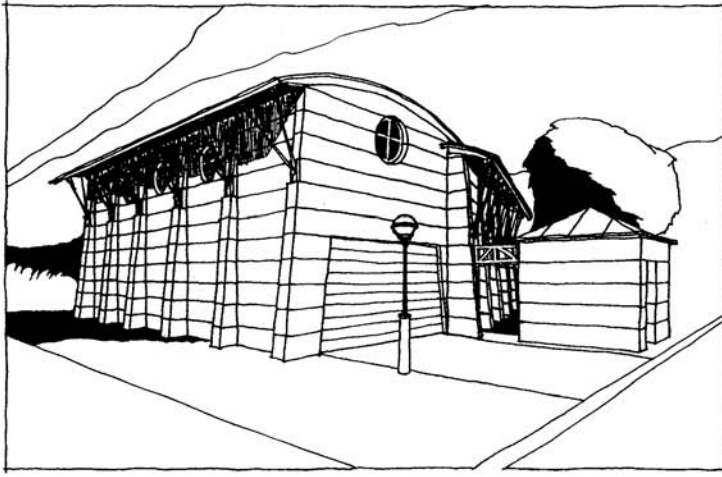

Olasz Szabó Mihály háza, Tokaj, 1993

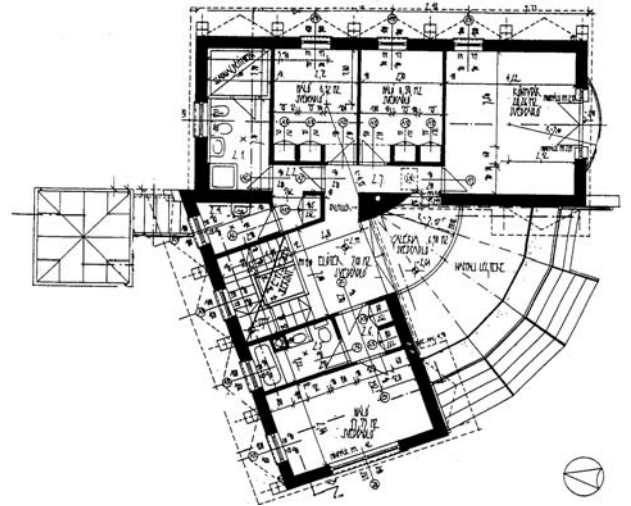
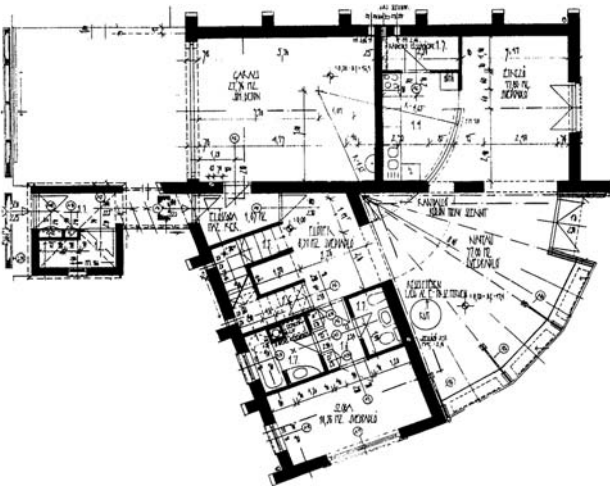
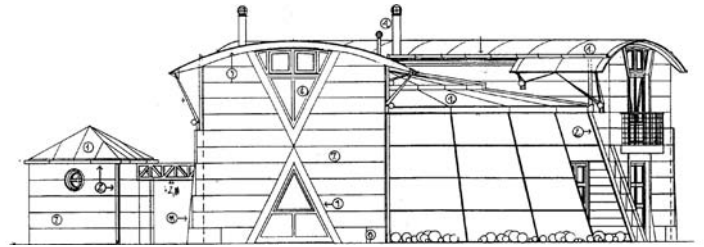
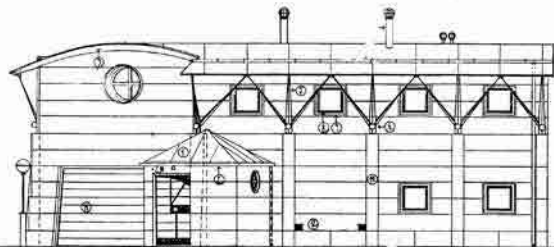
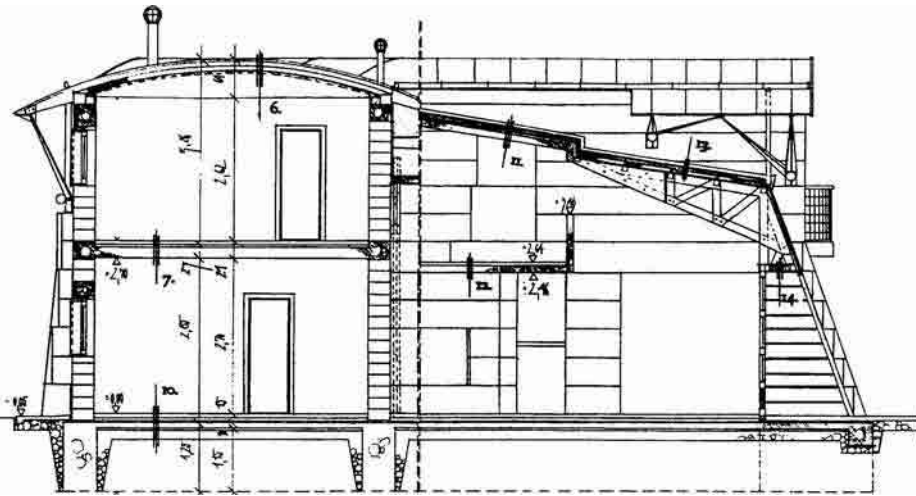
munkatárs: Kiss Róbert

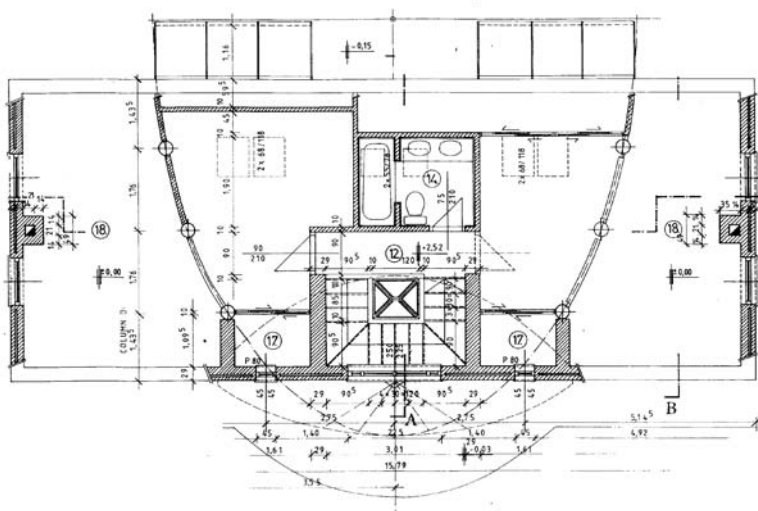
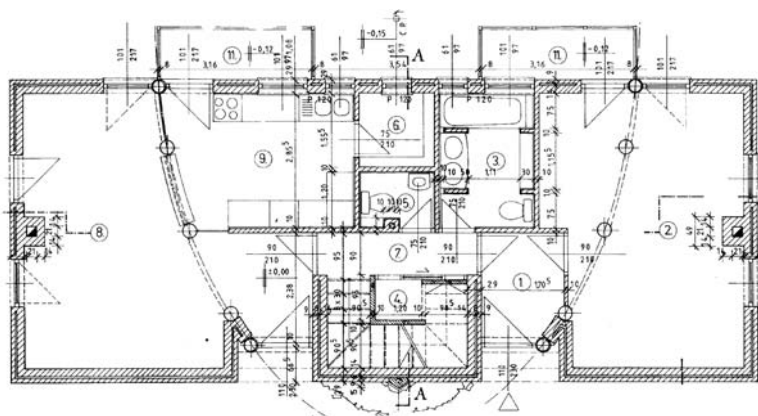
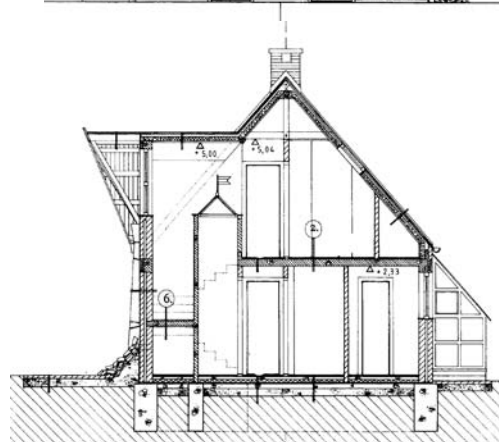
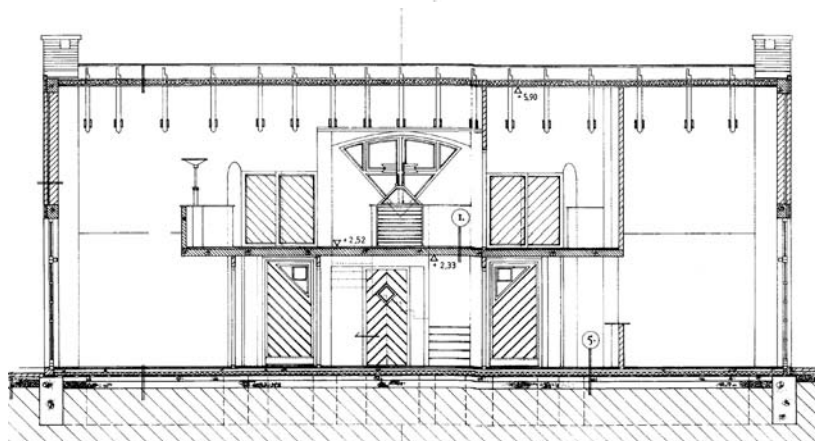
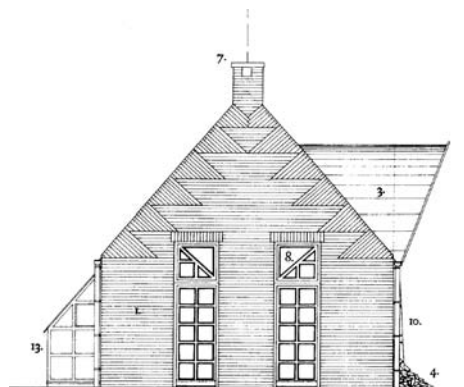
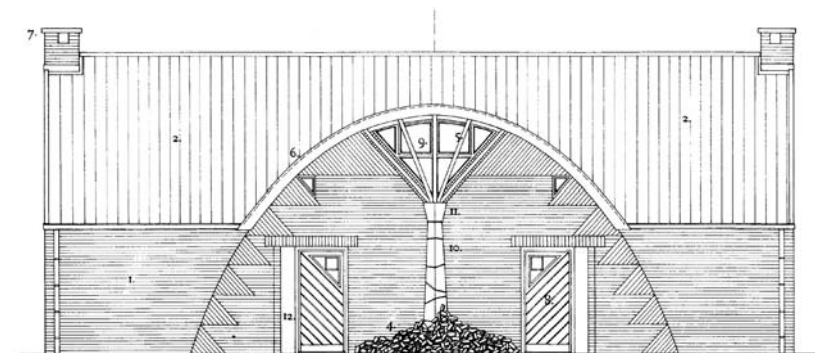

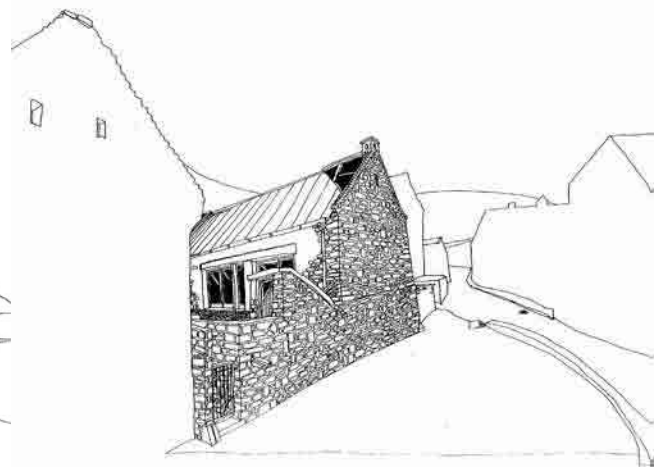
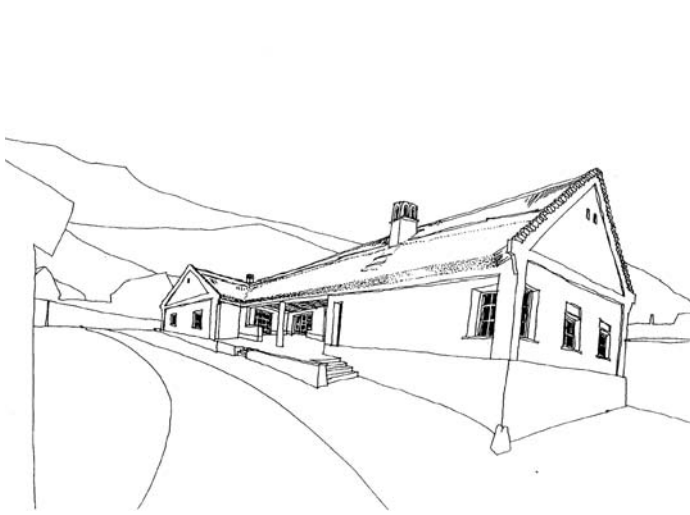
Dr. Városi László háza
 Budaörs, Pántlika utca, 1994
 munkatársak: Pintér Balázs,
 Páricsy Zoltán.
 Távlati képek, keresztmetszet,
 északi és nyugati homlokzat,
 földszinti és emeleti alaprajz

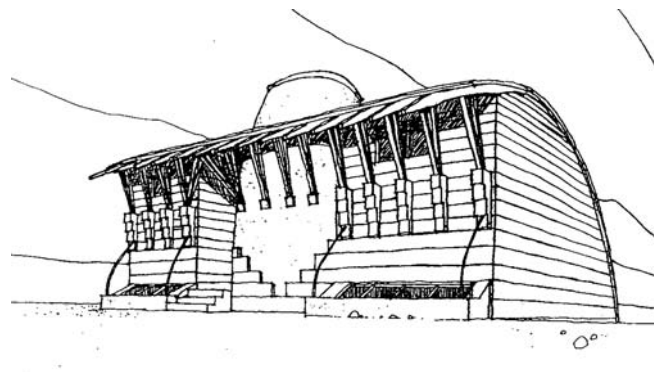
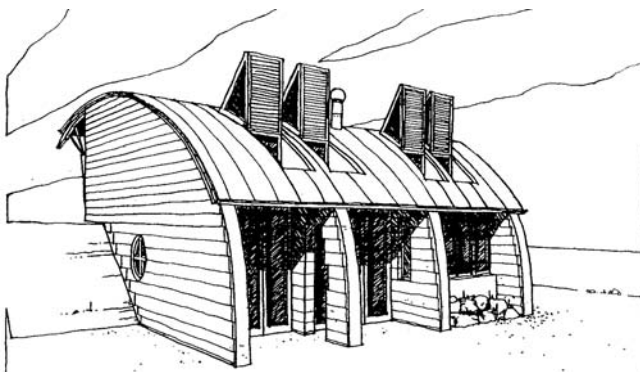

Lakás és iroda,
Heusden, Belgium, 1994
munkatárs: Kiss Róbert.
Északkeleti és délkeleti homlok-
zat, hossz- és keresztmetszet,
földszinti és emeleti alaprajz,
fotómontázs.

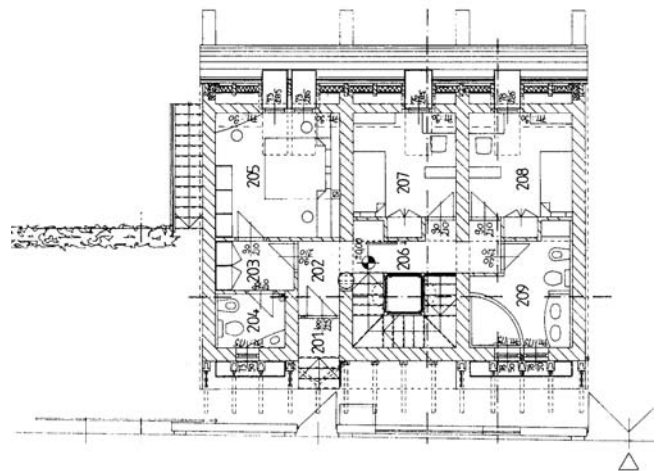
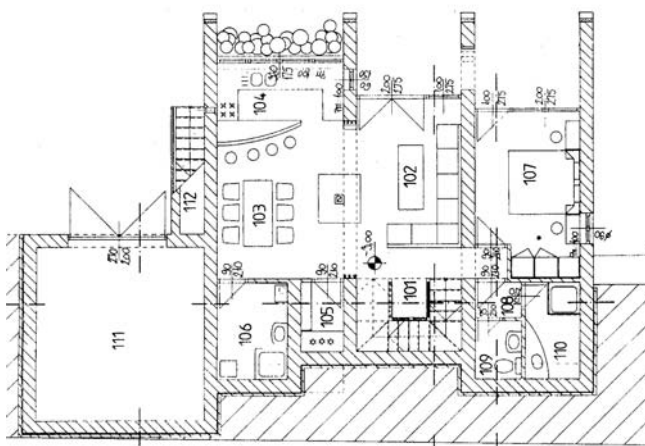
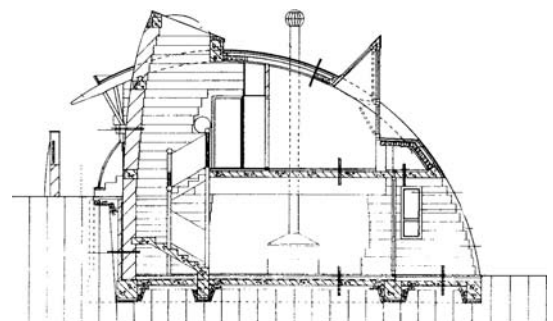
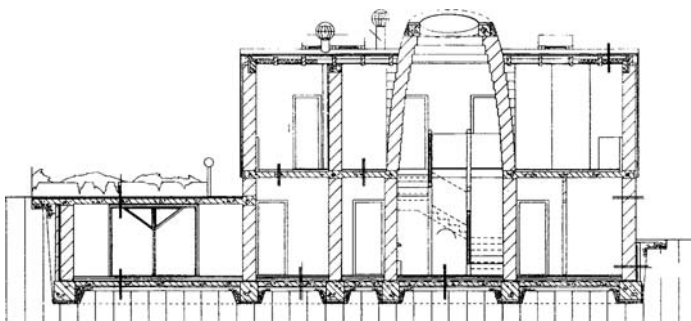

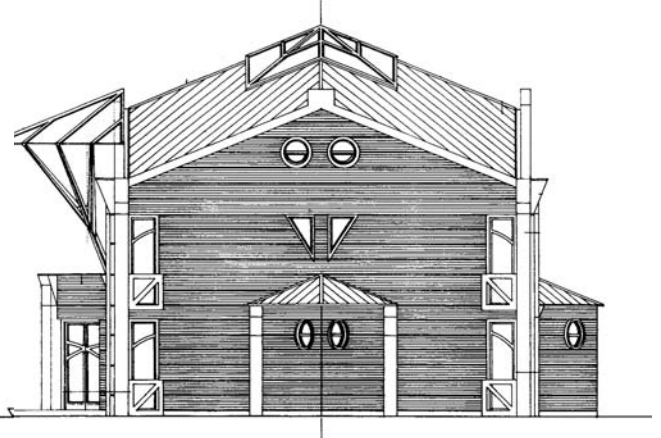
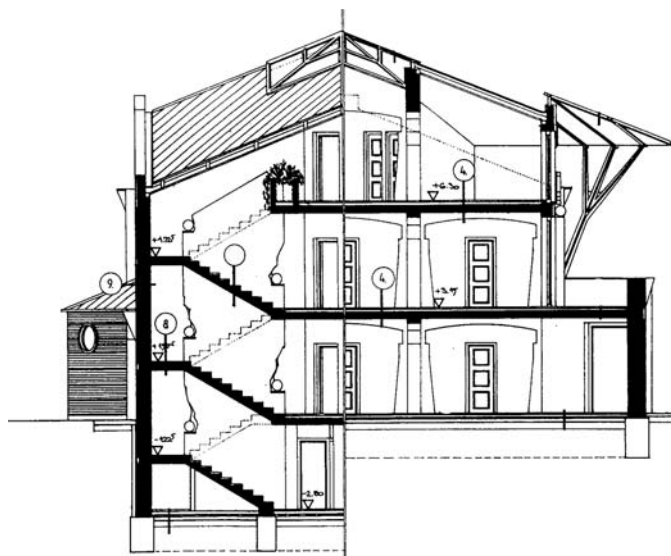
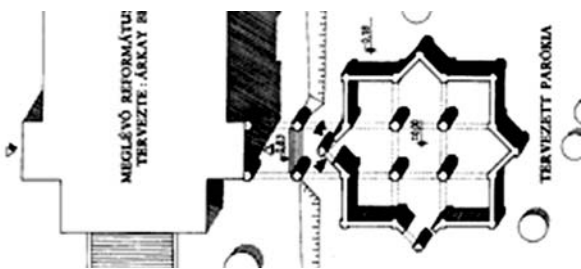
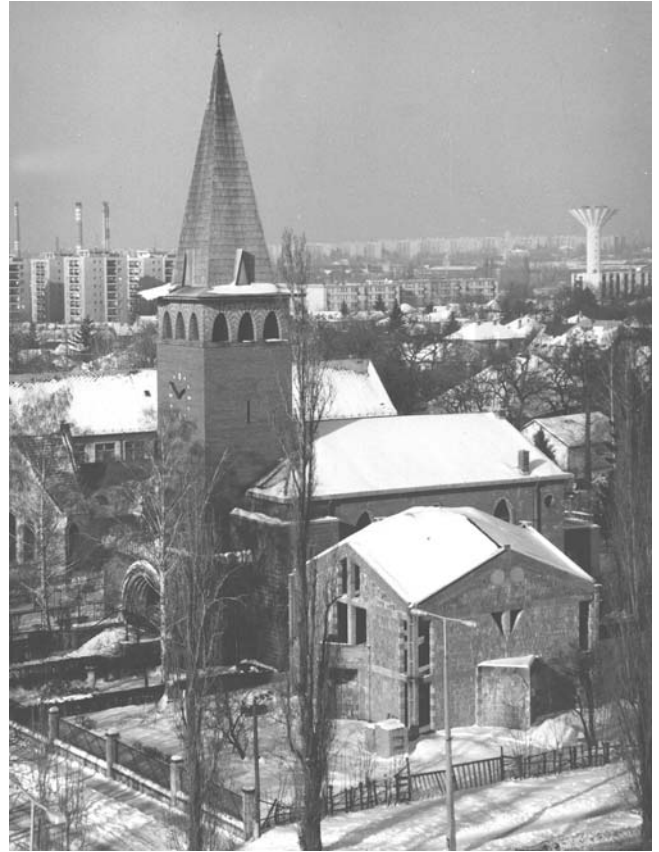
Sebestyén Gyula műteremháza, Alsóörs, 1994, Kiss Róberttel; bővítés és melléképület átalakítása

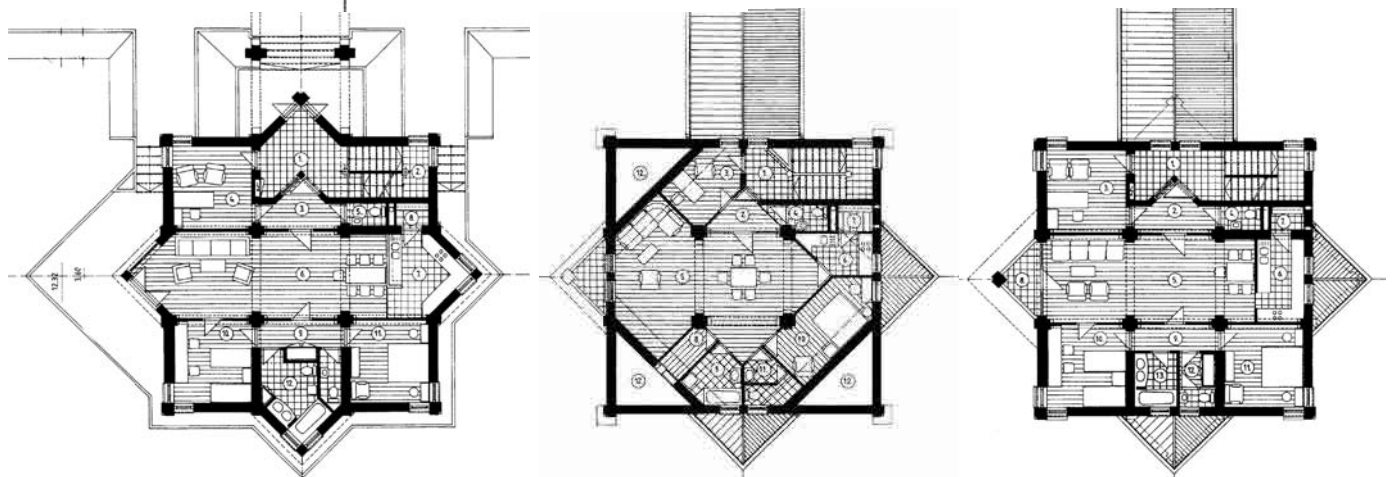
Kovács Imre nyaralóháza Szigetszentmiklós, 1994-95; munkatársak: Páricsy Zoltán, Pintér Balázs
Távtlati képek, hossz- és keresztmetszet, földszinti és tetőtéri alaprajz.

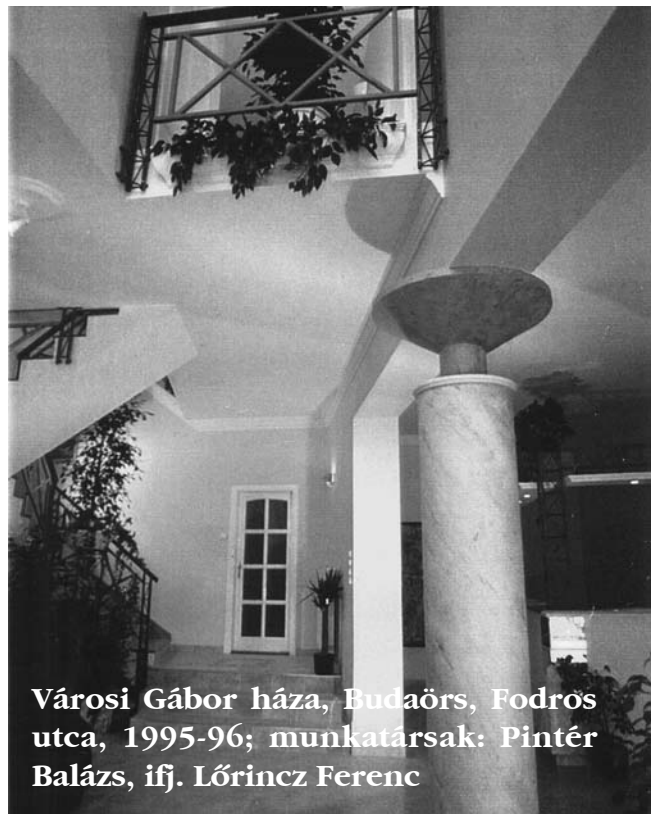
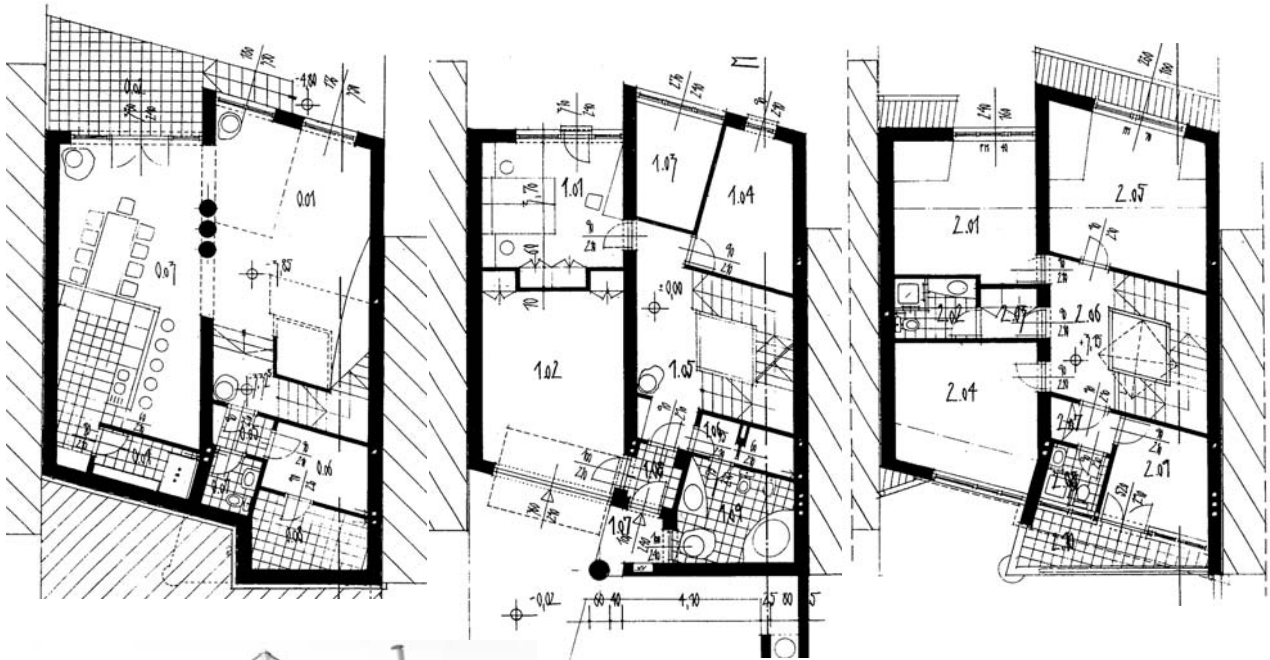

**Háromlakásos
református parókia**
Budapest,
Pestszentlőrinc, 1994
munkatárs: Kiss Róbert

Kossuth téri utcakép az Árkay Bertalan tervezte templommal, és helyszínrajz-részlet; metszet és délkeleti homlokzat, földszint, emelet és tetőtér alaprajza

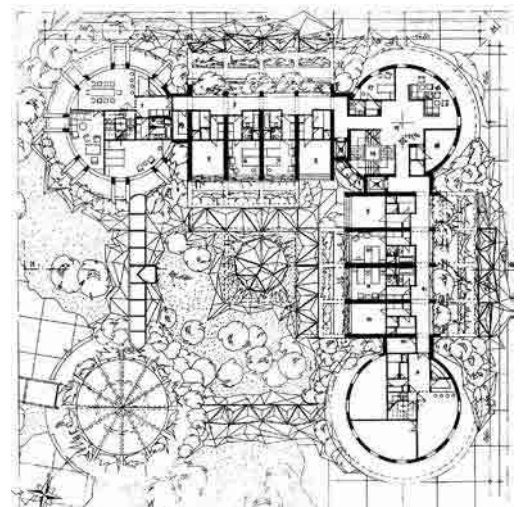
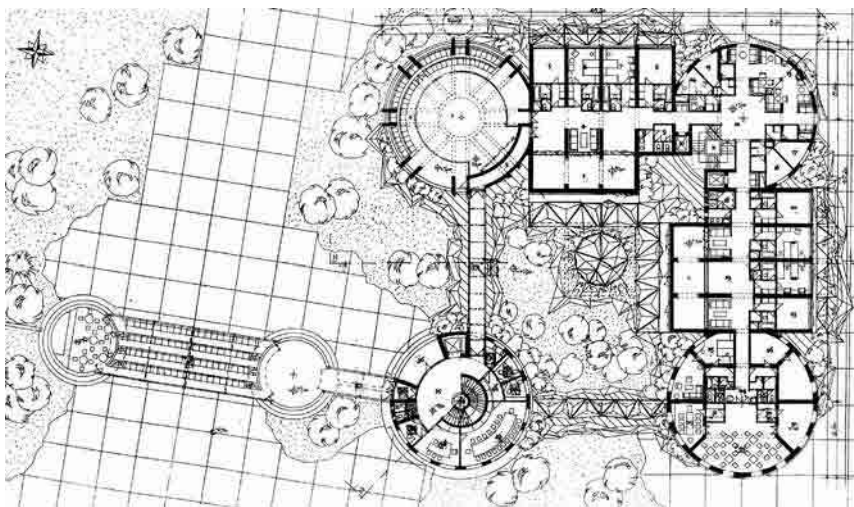
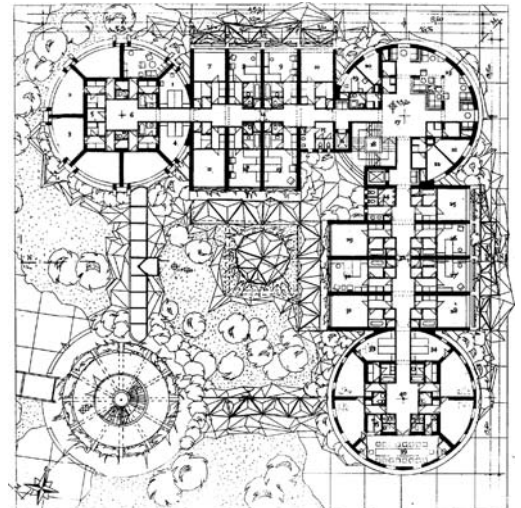
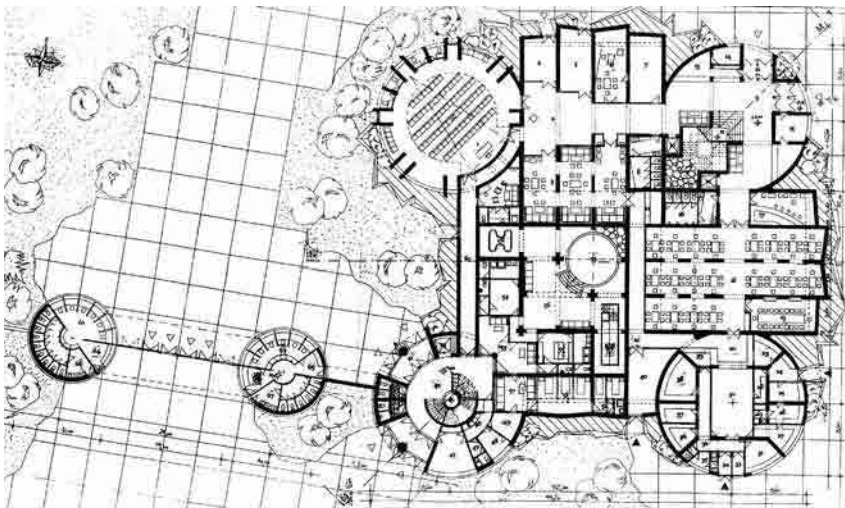
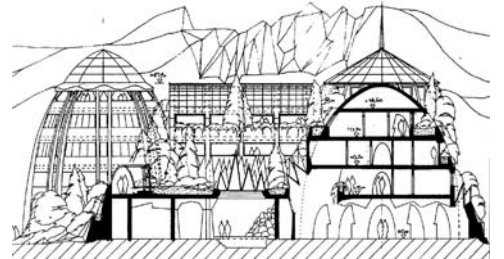
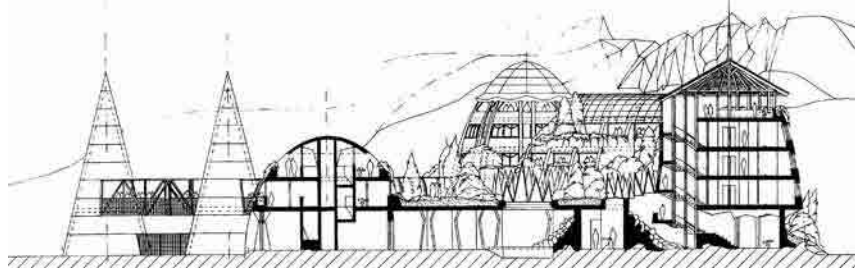
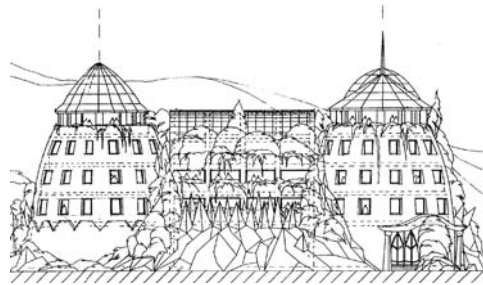

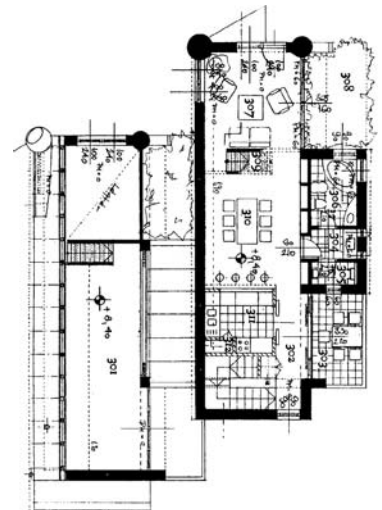
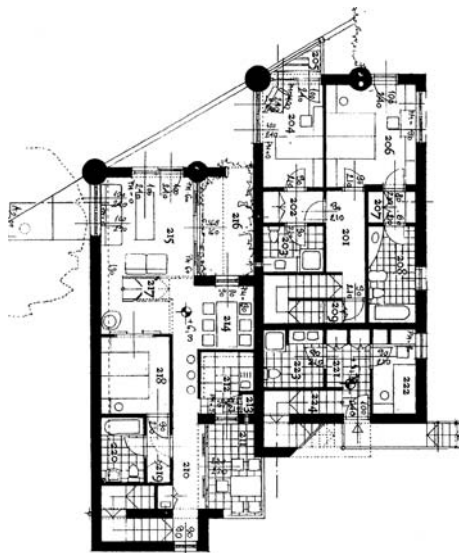
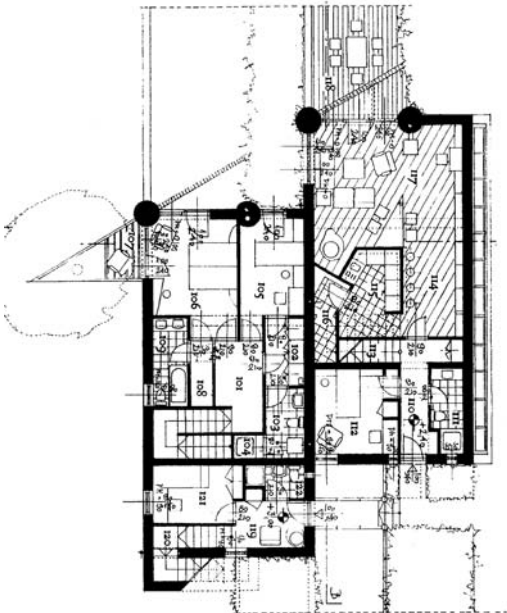
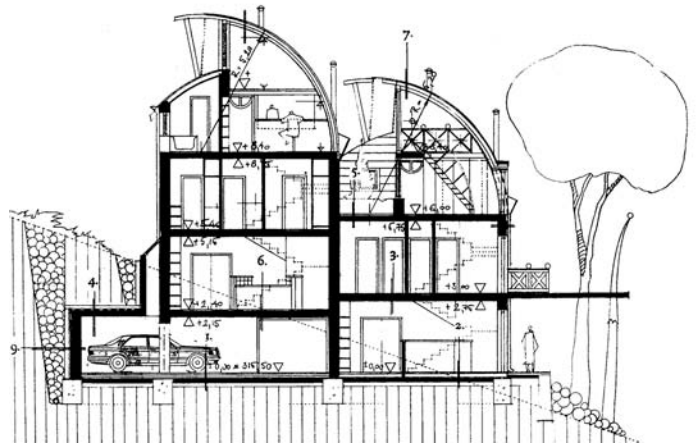
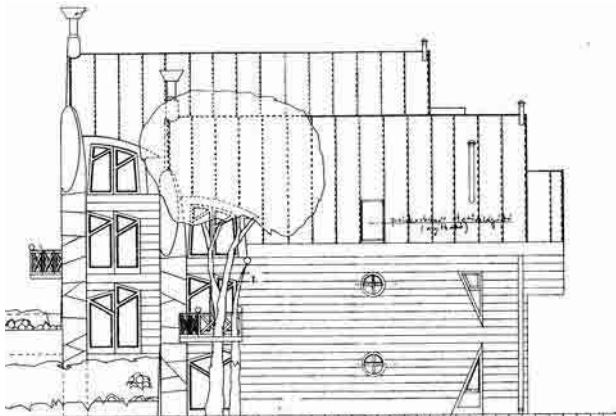
Városi Gábor háza, Budaörs, Fodros utca, 1995-96; munkatársak: Pintér Balázs, ifj. Lőrincz Ferenc

Tervemet Vác városának ajánlom. Annak a városnak, amely, amikor ott éltem – ezt pontosan éreztem – nem fogadott be- Pedig nagy volt bennem ennek akarása. Annak a városnak, ahol megtörtént, hogy láthatóvá lett egy hegy eltűnése, mert a Naszály gerinceroppantul szenvedni korunkat. Szeretem a természetvédőket, ha számonkérlek Makoveczen a kivágatott fákat. Nem jut eszükbe, hogy a fa ültethető? Hogyha teszünk érte, erdők újra lehet, és szüntelen?

De ki festi oda a Naszályt? Ki ültet cementet? Ki ültet hegyet? Tervem rekviem a hegyért.

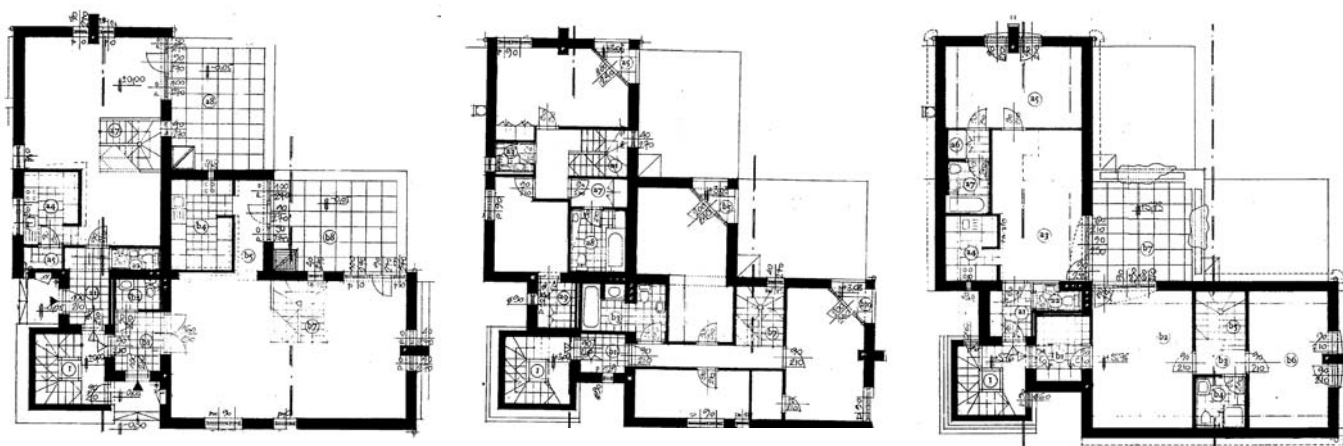
Stadionszálló beépítési terve, Vác, 1995 munkatársak: ifj. Lőrincz Ferenc, Szalay Ákos
Keleti és nyugati homlokzat, metszetek, valamint a földszint és a három emelet alaprajza.

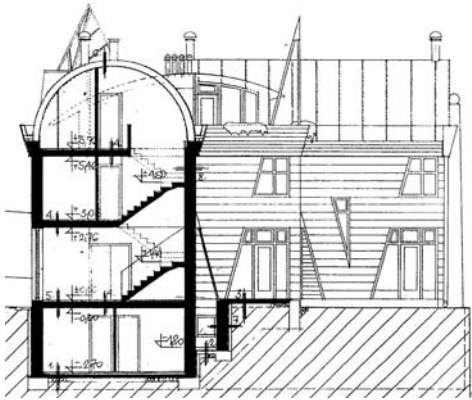

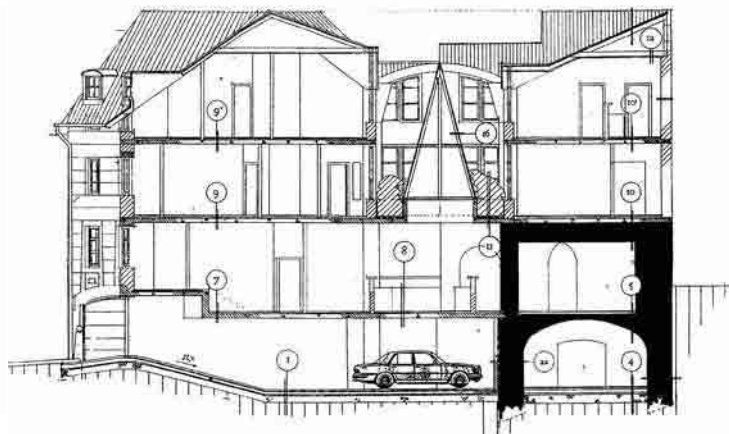
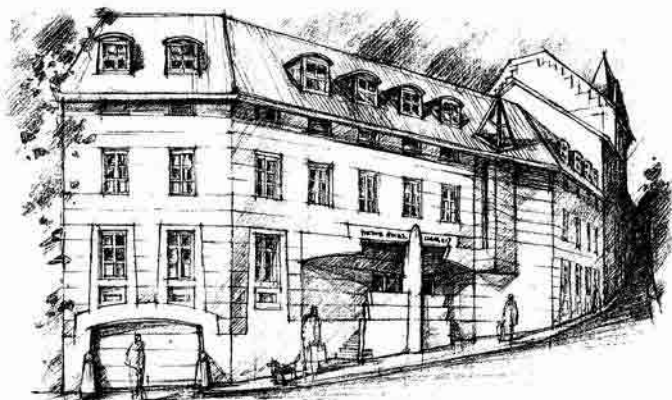
Társasház, Budapest, Gereben utca, 1996-97; munkatársak: Páricsy Zoltán, Révai Attila, Esztány Győző.
Távlati kép, délkeleti és északnyugati homlokzat, keresztmetszet, földszint, emelet és tetőtér alaprajza.

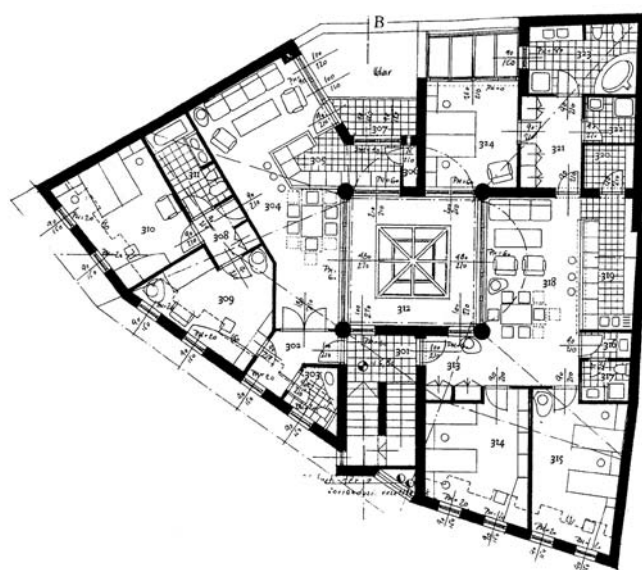
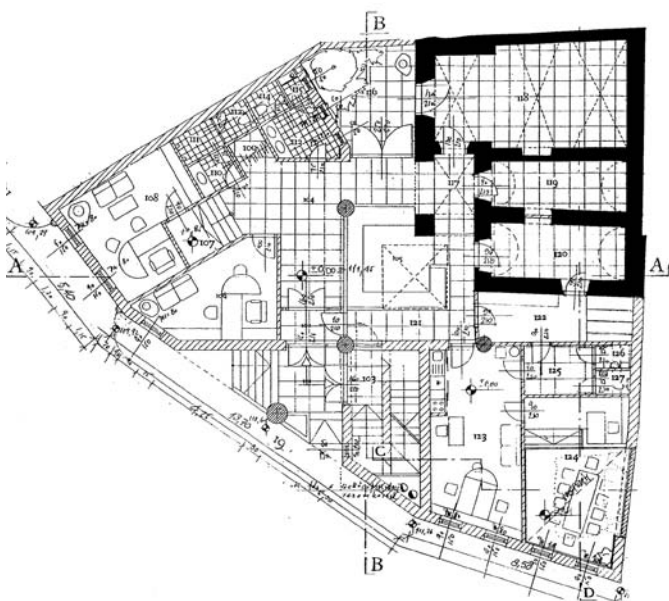
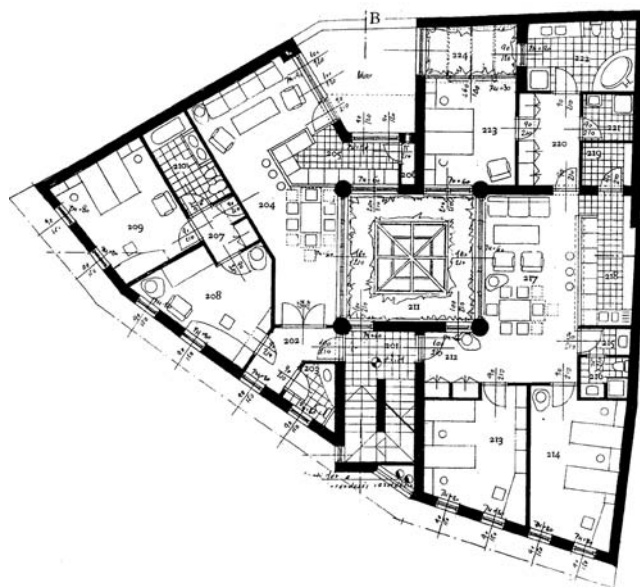
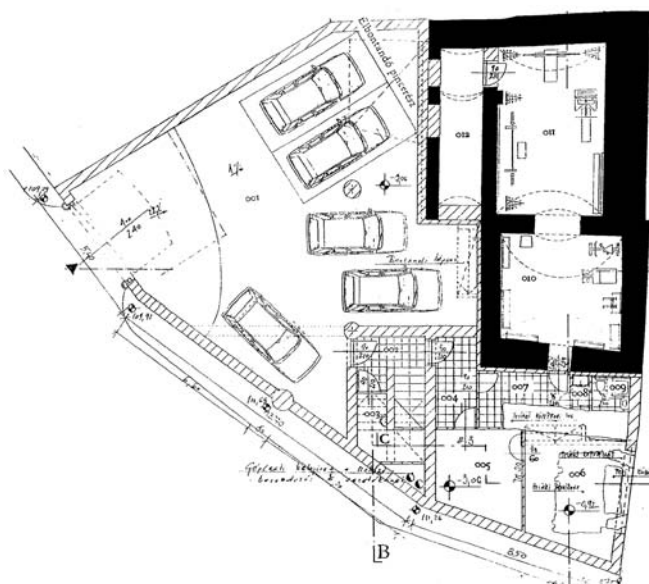
Társasház, Budapest, Barackfa utca, 1966. Munkatársak: Jakab Csaba, Szólik Krisztina, Gulybán Ede.

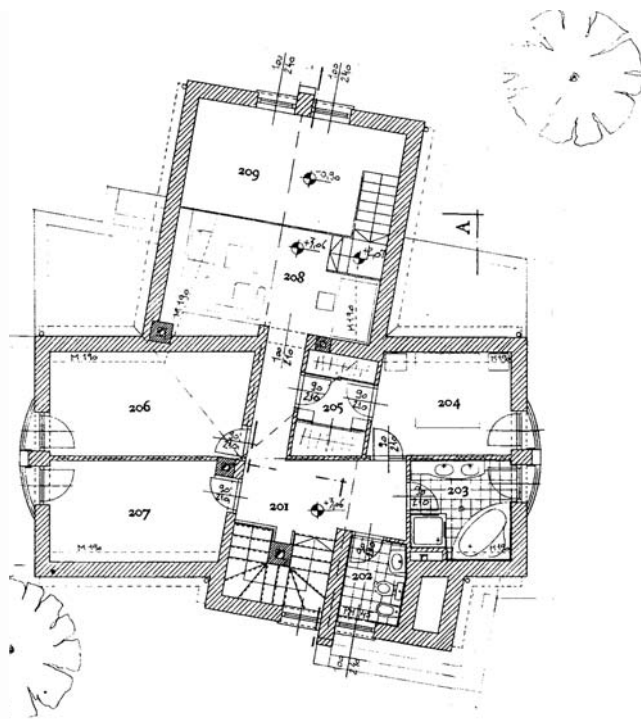
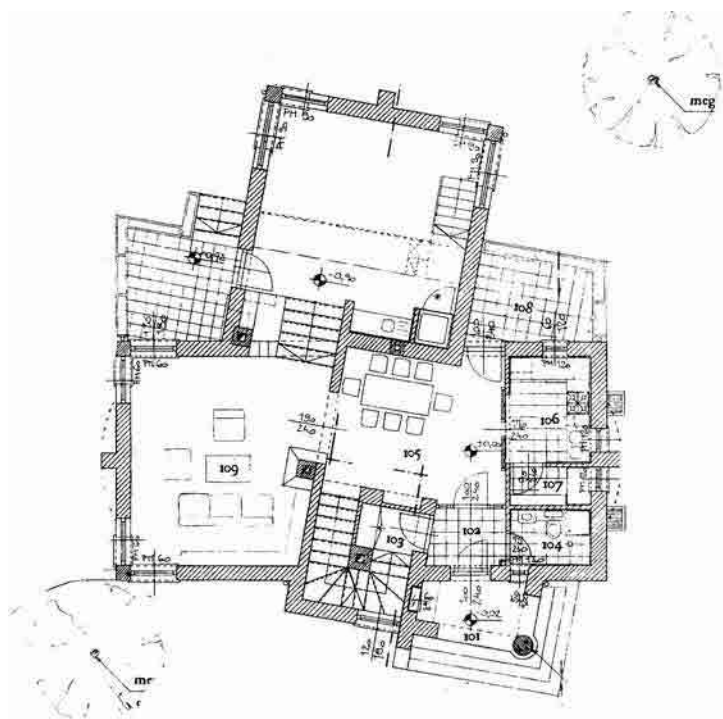
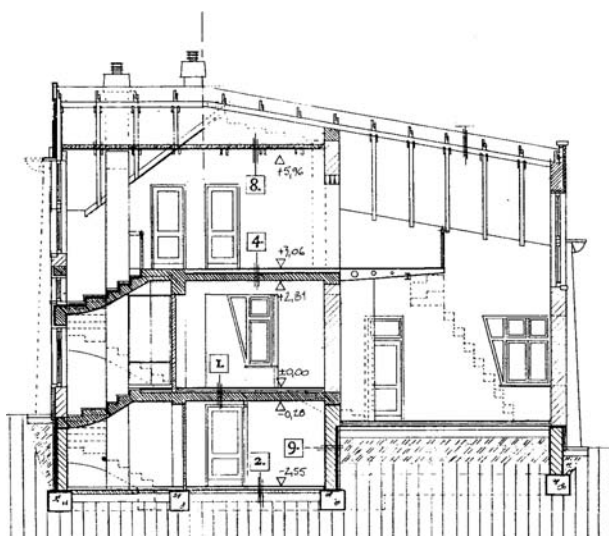

Iroda- és lakóépület, Budapest, Szalag utca, 19., 1996-98, munkatársak: Páricsy Zoltán, Szólik Krisztina, Jakab Csaba, Gulybán Ede, Révai Attila. A ház alatt középkori falmaradványok találhatóak, amelyek feltárását követően termv módosításra volt szükség, hogy bemutathatók legyenek. Távlati kép, keresztmetszet, pince, földszint, emelet és tetőtér alaprajza.

Családi ház műteremmel, Törökbálint, Tükörhegy, 1997, Czégány Sándorral.
Távlati kép, és az építkezés jelenlegi állásáról készített felvétel;
nyugati homlokzat, keresztmetszet, emeleti és tetőtéri alaprajz.

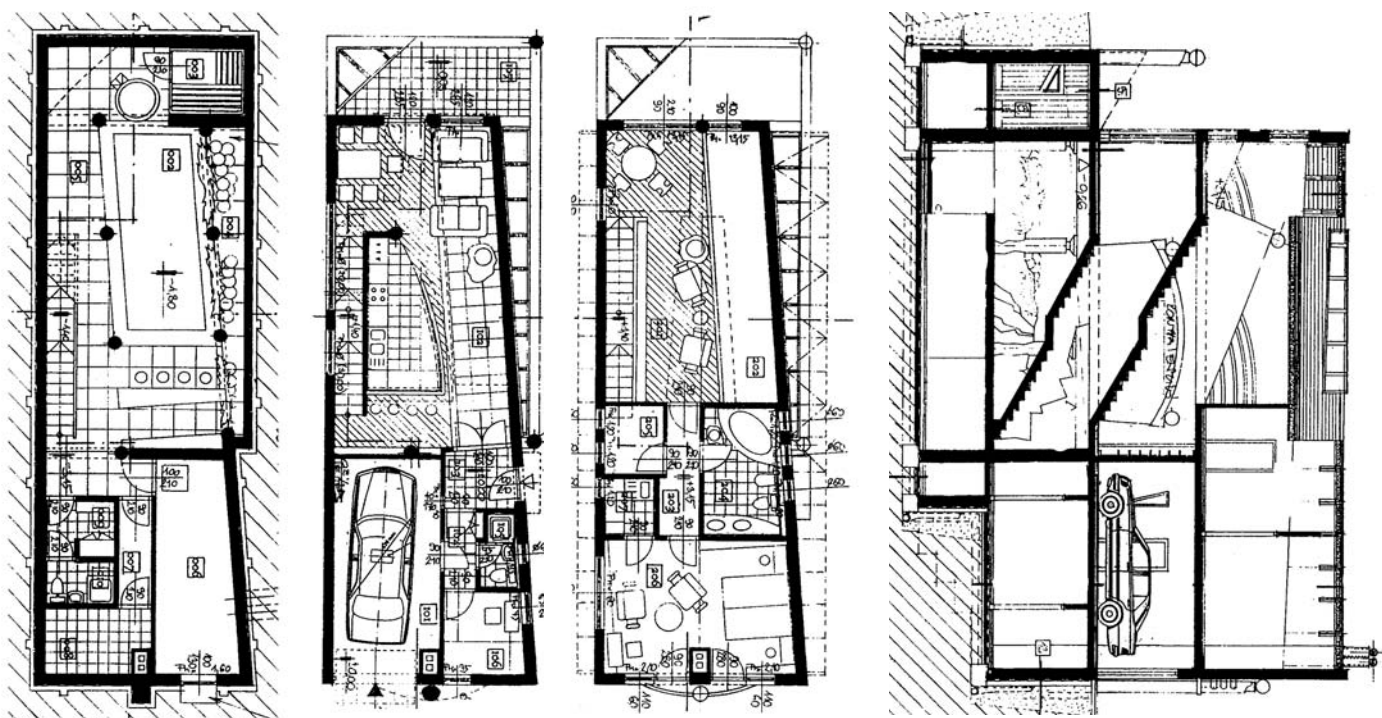

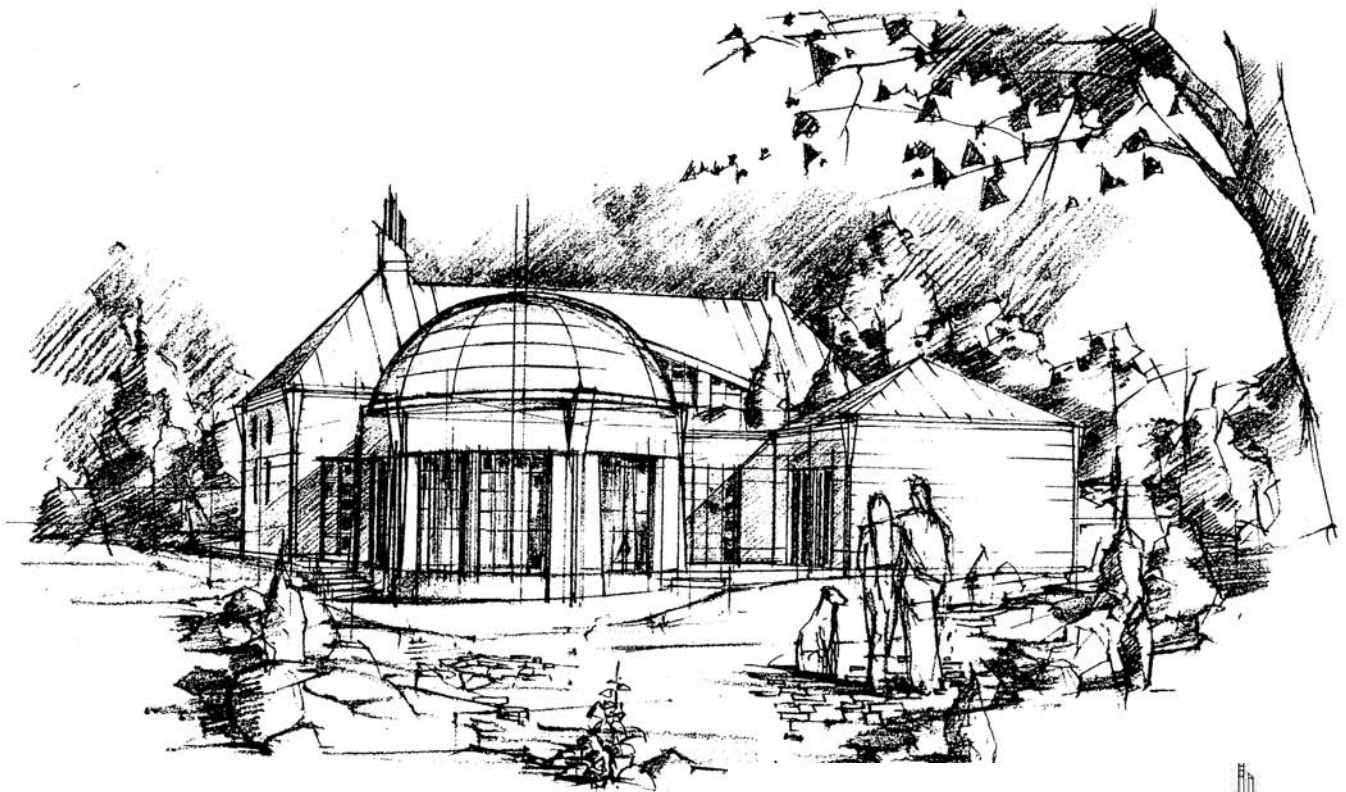

A párkányszerkezet modellje

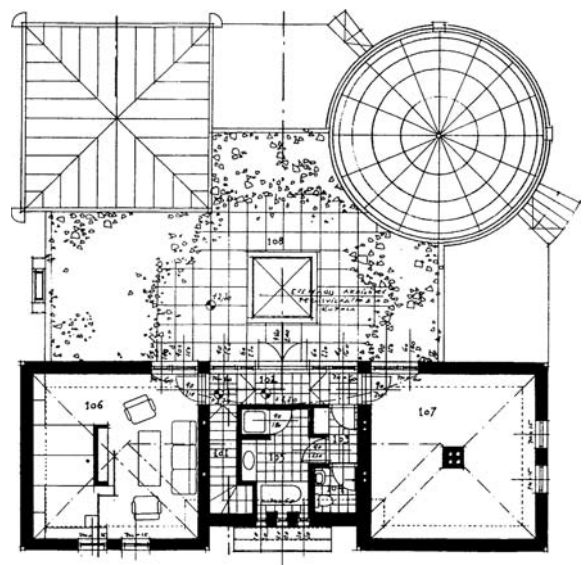
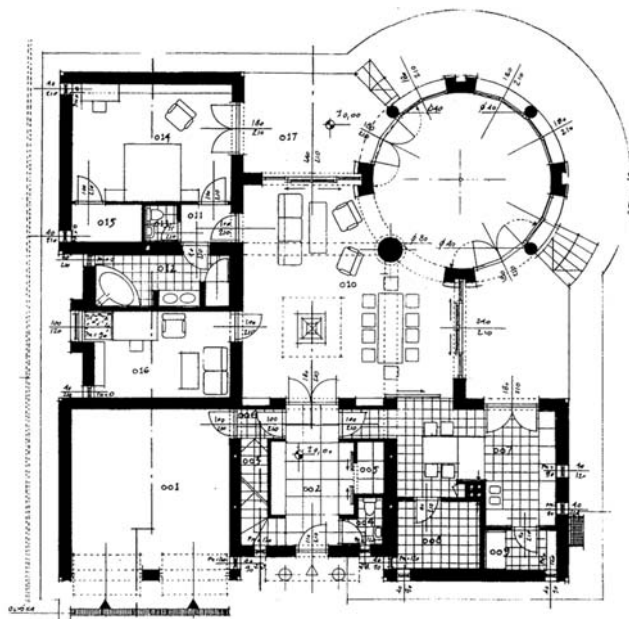
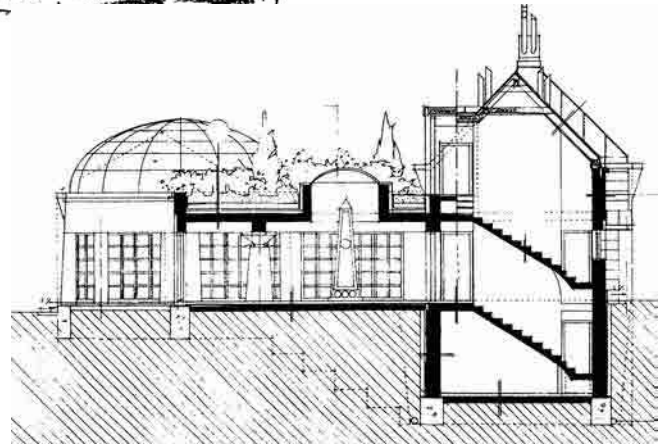
Családi ház, Budapest, Brassó utca, 1996; munkatársak: Gulybán Ede, Szólik Krisztina, Jakab Csaba, Czégány Sándor, Révai Attila.
Távlati kép nyugat felől; keresztmetszet, északeleti és délkeleti homlokzat, pince, földszint és tetőtér alaprajza, és hosszmetset

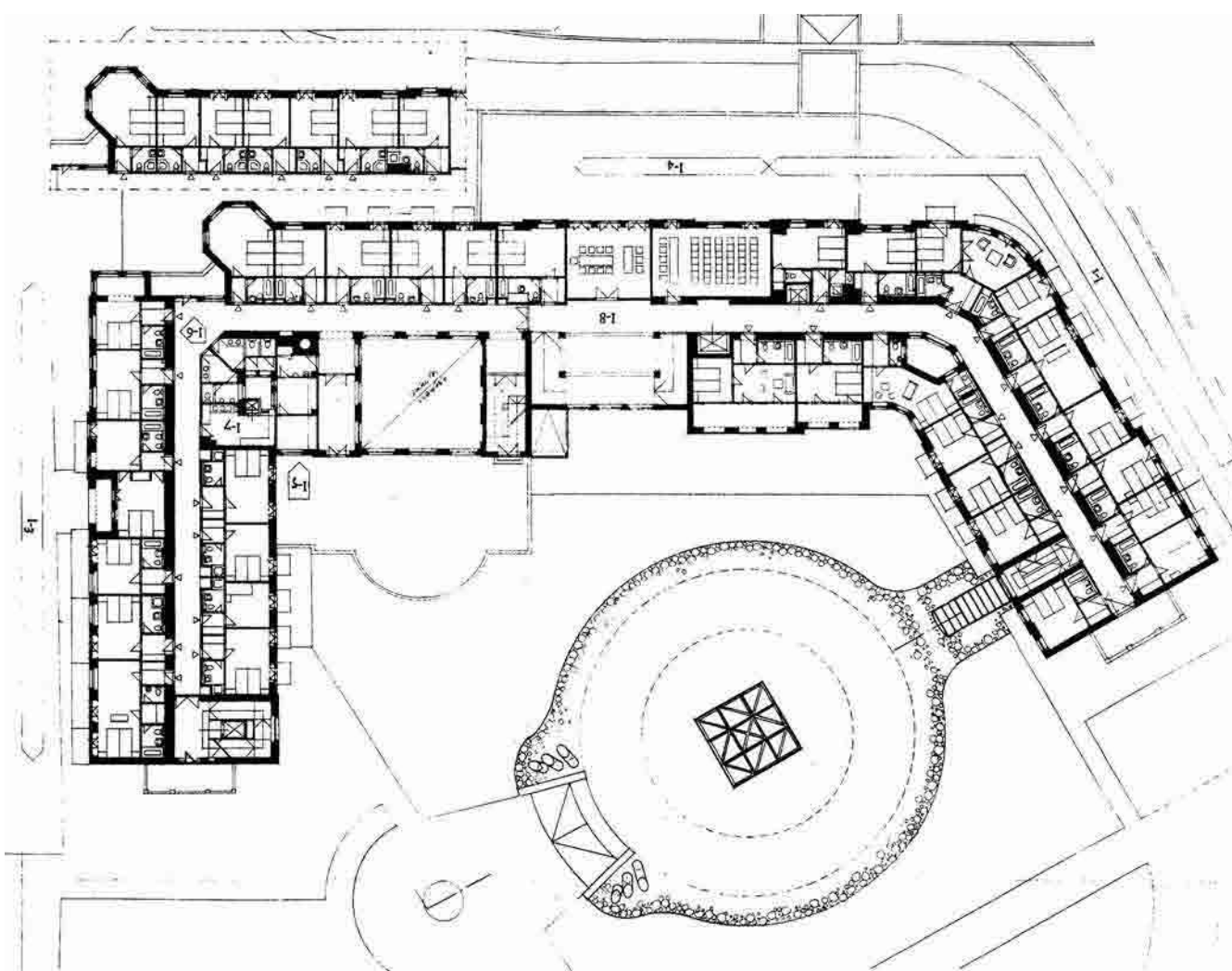

Családi ház, Telki, 1996-98.

Munkatársak: Révai Attila, Kurucz Szabolcs, Kertész Attila. Távlati kép, metszet a nappali étkezőn át, földszinti és tetőtéri alaprajz. Az épület számítógépes távlati képeit (hátsó borító belső oldala) Révai Attila készítette.

Lillafüred, Palotaszálló, rekonstrukciós tanulmányterv, és a nyugati szárny teljes rekonstrukciója, 1997
Munkatársak: Szólik Krisztina, Révai Attila, Páricsy Zoltán, Tenkács Márta, Czégány Sándor, Esztány Győző
belsőépítész: Mezei Gábor.

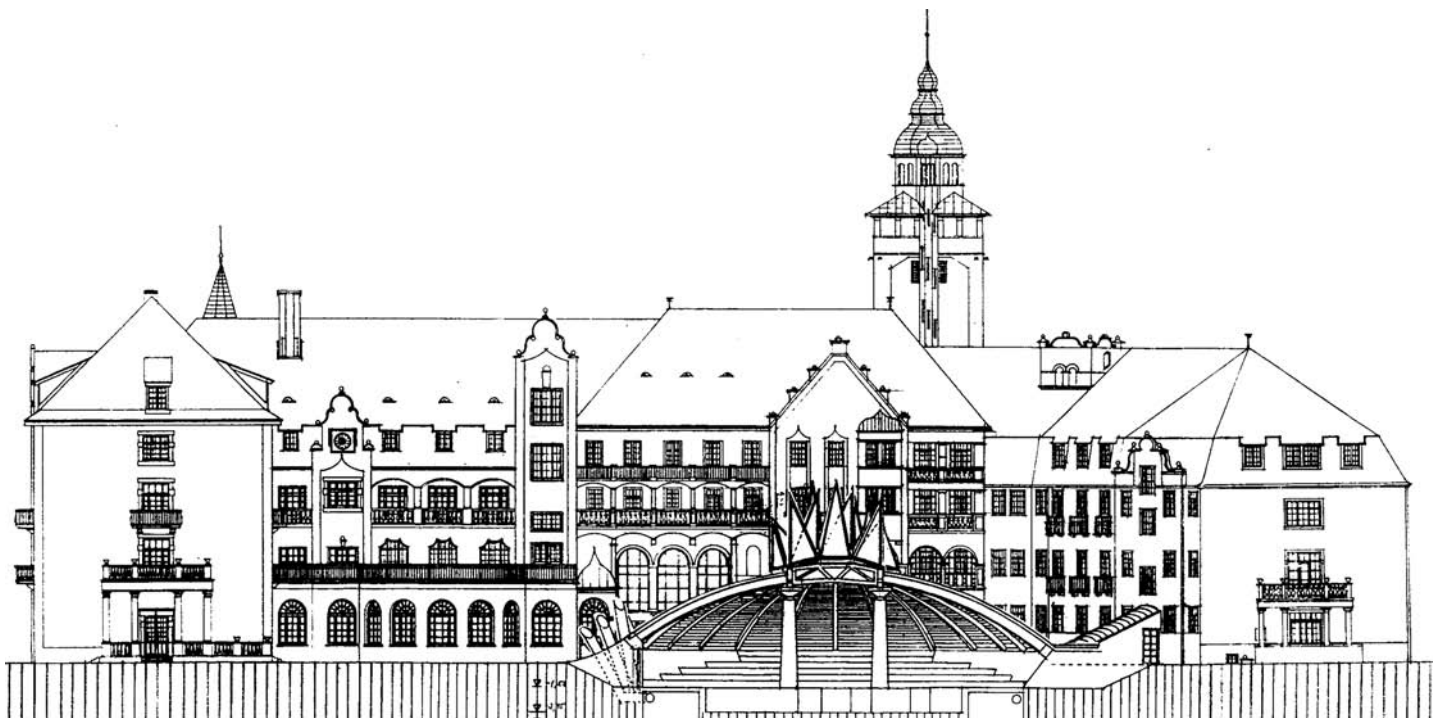
A Szövtervben én elég sokat terveztem SZOT-nak, meg is épült néhány ház. Jó volt a kapcsolatom a műszaki gárdával, úgy látszik, ennek az ottani emléke sem fakult meg, mert nem olyan régen megkerestek, hogy sürgősen szükség lenne a lillafüredi Palota-szálló átalakításának terveire. Először a nyugati szárny három lakószintjének teljes felújítása a cél, ezt azonnal meg is csinálják, aztán a ház egészére kellene egy rekonstrukciós terv: az eredeti értékeket megőrizve-felújítva, a SZOT gigantomániájából következő felesleges megoldásokat megszüntetve és a régóta óhajtott uszodával, terápiás részlegekkel bővítve.

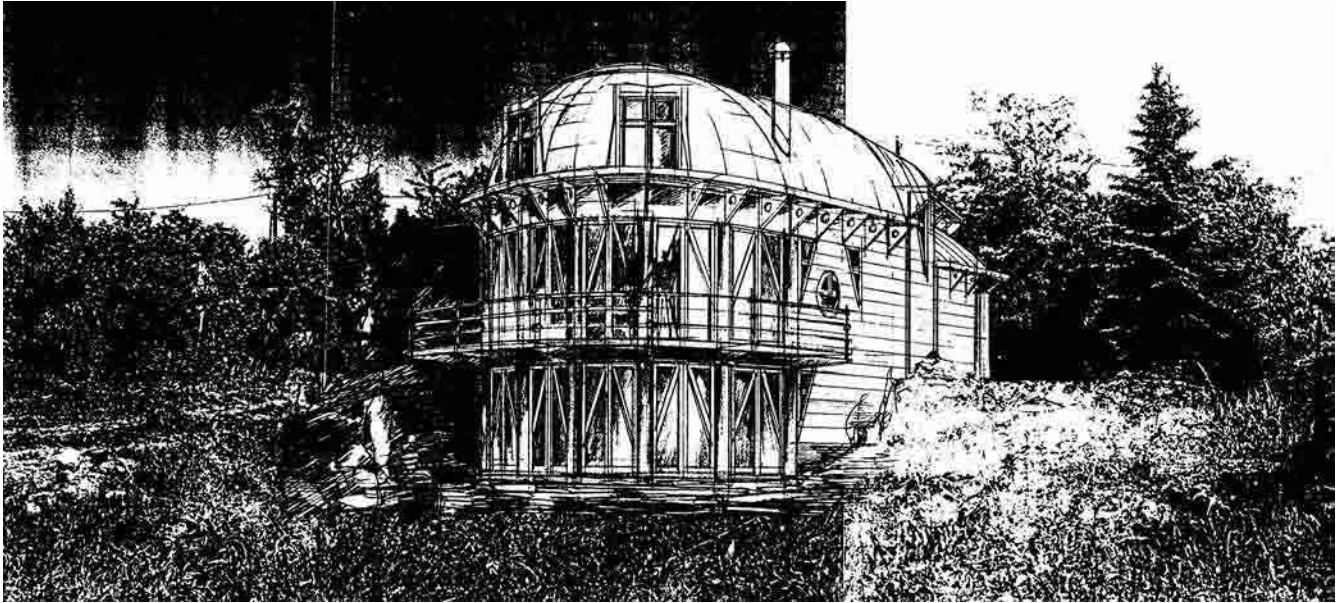
Leszerződöttünk a két munkarészre, a lakószárny elkészült ennek alapján, bár sok kompromisszum árán, ami aztán se a tervezőt, se a beruházót nem teszi boldoggá. Se azt, aki tudja, hogy érdemes lett volna többet ráköltetni, se azt, aki csalódott az eredményben a spórolások miatt. Mindezekkel együtt színvonalasak lettek az új szobák, ez persze a korábbi állapothoz hasonlítva nem volt nagy kunszt. Sokkal nagyobb kihívás volt a teljes rekonstrukció. Tervezési díjat szokás szerint nem lehetett értékarányosan kérni, de a megbízó írásban ígerte meg, hogy a teljes munkát velünk csináltatja végig, ezt érvényesítsük az első tervfázis árában. Ígérték azt is, hogy az általam korábban tervezett üdülők várható felújítása során engem bíznak meg.

A megbízó közben átalakult, lett belőle Hunguest Hotels Rt, és az új tárgyalásokon megjelent a vezérigazgató barátjaként a cég érdekeit képviselő építész, Birkás Gábor. Egyre erősebben kritizálta a munkánkat, a lakószárny átadási ünnepségén sem fukarkodott a bírálattal. A teljes rekonstrukcióra, amelynek becsült kivitelezési összege 1,2 milliárd forint, egy idegenforgalmi pályázatot lehetett benyújtani, ennek az összeállítását már Birkásra bízták a mi kihagyásunkkal. Az is hozzátartozik a történethez, hogy a SZOT legjobban menő szállodáit az új cég megbízásából

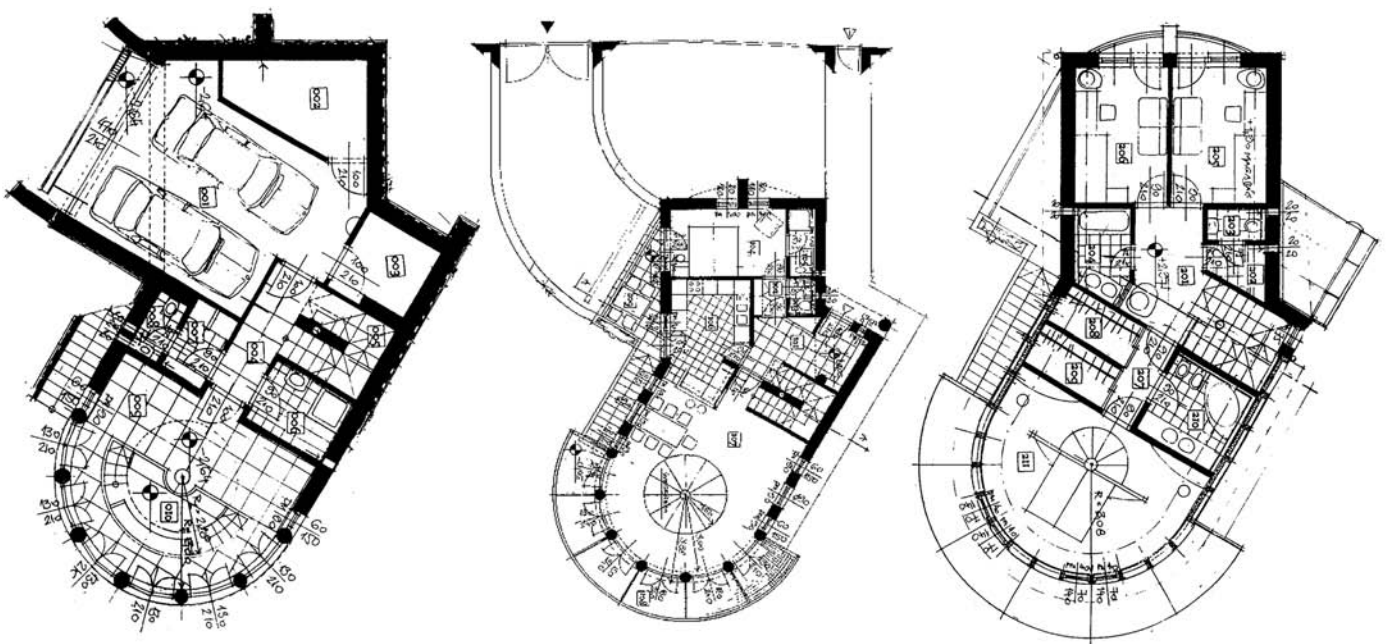
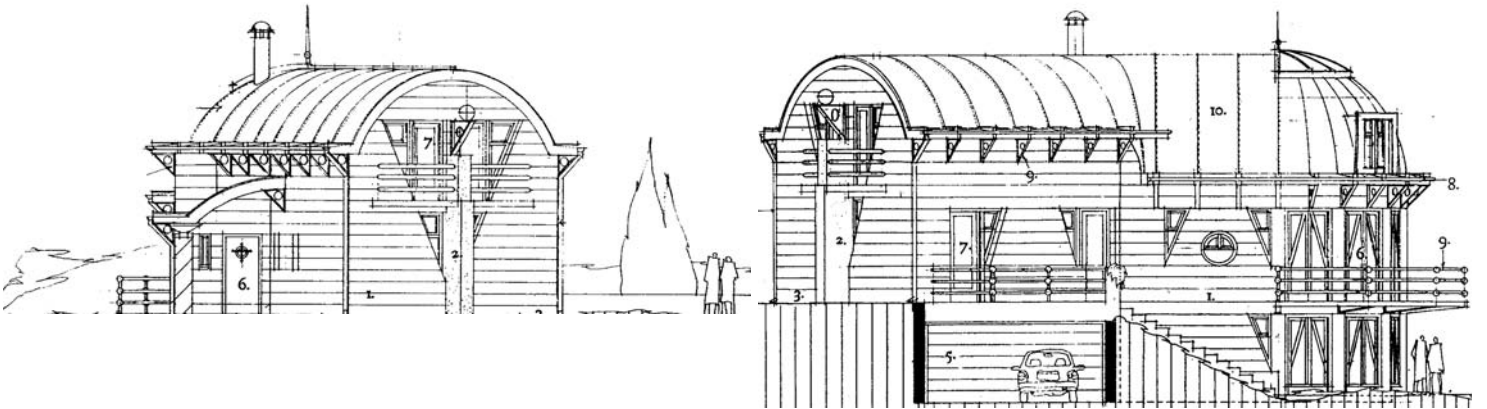
Birkás végigjárta, értékelte és átalakítási javaslatokat is tett. Ezek közé tartozik az én egri szállodám is, amelynek kitűnő vezetése van, a mai napig jól jövedelmez, de valóban megérdemelné már az alaposabb felújítást. Birkás tanulmányából kiderült, hogy egy színvonalatlan, rossz épületről van szó, amelyet az ő átalakítása tudna rendbe tenni. A megvizsgált szállodák között volt Korényi András szegedi Forrás-szállója is. (András mögött én nyertem a második díjat, amikor a tervezésére kiírták a pályázatot.) A vélemény itt is hasonló volt. Korényivel közösen írtunk egy levelet Birkásnak, ezt elküldtük az országos, a budapesti építész kamarának, a szállodák igazgatóinak és a Hunguestnek. Jött egy elképesztő levél a címzettől és rajta kívül csak a budapesti kamarától, hogy tisztázzuk, hogy a levelünk panasz-e vagy bejelentés, mert csak az utóbbi esetben tudnak vele foglalkozni. Az ügyet kivizsgálták, Birkást figyelmeztették, és vidáman folytatja a tervezést. Az általa javasolt átalakításokra, amelyek tönkretennék az egri szállodát, egyelőre nem kerül sor, de bármikor sor kerülhet. Miféle lehetőségem lesz a saját házam megmentésére, nem tudom.

Nyilvánvaló, hogy a valamikori kötelező SZOT normatíváknak ma nincsen semmi értelmük. Akkor ipari technológiával szolgálták ki a vendégeket és szigorú kontroll alatt volt az egész épület. Mára nem tudom, dicséretnek vegyem-e, vagy kétségbeessem azon a történeten, hogy az egyik legelső turnus nyolcadik napján egy vendég megkérdezte a portást, hogy hol lehet itt kilépőt kérni. Egy álló hetet kibírt a házban, ez hízelgő is, meg borzasztó. Az a vicc, hogy az a vezetés, amely akkor jól üzemeltette a szállodát, ma is jól csinálja. A városban ez a legjobban menő szálloda. Talán el lehet képzelni, hogy a megváltozott igényekre is meg tudnám tervezni az átalakítást. De ha a történet csak arról szól, hogy a havernak kell a munka, akkor nincs szó szakmáról, tisztességről, semmiről. Csak a Vadkeletről.

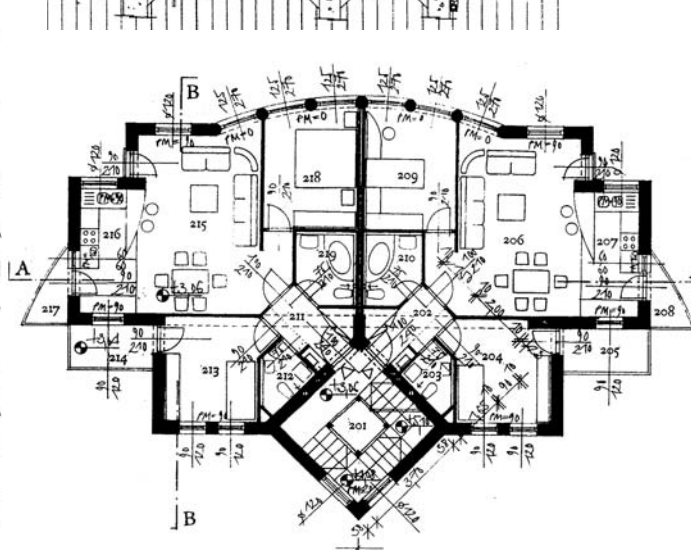
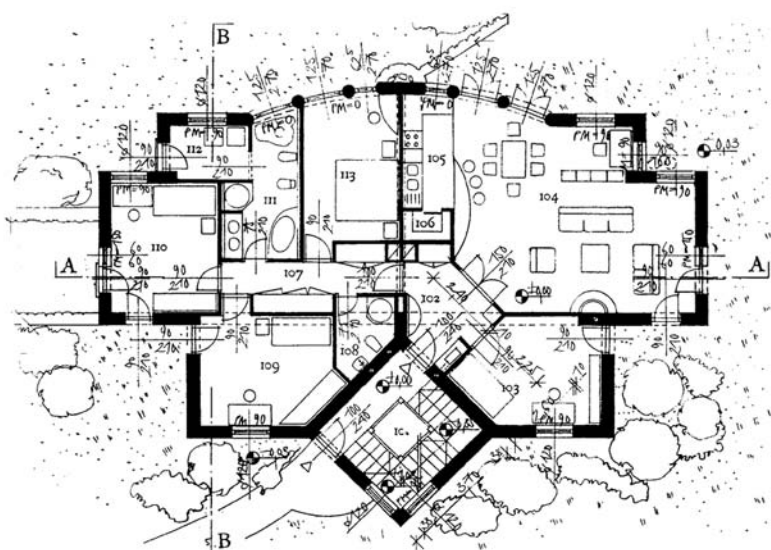
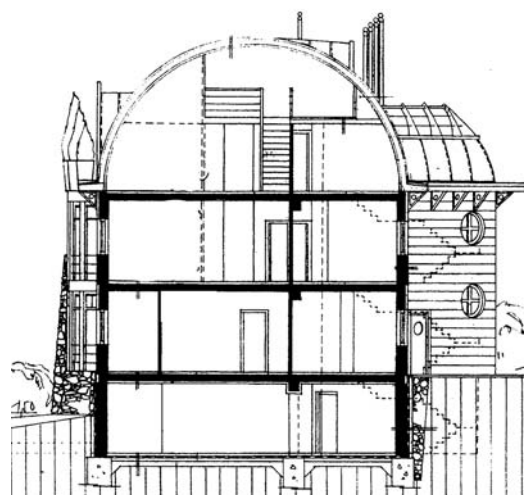
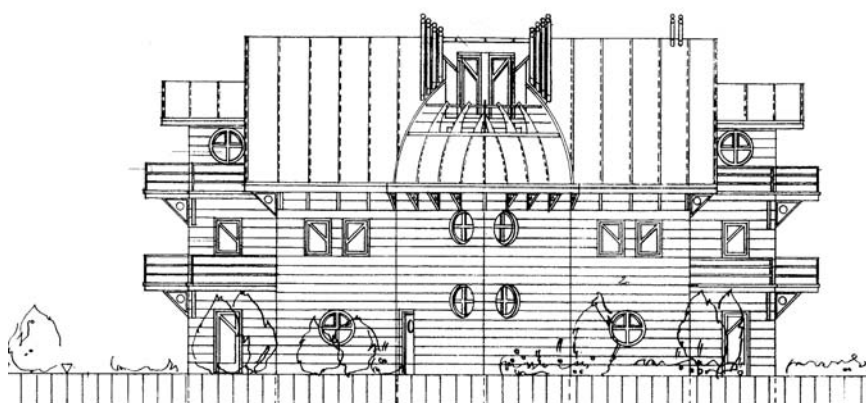
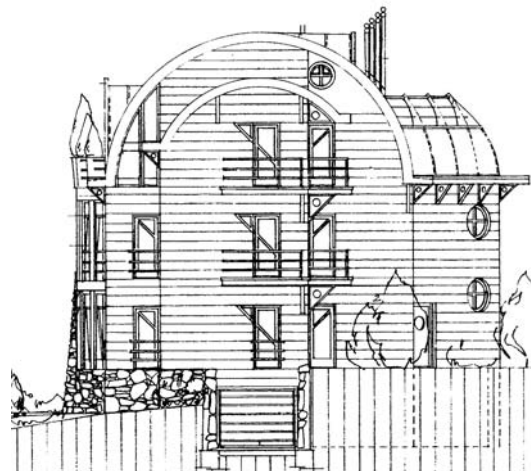
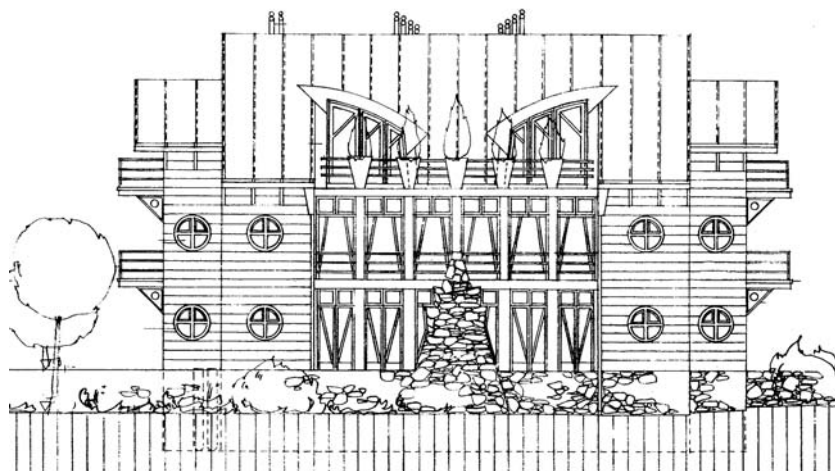
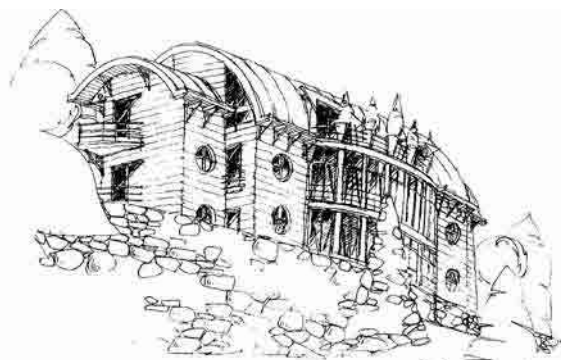

Családi ház, Budaörs, Árvácska utca, 1997-98; munkatársak: Szólik Krisztina, Révai Attila, Kertész Attila
Északnyugati és délnyugati homlokzat; pince, földszint és tetőtér alaprajza.

Ötlaykásos társasház, Budapest, Diósárok utca , 1997-98; munkatársak: Kurucz Szabolcs, Szólik Krisztina, Páricsy Zoltán. Távlati kép kelet felől, északkeleti és északnyugati, valamint délnyugati homlokzat és keresztmetszet; földszinti és emeleti alaprajz.

Az emlékmű számomra valami szent és sért-
hetetlen dolog, ugyanakkor mint embléma,
összefoglalja azt, amiről szól. Persze nem
úgy, mint azok az emblémák, amelyekről a
víz kiverte az embert, emlékszel a különböző
építőipari vállalatok emblémáira a hatvanas
évekből, volt rajta a darutól a függőőnig min-
den, ami kifejezte a napsütötte jövőt, mindent
beleraktak és ezáltal semmire sem volt jó.
Emlékmű is van ilyen, sajnos éppen elég. Fon-
tosnak tartom, hogy egyetlen érzést ragadjon
meg, egyetlen gesztust tegyen és kész, ne
menjen tovább. Ilyen szempontból a legdöb-
benetesebb emlékművek közé tartozik Ma-
kovecz Imre tabáni emlékműve.

Az országos pályázatra készített 56-os
emlékműtervet azért tartom fontosnak, mert
azt hiszem, éppen a mellébeszéléstől
mentes. Mindenről beszélünk 56-tal
kapcsolatban, csak arról nem, hogy ez mi is
volt. Én vállalom azt, hogy ha egy emlékmű
valami rettenetes dologról szól, akkor maga
is legyen elborzasztó. Az elsimogatott,
lesorjázott történeteket nem szeretem, akkor
inkább ne mondjunk semmit. A Vecsésre
szánt emlékmű is éppen ezért ilyen kemény:
akasztófákról lóg a harang.

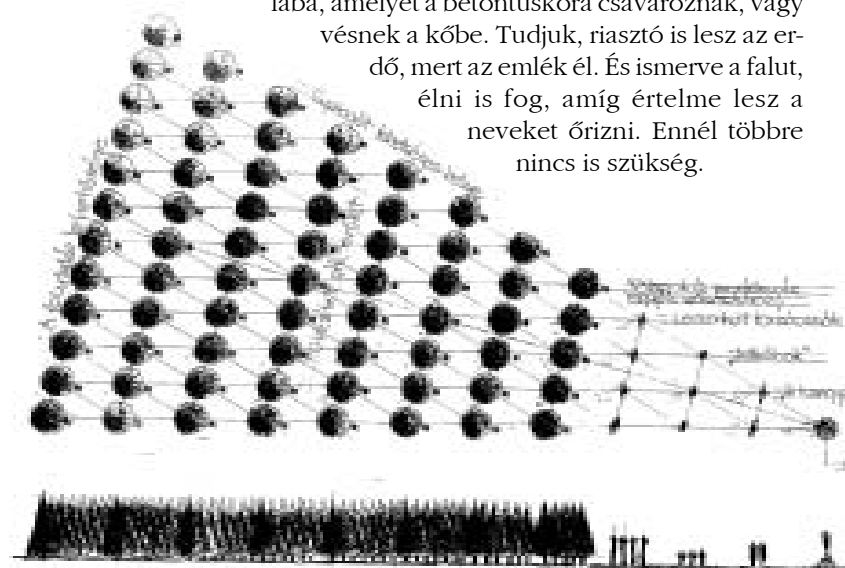
Egyetlenegy készült el a terveim közül,
a madocsai. Talán ez a legsemlegesebb, talán
más módon fog ez majd hatni, amikor már
kinő az erdő, a regiment.

Amit fontosnak tartottam, azt ajánláské-
pen mindig leírtam a tervhez. Az emberek
persze nem szeretnek szörnyűségekre emlé-
kezni, nem szeretik, ha a mindennapjaikat
megzavarja, hogy emlékeztetik őket valami
kényelmetlen dologra. A legutolsó ilyen
munkám egy 56-os jászberényi emlékmű,
korábban egy helyi iparművész csinált egy
tervet, ami egyszerre mindent ki akart fejezni.
A zsüri javasolta az egyszerűsítését, aztán
nem történt semmi, végül is megkerestek,
ekkor már mint Jászberény főépítészt, hogy
segítsek. Összehívtam azokat, akik már ko-
rábban is részt vettek a munkában, az ipar-
művészt is, megbeszéltük, mit lehetne csinál-
ni az anyagiakat is figyelembe véve. Az ő
munkáján is alapul az a javaslatom, amit vé-
gül meg is rajzoltam, van több régi jászbe-
rényi kőkép, gúlával lefedett kőhasáb négy
oldalán egy-egy képpel. Ez elé a forma elé
kerül egy furcsa, kéregszerű, elmozdult
nyersbeton felület. Már lealapozták, de még
dúlnak körülötte a viták, nem tudnak ki-
egyezni egymással a különféle emlékműál-
lító szervezetek. Ebbe bele lehet örülni, hogy
ez így megy ebben az országban. De idén
már készen kellene lennie.

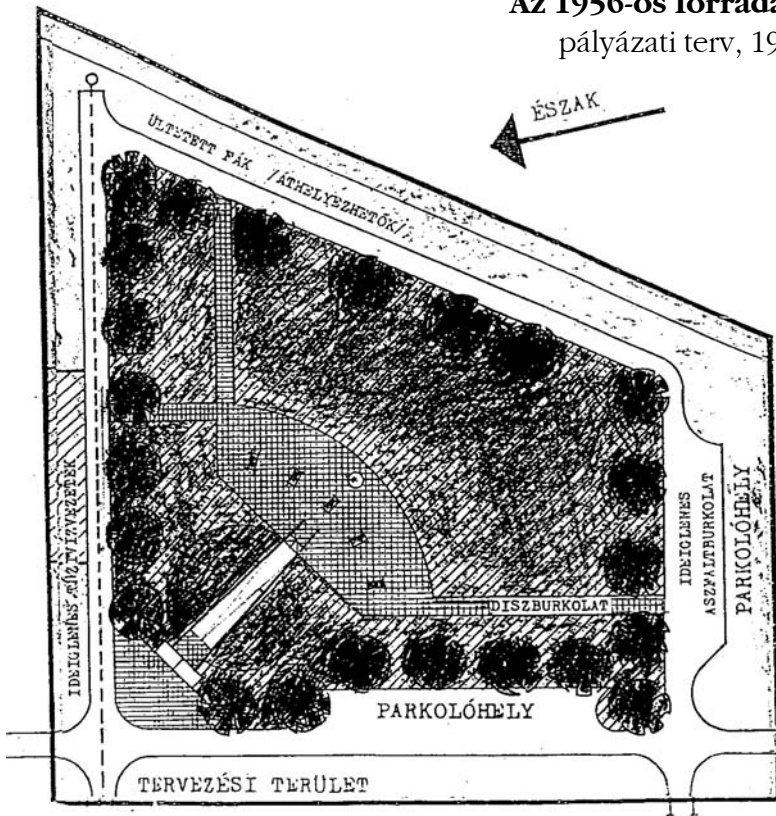
II. világháborús emlékmű, Madocsa, 1990, Bakos Ildikóval és Börcsök Jánosnéval.

Tervünket egy falunak ajánljuk. Annak, ahol a temető melletti
utcaspiccban állt nyárfaligetet egy szépnek nem nevezhető napon
kivágták, mert kellett a fa a papírgyárnak. Most ott állnak tanácstalanul,
hogy mit kezdjenek a hellyel. A rendezési terv – mert ilyen is van –
továbbra is parknak jelöli, mert a papír makacs. És most, hogy végre
emléket állíthat a falu mindazoknak, akik innen indultak meghalni, úgy
gondoljuk, hogy lehet így is, mert bizonyos, hogy ezeket a fákat még
egyszer fejsze nem foghatja. És mert hogy a fa is embör, hát tanúskodjon
maga a Sereg arról a sokaságról, amivel kevesebb lett a falu. S a család,
aki megcsonkult, elárvult vagy „csak” hiányol – most fát ültethet szigorú
rendben, amilyen csak a katonatemetőkben van. Vezesse a Sereget az
Angyal és segítsék Arkangyalai, meg a Jelbábok, akik tanúskodhatnak
hitről, vallásról vagy végső soron pártállásról.

Az ember nevét a fa viseli, bele van marva a réztáb-
lába, amelyet a betontuskóra csavaroznak, vagy
vésnek a kőbe. Tudjuk, riasztó is lesz az er-
dő, mert az emlék él. És ismerve a falut,
élni is fog, amíg értelme lesz a
neveket őrizni. Ennél többre
nincs is szükség.

Az 1956-os forradalom vértanúinak budapesti emlékműve
pályázati terv, 1989; társszerző: Bakos Ildikó szobrászművész

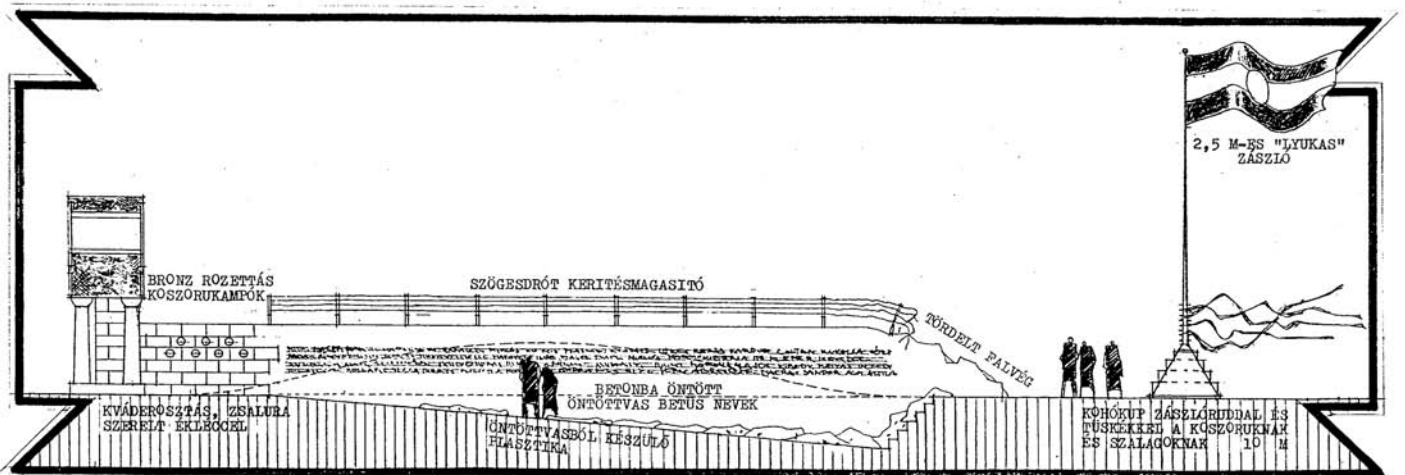
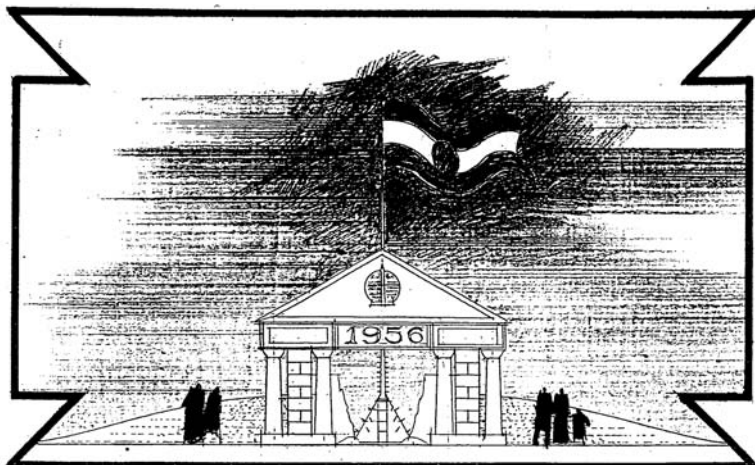

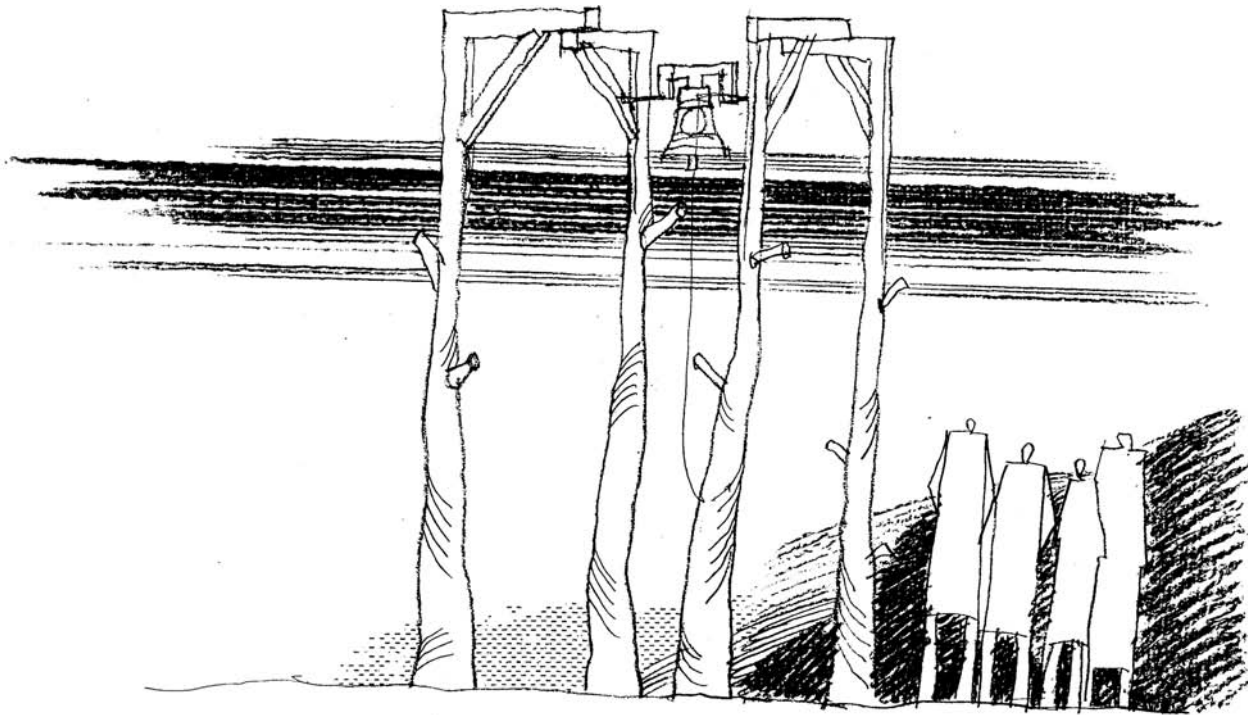
Ez volt az a terv, amelynek elkészítése közben már pontosan tudtuk, hogy nem nyerhetünk. Tudtuk ugyanis azt, hogy amiről ez szól, de legkivált az, ahogyan, sokak számára elfogadhatatlan. Elfogadhatatlan még vagy már, mert azóta generációk feledkeztek el az emlékezésről. Holott a kiírás is emlékművet kér. És bizonyos, hogy számomra ez ilyen kemény, vagy durva, vagy rücskös, mert a részletek válhattak pontatlanokká vagy összemossottakká, de maga a tény, hogy a modern kori Európa történetében ilyen tudatos, kegyetlen, ázsiai megtorlás soha korábban, és hál' Istennek, azóta sem volt, aligha.

De a megtorlás sem jó szó ide. Pontosabb a bosszú, amely a gyilkosság tényén túl a jövőt is lehetetleníti, kiirtja, eltapossa.

Miközben készítettük a tervet, hallottam a történetét annak az asszonynak, aki, miután megtudta férje kivégzésének időpontját, kilopózott a 301-esbe, végigvacogva az éjszakát, hogy a reggeli szállítmányt kivárhassa. Az elföldelést meglesve rövidesen újra egyedül maradt, s hogy megbizonyosodhasson – más szerszáma nem lévén – tűz kőrmével ásta ki a sírt. Szerencséje volt; másodikra rátalált a férjére. Ez idáig per-se csak rémtörténet. És utána?

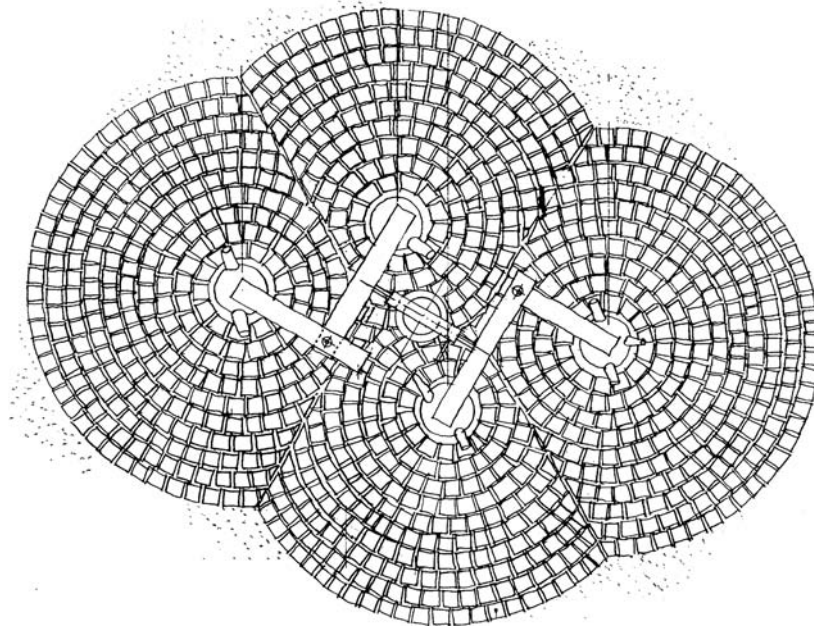
Nekem erről is szól ez az emlékmű, amelyről tudom, hogy végigmenni rajta csak egyszer lehet. De az a jó.

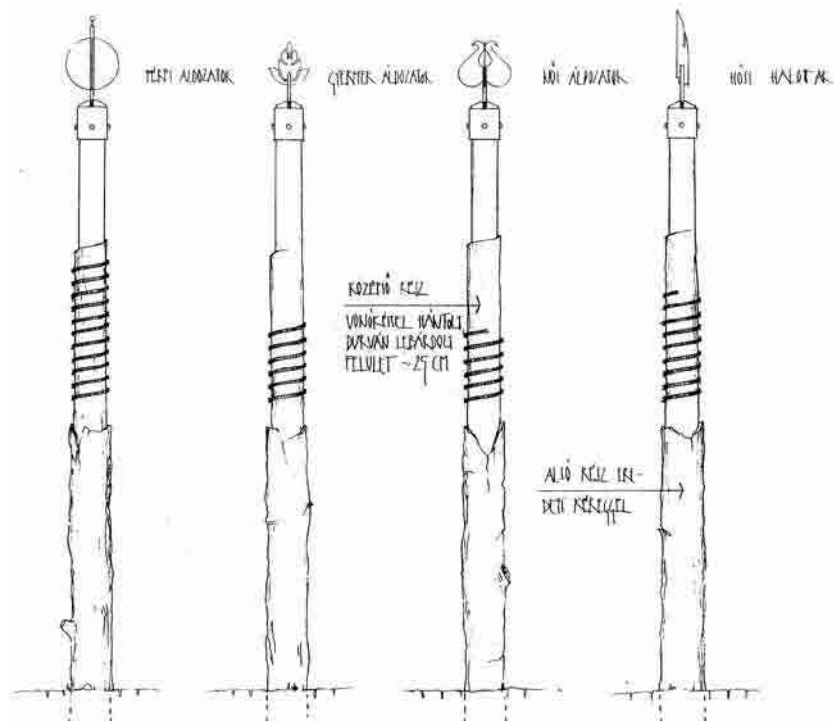

1956-os emlékharang, Vecsés, 1993

Ezt a tervet Vecsés lakóinak ajánlom.
Arra a helyre, ahonnan minden ősszel elindul a menet a temetőbe, emlékezni.
Nem tudok én még mostanra sem holmi kedvest, semlegeset gondolni erről.
Pedig akkor még gyerek voltam.
Mert kell a megbékélés. Bizonyos, hogy kell.
De ne hazudva.
Tudom, hogy tervem kegyetlenül nyers. Meg egyszerű.
És talán drága se lesz, ha már megvan a harang.
Jó volna, ha elkészülhetne, s hogy elkészülhessen, tervemet ingyenesen
ajánlom a köznek.

II. világháborús emlékmű, Vecsés, 1994
munkatárs: Pintér Balázs

Ideje van a születésnek, és ideje van a halálnak.
Ideje van a felejtésnek, és ideje van az emlékezésnek.

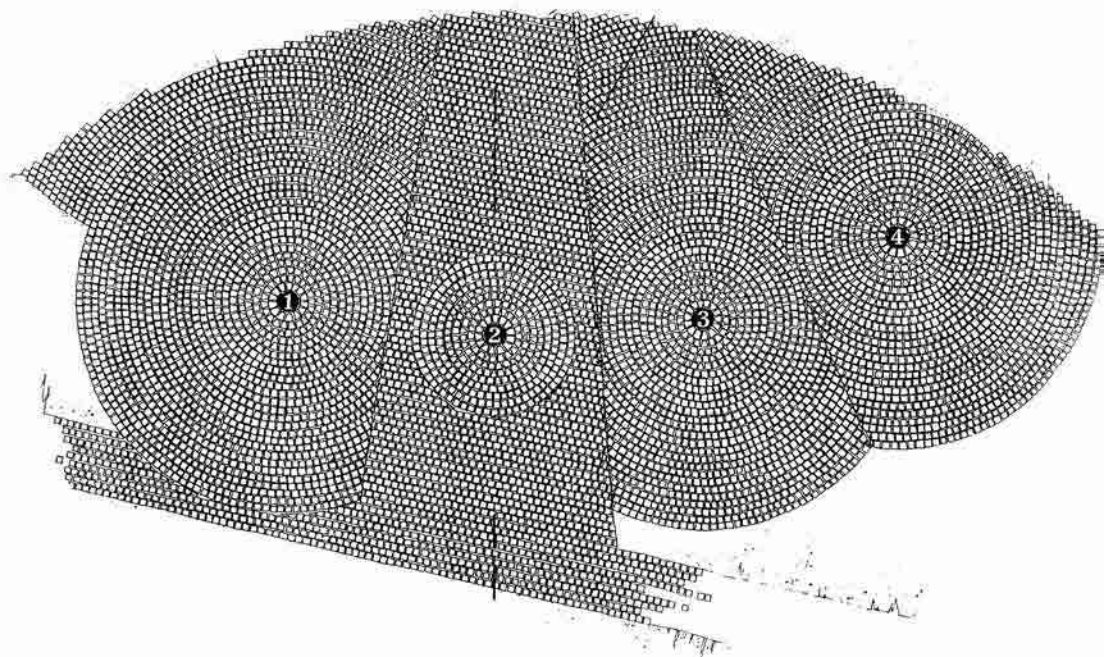
Helye is van.

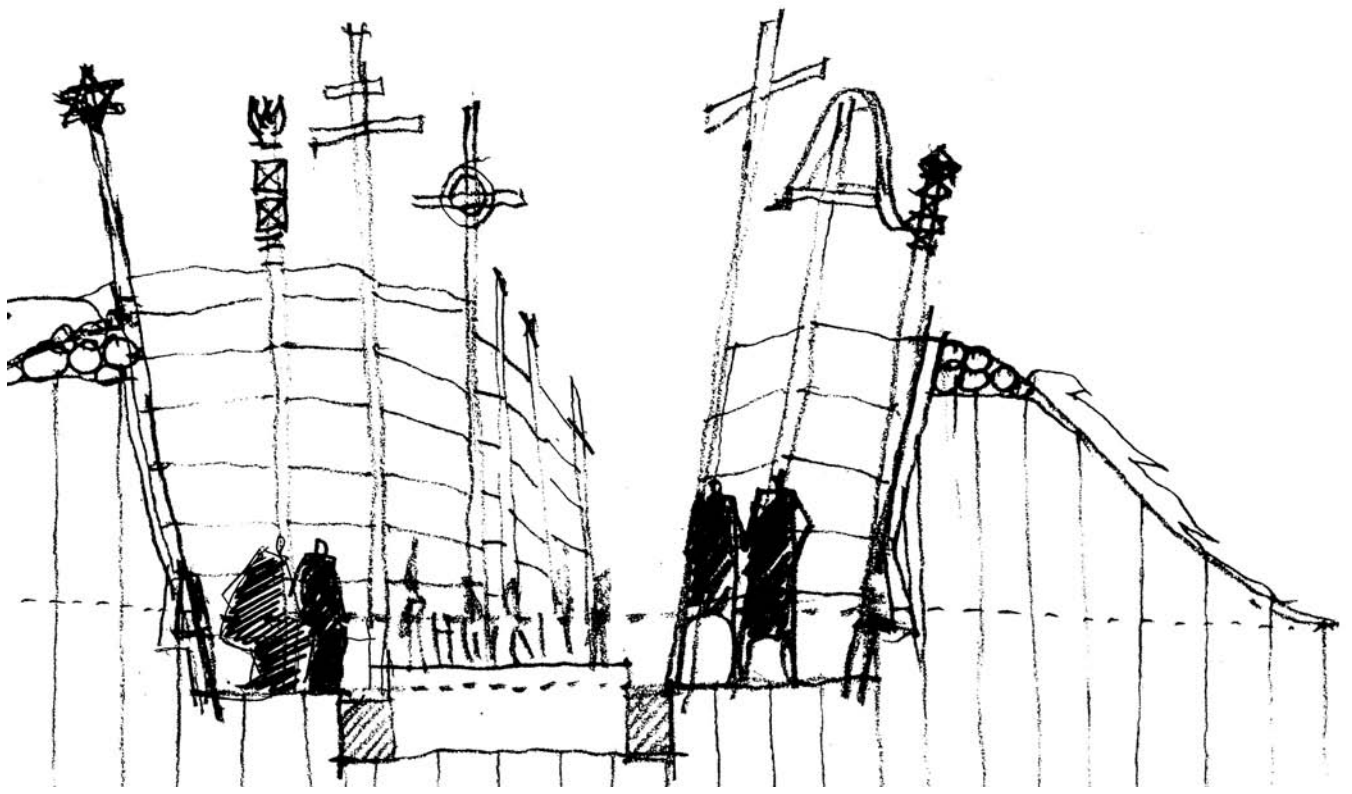
Ami persze fogódzó, mert könnyebb az emlékezés, ha helyhez kötött.

Miközben tudva tudjuk, hogy ez itt *csak* jel. Jele a volt-nak.

Tervünk szerint legyen ez helye ama nyocvanhat ember emlékezetének,
akik valahonnan innen indultak.

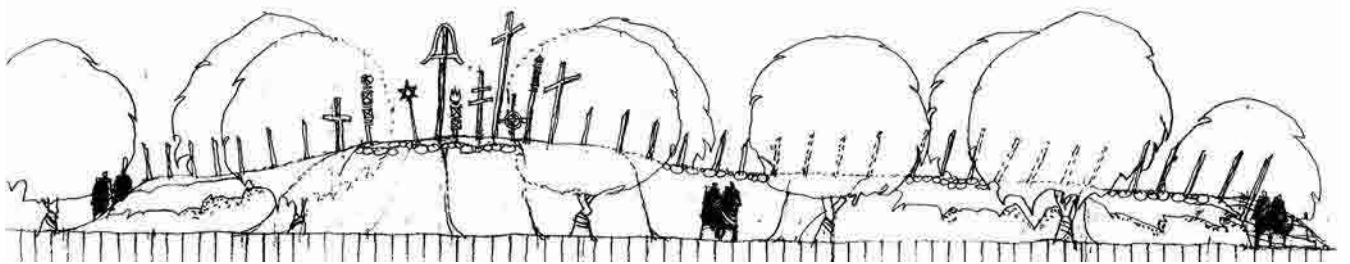
S ha szól a harang a jelük fölé magasodó toronyban, gondoljunk arra,
hogy az kicsit mindig értük is szól.

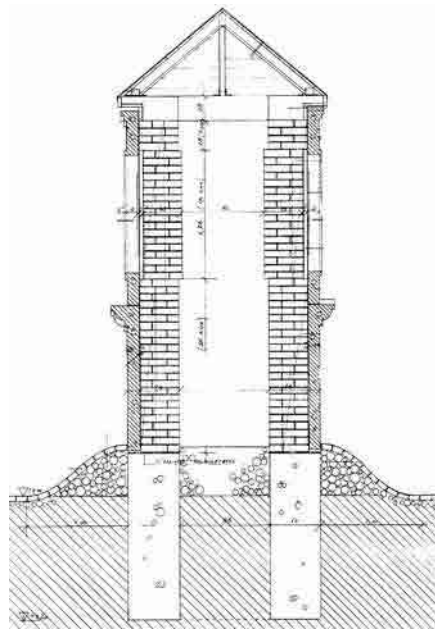

II. világháborús emlékmű, Alsónémedi, 1995

Miközben tervemet készítettem,
 azon tépelődtem,
 hogy ki is az áldozat.
 Az-e, aki hadba hajtva, aknatépve,
 az-e, aki röptetörten, földbe fúródva,
 az-e, aki elhurcolva, vagontömbbé fagyva,
 az-e, aki tejért lopózva, repesztalálva végezte?
 Vagy az, aki erről a hírt hallotta,
 aki a tábori lapot átvette,
 aki csak párnájába zokoghatta,
 aki el se temethette,
 aki már csak hiányolta,
 aki meg sem ismerhette azokat,
 akiknek most végre emléket állíthat a falu,
 magára ismerve, hazatalálva,
 mert annak a háborúnak
 Alsónémedin
 most és itt lesz vége.

1956-os emlékmű, Jászberény, 1997
Sisa Bélával
munkatársak: Révai Attila, Czégány Sándor

Az álarcok csak ideig valóak.
Előbb-utóbb leesnek, lemállnak, elenyésznek. Vagy letépik őket.
Mint a hazugság. Az se tűrhető sokáig.
S attól nem válik igazgá, hogy szuronyok őrzik, vagy hóhérkötelek.
A rendíthetetlen, a szilárd, a hófehér hit és a tartás ott kell álljon
mindenek mögött, ha tartjuk még magunkat valamire,
ha fontos még nekünk a múlt, hogy a szemébe nézhessünk a jövőnek.
És ehhez segítségül hívtuk előképként a kőképet.
A ritka kincset, amiből már csak néhány áll, de áll.
Legyen ezáltal belőlük még egy, mostani,
berényi,
és szintén igazi.

